

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT POLİTİKASI**

Yüksek Lisans Tezi

**TÜRKİYE’DE BİREYLERİN İŞTEKİ
DURUMLARINA GÖRE GELİR DAĞILIMININ
ANALİZİ**

**SENA ERGÜDEN
2501220615**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Selman YILMAZ**

İstanbul-2024

ÖZ

TÜRKİYE’DE BİREYLERİN İŞTEKİ DURUMLARINA GÖRE GELİR DAĞILIMININ ANALİZİ

SENA ERGÜDEN

Gelirin eşitsiz bir biçimde dağılımı ekonomide verimliliği olumsuz yönde etkileyen bir konudur. Türkiye’de de ekonomik problemlerin başında gelen gelir dağılımı adaletsizliği problemi üzerinde durulması gereken önemli bir hususu oluşturmaktadır. Bireylerin işteki durumlarına göre istihdamları açısından günümüzde ücretli-maaşlı ve yevmiyeli çalışan sayısı istihdamın en yüksek payını oluşturmakta iken ücretsiz aile işçisi ise en düşük istihdam payını oluşturmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yayınlanan işgücü istatistikleri ile Türkiye’de bireylerin işteki durumlarına göre istihdam türleri incelenebilmektedir.

Yaptığımız bu çalışmada, bireylerin işteki durumları ve gelir dağılımı arasında nedensellik ilişkisi kurularak analiz yapılması amaçlanmıştır. Bağımlı iktisadi değişken ile bağımsız iktisadi değişkenler arasındaki ilişki Türkiye İstatistik Kurumu verileri kullanılarak sınanmaya çalışılmıştır. Çalışmada nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışma amacı açısından açıklayıcı bir çalışmadır. Çalışmanın örneklemini Türkiye içerisindeki 2006-2023 dönemi verileri oluşturmaktadır. Elde edilen bulgular ışığında, Türkiye’de ücretsiz aile işçisi istihdamının ve toplam istihdamın yıllara göre artış ve azalış oranları ile gelir eşitsizliğinin göstergesi olan Gini katsayısı arasında kısa dönemli ilişki mevcuttur. Aynı zamanda ARDL sınır testi analizine göre tüm bağımsız iktisadi değişkenler ile Gini katsayısı arasında uzun dönemli negatif ilişkiye de rastlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gelir, Gelir Dağılımı, Ücretli, Yevmiyeli, Kendi Hesabına Çalışan, İşveren, Ücretsiz Aile İşçisi, Eşitsizlik, Türkiye

ABSTRACT

ANALYSIS OF INCOME DISTRIBUTION OF INDIVIDUALS ACCORDING TO THEIR SITUATION AT WORK IN TURKEY

SENA ERGÜDEN

Income distribution inequality is an issue that negatively affect productivity in the economy. The problem of unfair distribution of income, which is one of leading economic problems in Turkey, is an important matter that should be accentuated. In terms of employment of individuals according to their situation at work, nowadays the number of wage-salary and casual workers constitute the highest share of employment while the number of unpaid family workers constitute the lowest share of employment. Employment types can be reviewable according to the situation at work of individuals in Turkey with the labor force statistics published by the Turkish Statistical Institute.

In this study we conducted, we aimed to analyze by establishing a causal relationship between individuals' situation at work and income distribution. The relationship between dependent economic variable and the independent economic variables was tried to be tested using Turkish Statistical Institute data. In this study, quantitative research method was used. The study is an explanatory study in terms of its purpose. The sample of the study consists of data from the period 2006-2023 in Türkiye. In the light of the obtained findings, there is a short-term relationship between the annual increase and decrease rates of unpaid family worker employment and total employment in Turkey and the Gini coefficient, which is an indicator of income inequality. At the same time, according to the ARDL bounds test analysis, a long-term negative relationship was found between all independent economic variables and the Gini coefficient.

Key Words: Income, Income Distribution, Wage-Earning, Casual Employee, Self-Employed, Employer, Unpaid Family Worker, Inequality, Türkiye

ÖNSÖZ

Tüm ekonomilerde en önemli tartışma konulardan birini gelirin adaletli bir şekilde nasıl dağıtılabileceği problemi oluşturmaktadır. Bir ekonomide gelir adaletsiz bir biçimde dağıtılır ise o zaman daha fazla insan yoksulluk ile mücadele edecek ve hali hazırda yoksul olan insanlar gelecekte daha kötü durumlar ile karşılaşacaklardır. Global bir sorunu teşkil eden gelir dağılımı adaletsizliği yalnızca gelişmemiş veya az gelişmiş ülkelerin değil gelişmiş ülkelerinde önemli bir problemidir. Türkiye’de gelir dağılımında yaşanan adaletsiz dağılım artarak devam etmektedir.

Bu çalışmada Türkiye’deki gelir eşitsizliğinin görünümü incelenmiştir ve gelir adaletsizliği ile bireylerin işteki durumları arasında bir nedensellik ilişkisinin olup olmadığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Çalışma içerisinde karşılaşılan en büyük zorluk Gini katsayısına ilişkin istatistiki verilerin zaman açısından kısıtlı olmasından kaynaklanmaktadır.

Çalışma boyunca benden desteklerini esirgemeyen ve çalışmanın hazırlanma sürecinde her türlü olumlu desteğini ve zamanını bana ayıran danışmanım değerli hocam Prof. Dr. Selman YILMAZ ’a, çalışmanın uygulama kısmında daha önce aldığım dersler sayesinde bana çok yardımcı olan Prof. Dr. Ferda Yerdelen TATOĞLU ’na ve maddi ve manevi destekleri için sevgili aileme çok teşekkür ederim.

Sena ERGÜDEN

İstanbul, 2024

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GELİR DAĞILIMI KAVRAMINA TEORİKSEL YAKLAŞIM

1.1. GELİR DAĞILIMI KAVRAMI	3
1.1.1. Gelir Dağılımı Tanımları	3
1.1.2. Gelir Dağılımı Amaçları	4
1.1.3. Gelir Dağılımı Araçları	5
1.2. GELİR DAĞILIMI ÇEŞİTLERİ	6
1.2.1. Kişisel Gelir Dağılımı	7
1.2.2. Fonksiyonel Gelir Dağılımı	7
1.2.3. Bölgesel Gelir Dağılımı	8
1.2.4. Sektörel Gelir Dağılımı	8
1.2.5. Birincil ve İkincil Gelir Dağılımı	9
1.3. GELİR DAĞILIMININ ÖLÇÜLMESİ	9
1.3.1. Lorenz Eğrisi	10
1.3.2. Gini Katsayısı	10
1.3.3. Yüzde Paylar Analizi	10

1.3.4. Atkinson Katsayısı	11
1.3.5. Dalton Ölçütü	11
1.3.6. Pareto Katsayısı-Pareto Kuralı	12
1.3.7. Kuznets Katsayısı	12
1.3.8. Yoksulluk Oranı	13
1.3.9. Theil Endeksi	13
1.3.10. Aralık ve Değişim Aralığı	14
1.3.11. Görelî Ortalama Mutlak Sapma	15
1.3.12. Varyans ve Değişme Katsayısı	15
1.3.13. Logaritmik Standart Sapma ve Logaritmik Standart Sapmaların Ortalaması	15
1.3.14. Diğer Ölçütler	16
1.4. GELİR DAĞILIMINA ETKİ EDEN FAKTÖRLER	16
1.4.1. Enflasyon	17
1.4.2. Emek	17
1.4.3. Servet	18
1.4.4. Faktör Fiyatları	19
1.4.5. Kayıtdışı Ekonomi	19
1.4.6. Vergi	20
1.4.6.1. Dolaylı Vergiler	20
1.4.6.2. Dolaysız Vergiler	20
1.4.6.3. Negatif Gelir Vergisi	21
1.4.7. İktisadi Büyüme	21
1.4.8. Nüfusun Yapısı	22
1.4.9. Küreselleşme	22

1.4.10. Beşerî Sermaye	24
1.4.11. Faiz	24
1.4.12. İşgücü Yapısı	25
1.4.13. Finansallaşma	26
1.4.14. Kamu Harcamaları	27
1.4.15. Diğer Faktörler	28
1.5. GELİR DAĞILIMINA YÖNELİK YAKLAŞIMLAR	28
1.5.1. Fizyokratlar	28
1.5.2. Klasik Okul	29
1.5.3. Marksist Doktrin	30
1.5.4. Neoklasik Teori	31
1.5.4.1. Alfred Marshall ve Dağılım Teorisi	31
1.5.4.2. John Bates Clark ve Marjinal Prodüktive Teorisi	31
1.5.5. Keynesyen Teori	32
1.5.6. Neokeynesyen Teori	33
1.5.6.1. Kaldor Modeli	33
1.5.6.2. Pasinetti Modeli	34
1.5.6.3. Kalecki Modeli	34
1.5.6.4. Robinson Modeli	35
1.5.7. Arz Yanlı İktisadın Gelir Dağılımına Yaklaşımı	35
1.5.8. Monetarist Okul	36
1.5.9. Anayasal İktisat	36
1.5.10. Rasyonel Beklentiler Teorisi	37
1.5.11. Post Keynesyen Teori	37
1.5.12. Sentezci Gelir Dağılımı Modelleri	38

1.5.13. Diğer Yaklaşımlar	38
1.6. GELİR DAĞILIMININ EKONOMİ İÇİN ÖNEMİ	38
1.7. GELİR DAĞILIMININ BÖLGESEL ÖNEMİ	39
1.8. BİREYLERİN İŞ DURUMU	40
1.8.1. İşverenler	40
1.8.2. Ücretli Maaşlılar	40
1.8.3. Yevmiyeliler	41
1.8.4. Kendi Hesabına Çalışanlar	41

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMININ GÖRÜNÜMÜ

2.1. TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMI KAVRAMI	42
2.2. TÜRKİYE'DEKİ GELİR DAĞILIMI ÇEŞİTLERİ	42
2.2.1. Türkiye'de Kişisel Gelir Dağılımı	42
2.2.2. Türkiye'de Fonksiyonel Gelir Dağılımı	44
2.2.3. Türkiye'de Bölgesel Gelir Dağılımı	46
2.2.4. Türkiye'de Sektörel Gelir Dağılımı	48
2.3. TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMININ ÖLÇÜLMESİ	49
2.3.1. Gini Katsayısı	50
2.3.2. Lorenz Eğrisi	51
2.3.3. Yüzde Paylar Analizi	52
2.4. TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMINA ETKİ EDEN FAKTÖRLER	53
2.4.1. Küreselleşme	53
2.4.2. Enflasyon	54
2.4.3. Faiz	57
2.4.4. İktisadi Büyüme	57

2.4.5. Kayıtdışı Ekonomi	58
2.4.6. Vergi Politikaları	58
2.4.7. Eğitim Düzeyi	61
2.4.8. Kamu Harcamaları	62
2.4.9. Türkiye’de Bölgesel Gelir Dağılımına Etki Eden Faktörler	64
2.5. TÜRKİYE’DE GELİR DAĞILIMININ ÖNEMİ	71
2.6. TÜRKİYE’DEKİ BİREYLERİN İŞ DURUMU	72
2.7. DÜNYA’DA GELİR DAĞILIMININ GÖRÜNÜMÜ	77
2.8. TÜRKİYE’NİN GELİR DAĞILIMI AÇISINDAN DÜNYA İLE KARŞILAŞTIRILMASI	79

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE BİREYLERİN İŞTEKİ DURUMLARI VE GELİR DAĞILIMI: ARDL SINIR TESTİ YAKLAŞIMI

3.1. LİTERATÜR TARAMASI	81
3.2. YÖNTEM-METODOLOJİ	86
3.2.1. Evren-Örneklem	88
3.2.2. Veri Toplama	88
3.2.3. Verilerin Analizi	89
3.3. BULGULAR VE ANALİZ	90

SONUÇ.....	96
-------------------	-----------

KAYNAKÇA.....	100
----------------------	------------

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Bireysel Gelir Dağılımı Göstergeleri (2006-2023)	43
Tablo 2.2: Yıllık Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Geliri Türlerinin Dağılımı (2006-2023)	44
Tablo 2.3: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Düzey 2 Bölgelerinin P80/P20 Oranları (2014-2023)	47
Tablo 2.4: Hanehalkı Fertlerinin Esas İşteki İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Yıllık Ortalama Esas İş Gelirleri (Bin TL) (2006-2023)	49
Tablo 2.5: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Gini Katsayısı (2006-2023).....	51
Tablo 2.6: Sıralı %20'lik gruplar itibarıyla yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirinin dağılımı (2006-2023)	53
Tablo 2.7: Yıllık Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirinin Dağılımı ve KOF Küreselleşme Endeks Değerleri (2006-2021).....	55
Tablo 2.8: Yıllık Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirinin Dağılımı ve Tüketici Fiyat Endeksi Yıllık Değişim Oranları (%) (2006-2023).....	56
Tablo 2.9: Vergi Gelirleri (GSYİH'nin yüzdesi) (2006-2022)	60
Tablo 2.10: Yıllık Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirinin Dağılımı ve Genel Devlet Toplam Harcamalarının GSYİH'ya Oranı (%) (2006-2023).....	62
Tablo 2.11: İstihdam Edilenlerin İşteki Durumu (+15 yaş) (Bin kişi)	72
Tablo 2.12: Hanehalkı Fertlerinin Esas İşteki Durumlarına Göre Yıllık Ortalama Esas İş Gelirleri, 2006-2023 (TL)	75
Tablo 2.13: Hanehalkı Fertlerinin Esas İşteki Durumlarına Göre Yıllık Ortalama Esas İş Gelirleri, 2006-2023 (TL) (Kadın)	76

Tablo 2.14: Hanehalkı Fertlerinin Esas İşteki Durumlarına Göre Yıllık Ortalama Esas İş Gelirleri, 2006-2023 (TL) (Erkek).....	77
Tablo 2.15: OECD Ülkelerinin Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Bireysel Gelir Dağılımı Göstergeleri.....	78
Tablo 2.16: Seçilmiş Ülkeleri Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Bireysel Gelir Dağılımı Göstergeleri.....	79
Tablo 3.1: Birim Kök Testi Sonuçları.....	89

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1: Gelir eşitsizliğinin grafiği: Lorenz eğrisi.....9

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
EUROSTAT	: Avrupa İstatistik Ofisi
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
İBSS	: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması
KBGSYİH	: Kişi Başına Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
KDV	: Katma Değer Vergisi
KOF	: İsviçre Ekonomi Araştırmalar Enstitüsü
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
TÜFE	: Tüketici Fiyat Endeksi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

GİRİŞ

Milli Gelir, bir ülkenin belirli bir dönemde üretilen mal ve hizmetlerinin toplamı sonucu hesaplanan ekonomik bir kavramdır. Gelir dağılımındaki eşitsizlik birçok gelişmekte olan ülke için ciddi bir problemi teşkil etmektedir. Başka bir ifade ile milli gelirin eşitsiz bir şekilde dağılımı ekonomide verimliliği olumsuz yönde etkileyen bir husustur. Türkiye’de de bu oran giderek %50’lere yaklaşmaktadır. Bireylerin işteki durumları ücretliler, yevmiyeliler, kendi hesabına çalışanlar ve işverenler olarak dört başlık altında incelenmektedir ve bu başlıklara ek olarak ücretsiz aile işçisi de hesaba katılmaktadır. Uluslararası İşteki Durum Sınıflamasına (ICSE, 1993) uygun olarak sınıflandırılmış olan bu 5 ana kategori bir ülkenin sosyo-ekonomik durumu hakkında da bilgi vermektedir. Türkiye açısından ele alındığı zaman en yaygın bulunan istihdam türü ücretli/maaşlı ve yevmiyeli istihdamıdır.

Yaptığımız bu tez çalışmasının amacı, Türkiye’de gelir dağılımında yaşanan adaletsizlik sorununu incelemek ve Türkiye’de bireylerin işteki durumlarına göre gelir dağılımlarını analiz etmektir. Literatürde bireylerin işteki durumları ile gelir dağılımının ilişkisi hakkında yapılan çalışmalar sınırlıdır. Kendi hesabına çalışan ve gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi ölçen çalışmalar bulunsa bile diğer sınıflandırmalara ait net bir çalışma yok denecek kadar az bulunmaktadır.

Tez üç temel bölümden oluşmaktadır. Birinci ve ikinci bölümde konuya teorik ve yapısal yaklaşılmaktadır. Birinci bölümde; gelir dağılımına yönelik kavramlar açıklanmakta daha sonra gelir dağılımı çeşitlerinden, gelir dağılımının ölçülmesinden, gelir dağılımına etki eden faktörlerden, gelir dağılımına yönelik yaklaşımlardan, gelir dağılımının ülke ve bölgelere yönelik öneminden ve bireylerin işteki durumlarına yönelik tanımlardan bahsedilmektedir.

Tezin ikinci bölümünde ise Türkiye’de gelir dağılımının görünümünden bahsedilmektedir. Birinci bölümde teorik olarak ele alınan başlıklar Türkiye açısından ele alınmakta ve Dünya’daki gelir dağılımı görünümü ile karşılaştırmalar yapılmaktadır.

Tezin üçüncü bölümünde ise Türkiye’deki Gini katsayıları ve bireylerin işteki durumlarına göre istihdamlarının yıllık artış veya azalış oranları verileri kullanılarak bireylerin işteki durumları ve gelir dağılımı arasındaki nedensellik ilişkisi ARDL sınır testi yaklaşımı ile analiz edilmektedir. Bu bağlamdan yola çıkarak tez çalışmasında dört soruya cevap aranmaktadır. Bunlar;

- * Toplam istihdam ile gelir dağılımı arasında nedensellik ilişkisi bulunmakta mıdır?
- * Ücretli, maaşlı ve yevmiyeli istihdam ile gelir dağılımı arasında nedensellik ilişkisi bulunmakta mıdır?
- * İşveren ve kendi hesabına çalışan istihdamı ile gelir dağılımı arasında nedensellik ilişkisi bulunmakta mıdır?
- * Ücretsiz aile işçisi istihdamı ile gelir dağılımı arasında nedensellik ilişkisi bulunmakta mıdır?

Çalışma, Türkiye içerisindeki 2006-2023 dönemi verileri arasında yapılmaktadır. Analizde Gini katsayısı bağımlı iktisadi değişkeni oluşturmaktadır. Gini katsayıları verilerine Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yayınlanan gelir dağılımı istatistiklerinden ulaşılmıştır. TÜİK düzenli olarak gelir dağılımı verilerini açıklamaktadır. Bağımsız iktisadi değişkenlerimizi oluşturan bireylerin işteki durumlarına göre istihdamların artış ve azalış oranlarına ise TÜİK tarafından yayınlanan işgücü istatistikleri yolu ile yazarın kendisi tarafından hesaplanarak ulaşılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular ışığında, bağımlı iktisadi değişken ile bağımsız iktisadi değişkenler arasında uzun dönemli negatif ilişkiye rastlanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GELİR DAĞILIMI KAVRAMINA TEORİKSEL YAKLAŞIM

1.1. GELİR DAĞILIMI KAVRAMI

Gelir dağılımı belirli bir dönemde üretilen milli gelirin bölüşümü ile ortaya çıkmaktadır. Günümüzde yaşanan en büyük ekonomik problemlerden bir tanesi milli gelirin, gelir grupları arasında adaletsiz dağılımıdır. Gelir dağılımı eşitsizliği hem gelişmiş ülkelerde hem de gelişmekte olan ülkelere sıklık ile karşılaşılan bir sorundur. Gelir dağılımında yaşanan adaletsiz dağılımın birçok sebebi olabilmektedir. Servet, politika değişiklikleri, küreselleşme, devlet yapısı ve vergi sistemi bu sebeplere örnek olarak gösterilebilir. Öncelikle gelir dağılımı kavramına genel çerçeveden bakmak çalışmanın devamı için faydalı olacaktır.

1.1.1. Gelir Dağılımı Tanımları

İnsanlar; sermaye ve emek sahiplerinin elde ettiği gelirler olmak üzere iki türlü gelir elde etmektedirler. Bir ekonomide toplam üretim emek ve sermaye arasında paylaşılmaktadır. Örneğin bir insan emek ile kazanıyor ise eğitimi, becerisi ve zekâsı işine etki etmektedir. Sermaye geliri ise insanların servetinden ve getiri oranlarından ortaya çıkmaktadır.

Milli gelir belirli bir dönemde ya da bir yılda milli ekonomide yeniden yaratılan mal ve hizmet değerlerinin toplamından oluşmaktadır¹. Gelir dağılımı ise basit bir ifade ile bir ülkede belirli bir dönemde üretilen milli gelirin; bireyler, hanehalkları, toplumsal gruplar, bölgeler ya da üretim sahipleri arasında bölüşülmesi ile ifade edilmektedir². Literatürü incelediğimiz zaman birçok gelir dağılımı kavramının tanımlarına rastlanabilmektedir. Yukarıda yapılan tanımda bunlardan sadece bir

¹ Süheyla Erikli ve Ahmet Yücel, “Gelir Eşitsizliği Bireylerin Refahını Etkiler Mi? Türkiye’den Bulgular”, **Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 2, 2019, s.245.

² Çalışkan Şadan, “Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk”, **Sosyal Siyaset Konferansları**, Sayı: 59, 2010/2, s.92.

tanmesini oluşturmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumunun Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırma Metodolojisi Hakkında Genel Araştırma raporunda ise gelir dağılımı “Bir ülkede belirli dönemler içinde yaratılan gelirin fertler, hanehalkları veya üretim faktörleri arasında bölünmesidir” şeklinde tanımlanmaktadır³.

Gelir dağılımı bir ülkenin belirli bir gelişmişlik düzeyine gelmesi için en önemli faktörlerden bir tanesidir. Bu sebep ile bu noktada gelir dağılımının amaçları ve araçları açıklanacaktır.

1.1.2. Gelir Dağılımı Amaçları

Gelir dağılımı bir ülkede istikrarın sağlanması için önemli kavramların başında gelmektedir. Adil bir gelir, siyasi ve iktisadi istikrarın sağlanmasını ve ekonomik büyümeyi sağlamayı amaçlamaktadır. Büyüme kişi başına düşen milli gelirin artması şeklinde tanımlanmaktadır. İktisadi büyüme, iktisadi kalkınma için sağlanması gereken amaçlardan birini oluşturmaktadır. İktisadi kalkınmayı sağlamak için gerekli olan diğer etmenlerden bazıları ise sağlık, eğitim, işgücü ve doğal kaynaklardır. Gelirin adaletsiz dağıtıldığı ülkelerde sosyo-ekonomik yönden olumsuzlar yaşanacak; sağlık sorunları, eğitimde kalitesizlik ve kötü beslenme şartları problemleri ile karşılaşılacaktır. Bu sebep ile adil bir gelir dağılımı iktisadi kalkınmayı da beraberinde getirmektedir ve bu gibi temel sorunlarında giderilmesine yardımcı bir etmendir.

Gelir dağılımında adaletsizlik yaşandığı zaman bu durumun kaynağının bilinmesi gerekmektedir. Çünkü bir ülkede toplam kaynakların dengeli dağılması sağlanır ise piyasa genişlemesi sağlanarak üretim potansiyeli artırılabilir⁴. Bu

³ Türkiye İstatistik Kurumu, “Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Metodolojisi Hakkında Genel Açıklama”, 2019, (evrimii), <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/DownloadFile?p=VeDNHyETiaKvhA12s81sMdLQ7sshD2clioqVgfwAZT5HG5UoGE0MVg/gWKTMAfFib384JebOEhuqXTnXdvZZb/1putPuHKtwHI5C5r55GJM=>, 05.10.2023.

⁴ Kubar Yeşim, “Bir İktisat Politikası Amacı Olarak Gelir Dağılımı: Türkiye rneği (1994–2007) Analizi”, **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 2, 2011, s.244.

durumda gelir dağılımı ve üretim potansiyeli arasında doğrudan bir ilişki olacaktır. Bir ülkede gelir dağılımının dengeli bir şekilde gerçekleşmesi o ülkenin gelişmişlik seviyesinin önemli bir faktörüdür. Adil bir gelir dağılımı toplumsal düzeni ve barışı da beraberinde getirmektedir.

1.1.3. Gelir Dağılımı Araçları

Devletin gelirin daha eşitlikçi bir şekilde yeniden dağıtılması için elinde çeşitli araçlar bulunmaktadır. Adil bir şekilde gelir dağılımının sağlanabilmesi için devlet bu politika araçları ile ekonomiye müdahalede bulunmaktadır. Gelir dağılımı politika araçları maliye politikası araçları ve mali olmayan politika araçları olarak iki şekilde incelenebilmektedir. Bunlar;

- * Başlıca maliye politikası araçları: vergi ve kamu harcamaları
- * Başlıca mali olmayan politika araçları: fiyat, ücret, servet

Gelir dağılımı ile mücadelede en önemli kontrollerden biri emek ile elde edilen gelir ile doğrudan ilişkili olan ücret politikalarıdır. Ücret politikaları toplu sözleşme hakkı kapsamında belirlenmektedir ve asgari ücret ayarlamaları gibi uygulamalar kullanılarak gelir dağılımında adaletin sağlanması ile yakından ilişkilidir. Fiyat politikasında üç çeşit müdahale yöntemi ile karşılaşmaktadır. Bunlar⁵;

- * Tarımsal Destekleme Fiyat Politikaları,
- * KİT Mallarına Yönelik Fiyat Politikası ve
- * Piyasa Mallarının Fiyatlarının Belirlenmesine Yönelik Politikalar

⁵ Acar İlhan, “Türkiye’de Gelir Dağılımı”, **Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 8, 2015, s.52.

Bu üç yöntem ile devlet gelir dağılımında adaleti sağlamaya çalışmaktır. Servet politikası ise servetin adaletli bir şekilde dağıtılarak gelir dağılımında eşitliğin sağlanmasına yardımcı olmaktadır. Servet dağılımında adalet; varlıkları zenginlerden yoksullara ya da başka bir ifade ile büyük miktarda varlığa sahip olanlardan hiçbir şeye sahip olmayanlara dağıtmak gibi iyileştirme yolları ile sağlanabilmektedir⁶. Bu noktada dikkat edilmesi gereken husus fiyat, ücret ve servet politikalarında yaşanacak değişiklikler gelir dağılımını iyi etkilediği gibi kötüde etkileyebilmektedir.

Gelir dağılımında adaleti sağlamak için kullanılacak araçlardan bir diğeri de maliye politikası araçlarıdır. Hükümet kamu harcamaları ve vergilerde yapacağı değişiklikler ile gelir dağılımında iyileşmeyi sağlamaya çalışmaktadır.

Devlet, bazı mal ve hizmetleri bedavaya veya maliyetlerinin altında düşük fiyatlar eşliğinde sunarak veya üretim faktörü karşılığı olmaksızın transfer harcamaları yolu ile ve buna ek olarak artan oranlı tarifeler sonucu elde edilen vergiyi düşük gelir gruplarına aktararak gelir dağılımında adaleti sağlamayı amaçlamaktadır⁷. Bu sebep ile özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için maliye politikası araçları adaletin sağlanmasında büyük bir rol oynamalıdır.

1.2. GELİR DAĞILIMI ÇEŞİTLERİ

Gelir dağılımı çeşitleri 4 ana biçimde incelenebilmektedir. Bunlar;

- * Bireysel gelir dağılımı,
- * Fonksiyonel gelir dağılımı,
- * Sektörel gelir dağılımı,
- * Bölgesel gelir dağılımı

⁶ Sundrum Ramaswamy Meenatchi, **Income Distribution in Less Developed Countries**, 1. Baskı, Routledge, Londra, 1990, s.293.

⁷ Yüce Mehmet, “Türkiye’de Gelir Dağılımı Bozukluğunun İzlenen Kamu Gelir ve Harcama Politikaları ile Bağlantısı”, **Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi** , Sayı: 23, 2002, s.12.

Gelirin ilk kez veya yeniden dağıtılması ile ilgili olarak gelir dağılımı birincil ve ikincil gelir dağılımı olarak da ele alınabilmektedir.

1.2.1. Kişisel Gelir Dağılımı

En yaygın kullanılan gelir dağılımı türü olan kişisel gelir dağılımı belirli bir ekonomide üretilen milli gelirin o ekonomideki nüfusu oluşturan kişiler arasında ne şekilde paylaşıldığına yönelik bir dağılım türüdür. Bir başka ifade ile gelirin gelir ya da servet gruplarına göre dağılımını ifade eden kişisel gelir dağılımı belirli bir dönemde milli gelirin fert, hane ve gruplar arasındaki dağılım şeklini gösteren gelir dağılımı hesaplama yöntemidir. Bazı kaynaklarda bireysel ya da hane halkı gelir dağılımı olarak da geçmektedir. Kişisel gelir dağılımında sıklıkla yüzde paylar analizi kullanılmaktadır. Yüzde paylar analizinde ülke nüfusu en düşük ile en yüksek gelir grubu arasında gruplara bölünür ve her gruba ait milli gelir hesaplanarak karşılaştırma yapılır. Ayrıca bireysel gelir eşitsizliği ölçülürken yaygın olarak kullanılan ölçütlerden biride Gini Katsayısıdır.

Kişisel gelir dağılımı ekonomik eşitsizliklerin iyi bir göstergesini oluşturmaktadır. Kişisel gelir dağılımında adaletin sağlanması toplumsal refah ve istikrarı da sağlayacaktır.

1.2.2. Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Fonksiyonel gelir dağılımında üretim faktörlerinin milli hasılaya yaptıkları paylar hesaplanmaktadır. Bu gelir dağılımı milli gelirin ücret, faiz, rant ve kâr arasındaki dağılımını ifade etmektedir. Üretim faaliyeti sonucu elde edilen gelirin üretim faktörleri arasında hangi oran ve esaslara dayanarak paylaşıldığını vermesi açısından önem arz etmektedir. Fonksiyonel gelir dağılımı milli gelirin farklı sosyal sınıflar arasındaki dağılımını tespit etmeye yardımcı olacaktır. Gayri safi yurt içi hasıla (GSYİH) içerisinde ücret ve ücret dışı gelirlerin payını gösteren gelir dağılımı türü

şeklinde de tanımlanabilmektedir. Bu sayede faktör payları konusunda ayrıntılı inceleme yapılabilecektir.

1.2.3. Bölgesel Gelir Dağılımı

Bir ülkenin bölgelere ayrılarak ülke sınırları içerisinde üretilen milli gelirin bölgeler arasındaki dağılımına ilişkin gelir dağılımı türüdür. Bölgesel gelir dağılımı, belirli bir bölgedeki üretimin faktörlere ve bireylere olan dağılımını göstermektedir. Böylelikle ülke içerisindeki gelişmişlik ve kalkınmışlık farkları yakından incelenmiş olacaktır. Ülkeler bölgelere genellikle coğrafi açıdan, yerleşim birimi açısından (köy/kent), kalkınmışlık veya gelişmişlik seviyeleri açısından ayrılabilir. Bir ülkede gelir dağılımında eşitsizlik olup olmadığını anlamak için bölgelerarası farklılıkları da hesaba katmak gerekmektedir. Gelişmişlik seviyesi arttıkça bölgelerarası gelir dağılımı adaletsizliği azalmaktadır. Ancak bölgelerarası gelir eşitsizliği küçükte olsa her toplumda bulunmaktadır. Bölgelerin nüfus oranları, tabii kaynakları, sermayesi ve teknolojik gelişmeleri bölgelerarası milli gelirde farklılıklara sebep olmaktadır.

1.2.4. Sektörel Gelir Dağılımı

Sektörel gelir dağılımı türünde ise sektörler arası bir ayırım yapılarak sektörlerin milli gelirden aldıkları paylar hesaplanmaktadır. Başka bir tanım ile ülke içindeki gelirin iktisadi faaliyet alanlarına göre dağılımını göstermektedir. Sektörel gelir dağılımı üretim sektörleri arasında dağılımı ifade ettiği gibi kamu ve özel sektör arasındaki milli gelirin dağılımını da ifade edebilmektedir. Milli gelir dağılımında herhangi bir değişiklik olduğu zaman bu durum hangi sektörleri olumlu hangi sektörleri olumsuz etkilediğine yönelik durumları sektörel gelir dağılımı ortaya çıkarmaktadır. Gelişmişlik seviyeleri açısından ülkeleri incelediğimiz zaman gelişmiş ülkelerde hizmet sektörünün milli gelirden aldığı pay daha yüksek olur iken az gelişmiş ülkelerde ise tarım sektörünün milli gelir payı daha yüksek olacaktır.

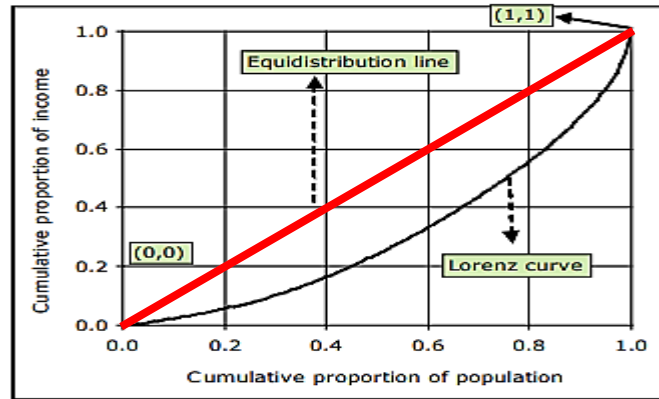
1.2.5. Birincil ve İkincil Gelir Dağılımı

Yukarıdaki gelir dağılımı çeşitleri birincil ve ikincil dağılım başlıkları altında incelenebilmektedir. Birincil dağılım piyasa süreci içerisinde gerçekleşen dağılımı göstermektedir. Birincil gelir dağılımı kavramı ülkelerin vergi ve harcama politikalarının etkisinin olmadığı bir durumda üretim faktörlerinin milli gelirden aldıkları paya göre ortaya çıkan dağılımı göstermektedir⁸. İkincil dağılım ise devletin piyasa mekanizmasının işleyişine müdahalesi sonucu oluşmaktadır. Bir başka tanım ile birincil dağılımda bir adaletsizlik söz konusu olma ihtimali bulunmasına rağmen gelir üretim faktörü sahiplerine müdahalesiz olarak dağıtılmaktadır. Bu sebep ile ikincil dağılımda devlet birincil dağılıma düzenleme getirmektedir.

1.3. GELİR DAĞILIMININ ÖLÇÜLMESİ

Ekonomideki en büyük sıkıntıların başında gelir dağılımındaki adaletsizlik gelmektedir. Gelir dağılımı dengesini ölçmek için birçok farklı metot geliştirilmiştir. Gini Katsayısı bunlar arasında en sık kullanılan ölçüm metodudur.

Şekil 1.1: Gelir eşitsizliğinin grafiği: Lorenz eğrisi

Kaynak: Lorenzo, G.B. & Liberati, P, “Charting income inequality: The lorenz curve”, 2005, MPRA Paper 30063, University Library of Munich, Germany, (Çevrimiçi), https://mpra.ub.uni-muenchen.de/30063/1/MPRA_paper_30063.pdf

⁸ Akbulut Eyüp, “Sağlık Harcamaları ve Gelir Dağılımı İlişkisi: Türkiye ve OECD Ülkeleri Karşılaştırmalı Analizi”, **Maliye Araştırmaları Dergisi** , Cilt: 6, Sayı: 3, 2020, s.140.

1.3.1. Lorenz Eğrisi

Lorenz eğrisi Şekil 1.1'deki gibi kümülatif dağılım diyagramı ile gösterilebilmektedir. Yatay eksen nüfusun kümülatif dağılımı, dikey eksen ise gelirin kümülatif dağılımı bulunmaktadır. Kırmızı çizgi mutlak eşitlik durumunu göstermektedir. Siyah çizgi ise Lorenz Eğrisidir ve orijinden 45 derecelik açı ile geçmektedir. Mutlak eşitlik çizgisinden sapmalar oldukça gelir dağılımında oynamalar gerçekleşecektir.

1.3.2. Gini Katsayısı

Gini katsayısı Lorenz Eğrisi yolu ile hesaplanmaktadır ve 1 ile 0 arasında bir değer almaktadır. Eğer 0 olur ise mutlak eşitlik sağlanmış olur iken 1 olduğu zaman ise mutlak eşitsizlik söz konusu olur. Mutlak eşitsizlik durumunda gelirin hepsi bir kişi elinde toplanmış olacaktır. Lorenz Eğrisi incelendiği zaman iki çizgi arasındaki fark arttıkça gelir dağılımı eşitsizliği büyüyecektir. Başka bir ifade ile 0 ile 1 arasında değer alan Gini katsayısı 1'e yaklaştıkça eşitsizlik büyüyecek ve Lorenz Eğrisi ile mutlak eşitlik doğrusu arasındaki fark açılacaktır.

1.3.3. Yüzde Paylar Analizi

Kişisel gelir dağılımını ölçmek için kullanılan yüzde paylar analizinde haneler %1'lik 100, %5'lik 20, %10'luk 10, %20'lik 5 gruba ayrılacak şekilde ayrıştırılarak her grubun toplam gelirden aldığı paylar karşılaştırılmakta ve gelir dağılımı hakkında bilgi sağlanmaktadır⁹. Bu karşılaştırmalardan en yaygın kullanılan ölçüt gelir dağılımının %20'lik dilimlere bölünmesidir. %20'lik dilimlere ayrılan 5 gruba denk gelen milli gelir/toplam milli gelir yüzdesi hesaplanıp karşılaştırma yapılır. Eğer en yüksek gelirli %20'lik grup en düşük gelirli olan %20'lik gruptan daha fazla milli gelirden pay alıyor ise gelir dağılımında eşitsizlik bulunmaktadır.

⁹ Kececi Neslihan Fidan, "Türkiye Bölgeler Arası Gelir Dağılımı İçin Bir Analiz", *PressAcademia Procedia*, Cilt: 7, Sayı: 1, 2018, s.140.

1.3.4. Atkinson Katsayısı

Bir diğ er gelir dağılımı eşitsizliğı ölç üt  Atkinson katsayısıdır. Gelir dağılımı eşitsizlik ölç ütlerinde sıralamalar düzg un olmadığından dolayı Atkinson bir sosyal refah fonksiyonu varsaymıştır. Toplumun b ut n  için fayda sağılanması amaçlanmaktadır. Bu form l¹⁰;

$$I = 1 - \left[\frac{1}{n} \sum_i \left(\frac{y_i}{\mu} \right)^{1-\varepsilon} f(y_i) \right]^{\frac{1}{1-\varepsilon}}$$

Yukarıdaki formül incelendiğı zaman formüldeki ε değıeri ağırlıklandırma değışkeni olarak adlandırılmaktadır. Toplumun gelir eşitsizliğıne olan duyarlılığı ifade etmektedir. Bu değıer 0 ile sonsuz arasında değışim göstermektedir. ε değıeri arttıkça toplumun eşitsizliğıe olan duyarlılığı artacak ve daha eşit olmayan bir toplum haline gelecektir.  lkeden ülkeye farklılık gösterecek olan Atkinson katsayısı özellikle toplum ve sosyal konularda en sık kullanılan eşitsizlik ölçüm metotları arasındadır.

1.3.5. Dalton  l  t 

Atkinson  l  t  gibi normatif bir ölçüt olan Dalton  l  t , 1920 yılında Dalton tarafından geliştirilmiştir. Fayda fonksiyonu herkes için aynıdır ve herkes için aynı kabul edilen fayda fonksiyonlarının toplamı toplumsal refah fonksiyonunu oluşturacaktır. Fayda fonksiyonu gelir arttıkça artacak, ancak belirli bir seviyeden sonra artış hızı yavaşlayacaktır. Başka bir ifade ile gelir arttıkça marjinal faydada azalış yaşanacaktır. Ekonomik refahı amaçlayan Dalton  l  t  esas alındığında toplam refahın maksimize edilmesi için gelir eşit bir biçimde bölüşülmüş olmalıdır.

¹⁰ Kubar Yeşim, a.g.e., s.234.

Ölçüt, fiili sosyal refahın, maksimum sosyal refaha oranını eşitlik ölçüsü olarak almaktadır ve aşağıdaki formülle gösterilmektedir¹¹:

$$D = \left[\sum_{i=1}^n U(Y_i) \right] / nU(\mu)$$

1.3.6. Pareto Katsayısı - Pareto Kuralı

Adını İtalyan Ekonomist Vilfredo Pareto 'dan alan Pareto katsayısı, belirli bir gelir düzeyi ile bu gelir veya daha fazlasına sahip olanların arasında belirli bir ilişki olduğu varsayımına dayanmakta olup bireylerin gelir düzeyleri yükseldikçe üst gelir grubuna yükselme olasılığının arttığını göstermektedir¹². Pareto katsayısı “ α ” ile ifade edilmektedir ve katsayının artışının tahmini değerlerini göstermektedir.

1.3.7. Kuznets Katsayısı

Kuznets hipotezi 1955 yılında ekonomist Simon Kuznets tarafından ortaya atılmıştır. Kuznets 'in teorisine göre bir ülkenin gelişmişlik/kalkınmışlık seviyesi arttıkça eşitsizlik belirli bir eşik noktasına gelinceye kadar artarak devam edecek, daha sonra azalacaktır. Eğer kişi başına gayri safi yurt içi hasıla (KBGSYİH) bir grafik ile gösterilecek olur ise karşımıza ters bir u şekli çıkacaktır. Kuznets katsayısı 0 ile 1 arasında bir değer almaktadır. Gini katsayısında olduğu gibi değeri 1'e yaklaştıkça eşitsizlik artış göstermektedir. Kuznets tarım sektöründeki bireylerin gelirlerinin sanayi gelirlerinden daha düşük olduğunu ancak daha eşit bir dağılım gösterdiğini

¹¹ Coşkun Can Aktan ve İstiklal Yaşar Vural, “Gelir Dağılımında Adaletsizlik ve Gelir Eşitsizliği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri”, **Yoksullukla Mücadele Stratejileri**, Ankara, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, 2002, s.36.

¹² Cem Doğan ve Murat Tek, “Türkiye’de Gelir Dağılımının Toplanma Oranı Yöntemiyle Analizi”, **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 2, 2007, s.99.

iddia etmektedir¹³. İki sektörlü ekonomiler için kullanılabilen Kuznets eğrisi hala önemli gelir dağılımı tartışma teorilerinden birini oluşturmaktadır.

1.3.8. Yoksulluk Oranı

Bir diğer gelir dağılımı ölçütü yoksulluk oranıdır. Yoksulluk oranındaki azalmalar gelir dağılımının iyileşmesine genellikle pozitif bir etkiye bulunmaktadır. Yoksulluk oranı ölçütüne yönelik yapılan en önemli eleştiri bu ölçütün gelirin yoksullar arasındaki dağılımına duyarlı davranmamasından kaynaklanmaktadır¹⁴. Yoksulluk oranı endeksi ile bir ülkenin yaşam düzeyi incelenerek gelir dağılımı analiz edilebilirse bile genellikle yoksulluk oranına tek başına bakmak yararlı olmayacaktır.

1.3.9. Theil Endeksi

Theil endeksi ise adını Henri Theil tarafından almaktadır. 1967 yılında geliştirilmiş bir ölçüm metodu olan Theil endeksi ampirik uygulamalarda kullanılmaktadır. Endeks, iki türde hesaplama yapmaktadır:

- * Gruplar arası eşitsizlik (TW)
- * Grup içi eşitsizlik (TB)

Gruplar arası eşitsizlik gözlemlenebilir iken grup içi eşitsizliğin hesaplanması ve gözlemlenmesi çok zordur. Theil endeksi aşağıdaki formülle ifade edilebilmektedir¹⁵:

¹³ Seher Gülşah Topuz ve Özcan Dağdemir, “Ekonomik Büyüme ve Gelir Eşitsizliği İlişkisi: Kuznets Ters-U Hipotezi ’nin Geçerliliği”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 11, Sayı: 3, 2016, s.118.

¹⁴ Nazım Öztürk ve Z. Gökalp Göktolga, “Yoksulluk ve Gelir Bölüşümünü Belirlemede Kullanılan Ölçütler”, **Bütçe Dünyası Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 34, 2010, s.14.

¹⁵ Theil Henri, **Statistical Decomposition Analysis: With Applications in the Social and Administrative Sciences**, Amsterdam-Londra, North Holland Publishing Company, 1972.

$$T^B = \sum_{i=1}^n \left\{ \left(\frac{p_i}{P} \right) * \left(\frac{y_i}{\mu} \right) * \ln \left(\frac{y_i}{\mu} \right) \right\}$$

Formüldeki;

i= her bir grup

p_i = i grubundaki kişi sayısı

P= Toplam nüfus

y_i = i grubundaki ortalama gelir

μ = toplam nüfusun ortalama geliri

Literatürde Theil endeksinin gelir dağılımı ölçüm metodu olması ile ilgili tartışmalar mevcuttur. Hanehalkı sayısı arttıkça endeksin değerinde değişiklikler meydana gelmektedir. Ücret tabanlı bir istatistik olan bu ölçüm metodu alt seviyedeki gelir gruplarının eşitsizliklerini ölçmede oldukça fayda sağlamaktadır. Bilginin değerliliği ve entropisi üzerine geliştirilmiştir¹⁶. 0 ila 1 arasında değişen endeksin değeri 0'dan yukarı çıktıkça daha yüksek bir eşitsizlik gerçekleşmektedir.

1.3.10. Aralık ve Değişim Aralığı

Aralık ölçütü gelir dağılımındaki en yüksek gelir ile en düşük gelir arasındaki farkın alınıp gelir ortalamasına bölünmesi ile tespit edilmektedir.

Değişim Aralığı ölçütü ise yalnızca uç değerlerin mukayese edilmesi sonucunda oluşmaktadır. Burada en yüksek gelir ve en düşük gelir değerleri arasındaki

¹⁶ Öz Sabri, “Gelir Dağılımında Gini Katsayısı ve P80/P20 Oranı Arasındaki İlişkiler: 2000-2016 Dönemi Türkiye Örneği”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , Cilt: 18, Sayı: 35, 2019, s.597.

terimler ihmal edilerek hiç hesaba katılmamaktadır. Bu sebep ile de verdiği bilgiler sınırlı olacaktır. Eşit dağılım ise değişim aralığının 0 olduğu takdirde ortaya çıkacaktır.

1.3.11. Göreli Ortalama Mutlak Sapma

Gelir dağılımının ölçütlerinden biri olan Göreli Ortalama Mutlak Sapma yönteminde gelir dağılımındaki her bir bireyin gelir düzeyi ortalama gelire karşılaştırılmaktadır. Tüm farkların mutlak değerleri toplamının toplam gelire bölünmesi ile hesaplanmaktadır. Değişim aralığı ölçütünün aksine sadece uç seviyeler değil bütün gelir seviyelerini dikkate almaktadır. Tüm gelirler eşit dağıldığı zaman değer 0 çıkacaktır.

1.3.12. Varyans ve Değişme Katsayısı

Değişme katsayısı, istatistiki dağılımın standart sapması/aritmetik ortalaması şeklinde hesaplanır iken değişkenlik katsayısının karesi ise “görelî varyans” olarak tanımlanmaktadır ve elde edilen varyans değeri ile gelirin ortalama gelirden sapma miktarını ölçülmektedir¹⁷. Değişme katsayısı değeri 0 olduğu zaman veya 0’a yaklaşan bir değer aldığı zaman gelir adil bir şekilde dağıtılmış anlamını vermektedir. Gelir dağılımı eşitsizliğini ölçmede kullanılan bir ölçüm metodu olan değişme katsayısı aynı zamanda değişkenlik katsayısı ya da değişim katsayısı olarak da adlandırılmaktadır.

1.3.13. Logaritmik Standart Sapma ve Logaritmik Standart Sapmaların Ortalaması

Gelir düzeylerinin logaritması alınarak hesaplanmakta olan logaritmik standart sapmanın formülü şu şekilde hesaplanmaktadır¹⁸:

¹⁷ Cemil Serhat Akın ve Cengiz Aytun, “Gelir Dağılımının Makroekonomik Belirleyicileri: Türkiye Örneği”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 15, Sayı: 42, 2018, s.56.

¹⁸ Coşkun Can Aktan ve İstiklal Yaşar Vural, a.g.e., s.33.

$$L = \left[\sum_{i=1}^n (\log \mu - \log Y_i) \right]^{2/n}^{1/2}$$

$\log Y_i$ = i. hane gelirinin logaritması,

$\log \mu$ = hane gelirlerinin logaritmik ortalaması.

Logaritmik standart sapmaların ortalamasında ise gelirlerin genel ortalamadan farkı ile hesaplama yapılmaktadır.

1.3.14. Diğer Ölçütler

Gelir dağılımında sıkça kullanılan ölçütlerin yanında daha az karşımıza çıkan bazı ölçütlerde bulunmaktadır. Örneğin, ülkenin gelir düzeyi en yüksek olan %10'luk grubunun toplam milli gelirden aldığı payın ülkenin gelir düzeyi en düşük olan %40'luk grubunun toplam milli gelirden aldığı paya oranı olarak bilinen Palma oranı bu ölçütlerden birini oluşturmaktadır¹⁹. McLoone Endeksi, Jan Pen geçit töreni, Elteto-Frigyes yöntemi gelir dağılımını ölçmek için kullanılmakta olan diğer ölçütleri ifade etmektedir.

1.4. GELİR DAĞILIMINA ETKİ EDEN FAKTÖRLER

Gelir dağılımında adaletin sağlanması için öncelikle gelir dağılımına etki eden faktörlerin bilinmesi gerekmektedir. Bu faktörlerden başlıcaları emek, enflasyon, servet ve nüfustur. Çalışmanın bu kısmında gelir dağılımına etki eden faktörler detaylı olarak incelenecektir.

¹⁹ Seher Gülşah Topuz ve Taner Sekmen, "Türkiye'de Hanehalkı Gelir Eşitsizliğine Etki Eden Faktörlerin Lorenz ve Yoğunlaşma Eğrileri ile Analiz Edilmesi ve Bölgeler Arası Karşılaştırma", **Current Research in Social Sciences**, Cilt: 6, Sayı: 2, 2020, s.110.

1.4.1. Enflasyon

Enflasyon genel bir ifade ile tanımlanacak olur ise fiyatlar genel seviyesinde sürekli bir artışı göstermektedir. Yüksek enflasyon satın alma gücünü azaltacağı için gelir dağılımı doğrudan yüksek enflasyondan etkilenmektedir. Sermaye ve emek arasında paylaşılan gelir; servet sahibi olanlardan ziyade ücretli/maaşlıların satın alma gücünü azaltmaktadır ve bu durum gelir dağılımında eşitsizliğe sebep olmaktadır. Çünkü sermaye sahipleri gelirlerini servet veya getiri oranlarından kazanmaktadır. Ancak sabit ücretli çalışanlar gelirleri artsa dahi satın alma güçleri azalacağı için gelirlerini koruyamayacaklardır.

Enflasyonun gelir üzerindeki olumsuz etkileri ekonomik politikalar ile azaltılabilir. Ancak çeşitli araştırmalar incelendiği zaman görülmektedir ki enflasyon düşürüldüğü zaman kesinlikle gelir dağılımı eşitsizliği sorunu giderilecek gibi bir kanıda bulunulamamaktadır.

1.4.2. Emek

Bir insan emek ile kazandığında eğitimi, becerisi ve zekâsı işine etki etmektedir. Bu sebeplerden ötürü emek heterojen bir üretim faktörüdür ve emek sahipleri arasındaki nitelik farklılıkları gelir dağılımını vasıflı işgücüne doğru itmektedir. Bunlar dışında işçilerin aldığı ücretlerde emeğin verimliliğini etkilemektedir. Tarım kesiminde emeğin üretkenliği ve nitelik farklılıkları az olduğu için emek gelir farklılıkları daha yakın olacaktır.

Fonksiyonel gelir dağılımı gelirin üretim faktörleri arasında dağılımını gösterdiği için emeğin milli gelir içindeki payı önemlidir. Milli gelir içerisinde emeğin payının azalması; küreselleşme, teknoloji ve yapay zekâ kavramlarının giderek hayatımızda daha önemli bir yer tutmasından kaynaklanmaktadır. Ekonomik gelişme ile birlikte hizmet sektörünün payının artması nitelikli işgücü talebini her geçen gün artırmaktadır. Bireysel gelir dağılımını incelediğimiz zaman emekten çok sermaye

lehine kazanç yapısı değiştiğinden dolayı gelir dağılımındaki dengesizlikler artmaktadır. Günüümüzde sermaye lehine gelişen hanehalkı kazanç yapısı, sermaye yatırımlarından kazanç elde edenlerin daha fazla gelir payına sahip olmasına sebep olarak emeğin payını azaltmaya devam etmektedir.

1.4.3. Servet

Bir diğer faktör servet dağılımındaki dengesizliklerdir. Servet dağılımında yaşanan dengesizlikler, servetten elde edilen gelirlerin bireyler arasında gelir eşitsizliğine yol ağmasına sebep olmaktadır. Servet dağılımı detaylı olarak incelendiği zaman az sayıda tüketicinin servetin büyük bir kısmını elinde bulundurmakta olduğu görölmektedir. Miras yolu ile sonraki kuşaklara aktarılmakta olan servet; sadece ev, araba gibi maddi varlıklardan oluşmaz, örneğin, beşerî sermayede bir servet ögesidir. Servet sahibi olanlar daha iyi eğitim olanaklarıyla yetişmiş bireyler olmak ile beraber aynı zamanda ellerinde ki servetler ile çocuklarına daha iyi bir gelecek sunabileceklerdir. Bu koşullar altında yetişmiş olan çocukların gelirleri pozitif yönde etkilenecektir. Böylece servet dağılımı hem şimdiki hem de gelecek kuşaktaki bireyler arasında gelir eşitsizliklerine sebep olacaktır.

Geliri fazla olanlar kazançlarını yatırımı dönüştürürler, daha ziyade, tasarruf yaparlar, ancak daha az gelirli olan bireyler kendi günlük tüketim ihtiyağlarına gelirlerinin çok büyük kısmını verecekleri için bu durum servet sahibi olmalarını engelleyerek servet sahibi olanlar lehine gelir eşitsizliği oluşturmaktadır. Bu durum ise kısır bir döngüye sebebiyet vererek aralarında karşılıklı bir ilişkiyi ortaya çıkarmaktadır. Gelir dağılımı serveti etkiler iken servet ise gelir dağılımını etkilemektedir. Çözüm olarak servetten kazanılan kazançlardan kaynaklanan eşitsizliğin azda olsa azaltılması adına servetin vergilendirilmesi gerekmektedir.

1.4.4. Faktör Fiyatları

Faktör fiyatları; ücret, faiz, rant ve kâr şeklinde incelenebilmektedir. Ayrıca daha önce bahsedilen emek ve servet faktörleri ile yakından ilişkilidir. Emek faktörünün fiyatını gelir dağılımı üzerinde çok etkili olan ücret oluşturmaktadır. Ücret gelirlerinin payı ise özellikle az gelişmiş ülkelerde çok düşüktür. Faktör fiyatlarının düşük olması fiyatları yükselmeye zorlayabilmektedir. Kişilerin faktör fiyatları üzerinde elde ettiği kazanç homojen bir dağılım göstermemektedir ve gelir dağılımını olumsuz yönde etkilemektedir.

1.4.5. Kayıtdışı Ekonomi

Gelir eşitsizliğine sebep olan bir diğer etmen kayıtdışı ekonomidir. Profesör Dr. Osman Altuğ'un tanımına göre kayıtdışı ekonomi; "ya hiç belgeye bağlanmayarak ya da içeriği gerçeği yansıtmayan belgeler ile gerçekleştirilen ekonomik bir olayın (alım veya satım), devletten ve işletme ile ilgili öteki kişilerden tamamen ya da kısmen gizlenerek, kayıtlı ekonominin dışına taşması" anlamını taşımaktadır²⁰. Bu sebep ile devletin resmi gayri safi milli hasıla tahminlerine yansımayan faaliyetlerdir. Literatürde kayıt dışı ekonomi hakkında birçok tanım bulunmaktadır. Bu tanım sadece bunlardan bir tanesini oluşturmaktadır.

Devlet tarafından gelir yeniden dağıtılırken vergi ve harcama mekanizması bulunmaktadır. Ancak kayıtdışı ekonomi durumunda bu faaliyette bulunan kişiler bu mekanizmanın dışında kalacaklardır. Gelir dağılımını olumsuz etkileyen kayıtdışı ekonomide; ekonomik olaylar belgelendirilmediği için vergilendirilmemiş olacak ve vergi gelirlerinde bir düşüş yaşanacaktır. Bu durum devletin gelir eşitsizliğini hesaplaması ve dengesizlikleri gidermesinde zorlanmasına sebep olacaktır. Kayıt dışılık söz konusu olduğu zaman gelir dağılımı verilerine güvenilememektedir ve gelir dağılımı kanunlara uyanların aleyhine gerçekleşmektedir. Böylece ekonomik verimlilik azalacak; rekabetçi piyasa olumsuz bir hal alacaktır.

²⁰ Altuğ Osman, "Kayıtdışı Ekonominin Boyutları (1997)", **Öneri Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 9, 1998, s.1.

1.4.6. Vergi

Bir lke için en önemli mali politikalar­dan bir tanesi vergi politikalar­dır. Gelirin yeniden dağıtılması ülkenin vergi yapısı ile doğrudan ilintili bir durumdur. Vergi ve gelir dağılımına yönelik ilişkiler konusunda farklı düşünürler farklı şekillerde görüşler bildirmektedir. Vergileri çeşitlerine göre sınıflandırarak gelir dağılımı üzerindeki etkileri ayrı ayrı incelenebilmektedir.

1.4.6.1. Dolaylı Vergiler

Dolaylı vergiler, belirli bireylere veya vergi otoritelerine doğrudan vergi veren şirketlere uygulanan vergi türleri olmak ile birlikte yalnızca belirli kişilere uygulanmamaktadır; aracılar tarafından toplanılarak hkmete iletilmektedir²¹. Katma değer vergisi, Gümrük vergisi ve Damga vergisi dolaylı vergi türlerine örnek olarak verilebilmektedir. Dolaylı vergiler bazı kaynaklarda harcama vergisi olarak da adlandırılmaktadır. Dolaylı vergiler özellikle gelişmekte olan ülkeler için önemli bir kamu gelir kaynağını oluşturmaktadır. Bu tür vergilerde birçok belirsizlik söz konusu olmaktadır ve verginin muhatabı anonimdir. Bu gibi belirsizlikler ise vergi ödemelerini zorlaştırmaktadır. Dolaylı vergilerin yoğunlukta olduğu ülkelere bakılacak olur ise genellikle gelir dağılımında bozulmalar mevcut olduğu görülecektir. Dolayısı ile dolaylı vergiler gelir dağılımında adaletsizliğe yol açmaktadır.

1.4.6.2. Dolaysız Vergiler

Dolaysız vergiler; yansıtılması kolay olmayan, tahsil zamanı belli, kaçırılması zor olan vergileri oluşturmaktadır ve bu sebep ile gelir dağılımında adaletin sağlanması adına dolaylı vergiler yerine dolaysız vergiler daha etkilidir²². Bir ülkede dolaylı ve dolaysız vergilere düşen pay o ülkedeki ekonomik gelişmişlik düzeyinin bir göstergesini oluşturmaktadır. Dolaysız vergilerin gelir dağılımına olan etkisi

²¹ Kishtainy Niall, **Dakikalar İçinde Ekonomi**, ev. Demet Yiğitbaş, 6. Baskı, İstan­bul, Kronik Kitap, 2023, s.278.

²² Hakan Ay ve Mehmet Latif Haydanlı, “Vergi Yükü Ekseninde Toplumsal Yapının Gelir Dağılımı ve Yoksullukla İlişkisi”, **Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 3, 2017, s.138.

literatürde genel olarak pozitif yönde görülmektedir. Bütün bunlar sonucunda alınacak önlem şudur ki hükümetin dolaysız vergi payını dolaylı vergilerin payına göre arttırarak gelir adaletsizliğini önleyici politikalarda bulunması gerekmektedir.

1.4.6.3. Negatif Gelir Vergisi

İlk defa Milton Friedman tarafından dile getirilen negatif gelir vergisi; bir kimsenin saptanan gelir düzeyinin üzerinde gelir elde edememesi durumunda, devlet tarafından bu kimseye yapılan vergi ödemesi anlamına gelmektedir²³. Devlet tarafından sağlanan bu durum yoksulluk ile mücadele ve gelir dağılımının iyileşmesi için önemli bir adımı ifade etmektedir. Böylece çalışmayan ve asgari düzeyde çalışan bireyler için istihdamı teşvik edici bir faktör olacaktır.

1.4.7. İktisadi Büyüme

Ekonomik büyümenin gelir dağılımına etkisi konusunda literatürdeki hipotezlerden bir tanesi kişi başına düşen gelir ve gelir dağılımı arasında ilişki olduğunu ortaya atan Kuznets 'in ters U eğrisidir. Bu eğriye göre kişi başına düşen gelir arttıkça eşitsizlik belli bir seviyeye kadar artabilir orta gelir düzeyinde maksimum olur ve gelişmiş ülkeler düzeyinde artık düşmeye başlar²⁴. Üretim faktörlerinin milli gelirden adil ve dengeli şekilde pay almaları için iktisadi büyüme istikrarlı olmalıdır. Bunlar dışında, ekonomik büyüme gelir dağılımına etki ettiği gibi gelir dağılımı da ekonomik büyümeyi etkilemektedir. Bir başka ifade ile aralarında karşılıklı bir ilişki bulunmaktadır. Bu ikili arasındaki ilişki bölgeden bölgeye değişebilmektedir. Literatürde ikili arasında hiçbir ilişkinin bulunamadığı çalışmalarda bulunmaktadır. Gelir dağılımı adaleti bireylerin refahını artırmak amacı ile sürdürülebilir bir ekonomik büyüme sağlaması açısından önem arz etmektedir.

²³ Şerbetçi Gamze, “Türkiye’de Uygulanan Finansal Politikaların Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi”, **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 1, 2015, s.103.

²⁴ İsağiller Alpaslan, “Income Distribution and Economic Growth”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 1, 2007, s.84.

1.4.8. Nüfusun Yapısı

Nüfusun yapısı gelir dağılımını etkileyen en önemli faktörlerden bir tanesidir. Düşük gelirli bölgelerde nüfus artış hızının genellikle daha yüksek olduğu görülmektedir ve bu durum gelecekte daha çok gelir sıkıntısı ile karşılaşılmasına sebep olmaktadır. Böyle bir durumda; servet gelecek kuşaklara küçülerek aktarılmakta, eğitim ve sağlık olanakları çocuklara daha az sağlanabilmek ile birlikte çocukların gelecek planları sınırlı kalmaktadır, çünkü nüfusun yalnızca kendisi değil niteliği de gelir dağılımının iyileşmesi için önem arz etmektedir. Gelecek kuşaklara parçalanmış toprak parçaları servetin yüksek gelir gruplarına geçmesine sebep olmaktadır. Bütün bu durumlar gelir dağılımında dengesizlikleri de beraberinde getirmektedir.

Gelişmişlik seviyesi yüksek ülkelerde doğurganlık oranları daha düşük olduğundan ve ücretler artan oranda gerçekleştiğinden dolayı daha fazla kadın işgücüne katılmakta böylece kadın-erkek gelir ayrımı azalmaktadır.²⁵ Nüfus ve aile planlamasının doğru bir şekilde yapılması gelir dağılımında adaletin sağlanmasına yardımcı olmaktadır. Kentleşme arttıkça gelir dağılımını olumsuz etkileyen diğer etmenler gelir dağılımını daha çok etkilemektedir. Çünkü kayıtdışı ekonomi, kamusal hizmetlerden yararlanma ve işsizlik kentleşme ile birlikte artmaktadır. Kentte kırsal kesime göre ortalama gelir daha yüksektir ve kırsal kesimde gelirin dağılımı daha eşitlikçi bir yapıdadır. Ayrıca çalışmayan grup yani 15 yaş ve altı ile 65 yaş ve üstü bağımlı nüfusun bağımlı olmayan çalışan nüfusa karşı sayısı arttıkça bu durum gelir dağılımında dengesizlikler yaratacaktır.

1.4.9. Küreselleşme

Küreselleşme süreci birçok ekonomik yapıyı etkilediği gibi gelir dağılımı için de önemli faktörler arasındadır. Küreselleşme kavramı teknolojik gelişme ile birlikte hayatımıza girmiştir. Bunun bir sonucu olarak insan bedeni ile çalışma azalmış ve işsizlik artmıştır. Bu durum işsizlik yolu ile dolaylı yoldan gelir dağılımında

²⁵ Haşim Akça ve Mehmet Ela, “Eğitim ve Gelir Dağılımı İlişkisi: Türkiye Değerlendirmesi”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 21, Sayı: 3, 2012, s.246.

dengelesizliklere yol açılmıştır. Bu süreçte sermayenin marjinal verimliliği artar iken emek verimliliği azalmaktadır. Küreselleşmenin hızlanması gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde imalat sektöründe işgücü yapısını bozmaktadır. Bu süreç yaygınlaştıkça hizmet sektörünün payı oldukça artmakta iken diğer sektörlerde yaşanan istihdam kayıpları gelir adaletsizliğine sebep olmaktadır. Yeni süreçte geçici ya da yarı zamanlı işçilere ihtiyaç arttığı için kayıtdışı ekonomi artmaktadır. Kayıtdışı ekonominin de gelirden dengelesizlik yaratacağı daha önce belirtilmiştir. Küreselleşme ile beraber ülkelerin rekabet edebilirlik kapasitesi de önemli bir konu haline gelmiştir. Özetle, küreselleşme süreci ile emek piyasasında nitelikli işgücüne olan talep artınca ve küreselleşme sonucu ortaya çıkan teknoloji ile birlikte nitelikli işgücü ve niteliksiz işgücü arasındaki gelir uçurumunun arttığı görülmektedir.

Küreselleşme ile hayatımıza giren kavramlardan bir tanesi de dışa açıklık kavramıdır. Dışa açıklık kavramı; küreselleşme süreci ile beraber ülkelerin diğer ülkeler ile ne derece iç içe geçtiğini, içe ya da dışa dönük ekonomi politikalarını ne şekilde uyguladığını açıklamak amacı ile kullanılmaktadır²⁶. Ticari dışa açıklık, ekonomilerin veya ülkelerin diğer ülke veya ekonomiler ile ticaretini ya da ticarete izin verme düzeyini göstermekte iken finansal dışa açıklık ise bir ülkenin dış varlık ve yükümlülüklerinin GSYH'nin yüzdesi olarak hacmini göstermektedir²⁷. Günümüzde ekonomiler her geçen gün birbiri ile entegre hale gelmeye devam etmektedir. Ülkeler ihracata dayalı ve ithalata dayalı sanayileşme politikaları ile beraber gelişmiş ülke statüsünde yer almak için sürekli rekabet içerisindeyler. Son yüzyılda ülkeler arasında yaşanan dış ticaretin artışı ile birlikte ticaret ve gelir dağılımı ilişkisi en çok tartışılan konulardan biri haline gelmiştir. Dış ticaret ve uluslararası ilişkiler yaygınlaşarak ihracat ve ithalat rakamları arttıkça iktisadi olarak birçok düzen etkilendiği gibi gelir dağılımında da bozulmalar yaşanmaktadır.

²⁶ Saçık Sinem Yapar, “Büyümenin Bir Kaynağı Olarak Ticari Dışa Açıklık”, **Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 17, 2009, s.526.

²⁷ Chengsi Zhang, Yueteng Zhu ve Zhe Lu, “Trade Openness, Financial Openness, and Financial Development in China”, **Journal of International Money and Finance**, Cilt: 59, 2015, s.292.

Ancak küreselleşmenin gelir dağılımına etki yönü konusunda yapılan çalışmalarda anlaşma sağlanamamıştır.

1.4.10. Beşerî Sermaye

Beşerî sermaye kavramı şu şekilde tanımlanabilmektedir; “Üretim sürecine katılan işgücüne ait olan ve diğer üretim faktörlerinin daha verimli ve etkin kullanılmasına imkân sağlayan bilgi, beceri, tecrübe ve dinamizm gibi pozitif değerlerin bütünüdür”²⁸. Beşerî sermayenin içerisinde eğitim ve sağlık etmenleri de yer almaktadır. Bir ekonominin en büyük sermayelerinden biri beşerî sermayesidir, ayrıca şimdiki kuşağın ve gelecek kuşakların gelir dağılımındaki rolü için önemli bir faktördür.

Beşerî sermaye gelir dağılımını doğrudan etkilediği gibi gelir dağılımını etkileyen diğer etmenler üzerindeki etkisi ile dolaylı yoldan da etkileyebilmektedir. Bir ülkedeki okullaşma oranları, eğitim ve sağlık harcamaları, ortalama eğitim seviyesi, gayri safi yurt içi hasıla gibi birçok değişken nitelikli işgücü yaratarak, ekonomik ve sosyal refahı sağlayarak, doğurganlık oranlarını azaltarak, yoksulluğun azalmasına sebep olarak, işsizliği azaltarak ve buna benzer birçok yol ile gelir dağılımı adaletinin sağlanmasına önemli yararlar sağlamaktadır. Bireylere yapılacak olan beşerî sermayeye yönelik yardımlar ile bireylerin gelecek yaşamındaki refahı pozitif yönde etkilenebilecek ve bireylerin yaşam şartları yükseltilerek gelir dağılımında yaşanan adaletsizlik azaltılabilecektir.

1.4.11. Faiz

Literatürde faiz ve gelir dağılımı ilişkisini ölçen birçok kaynak bulunmaktadır. Devlet yüksek faiz ödemeleri olduğu müddetçe beşerî sermayeye yapılan harcamaları azaltmaktadır ve gelir dağılımı adaletini sağlamaya etkide bulunan temel kamu

²⁸ Kadir Eser ve Çisel Ekiz Gökmen, “Beşerî Sermayenin Ekonomik Gelişme Üzerindeki Etkileri: Dünya Deneyimi ve Türkiye Üzerine Gözlemler”, *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, 2009, s.42.

harcamalarının yapılması zorlaştığından dolayı gelir dağılımında dengesizlik yaşanmaktadır.

Faiz konusunda dikkat edilmesi gereken önemli hususlardan biri dış borç faiz ödemeleridir. Dış borç faiz ödemeleri ülkeden kaynak çıkışı olunca gerçekleşmek ile birlikte söz konusu ödemelerin yapılabilmesi için hükümetler tarafından ilave vergilendirme yapılabilmektedir ve vergi yükü, dolaylı vergiler aracılığı ile gelir dağılımında alt gelir grubuna yansıtılmakta, bu durum ise gelir dağılımında adaletsizlik yaratmaktadır²⁹. Faiz gibi gelir kaynakları üretken değildir ve adil gelir dağılımını artırmak için faiz ödemelerindeki vergilendirilmenin azaltılması gerekmektedir.

1.4.12. İşgücü Yapısı

Günümüzde yaşanan en önemli ekonomik sorunlardan bir tanesi de işsizliktir. Gelir dağılımına etki eden emek ve sermaye faktörlerinde de söylenildiği üzere günümüzde emekten ziyade sermaye lehine gelişen bir üretim sistemi söz konusudur. Bu sebep ile nitelikli işgücünün önemi artmaktadır. Bu durum ise nitelikli olmayan bireylerin işsiz kalmasına yol açarak işsizlik oranlarında artışa sebep olmaktadır. Bir diğer gelir dağılımı etmenlerinden olan beşerî sermaye açısından ise gelir dağılımının alt kesimlerinde beşerî sermayeye yatırım daha az olunacağı için işsiz kalınma olasılığı daha çok artmaktadır. Bütün bunlar gelir dağılımını negatif yönde etkilemektedir. Dolaylı yoldan işgücü yapısını etkileyerek gelir dağılımını etkileyen etmenlerden biri olan ve her geçen gün artan nüfus ise işgücünün yapısını değiştirerek gelir dağılımında sıkıntılara sebep olmaktadır. Bir başka ifade ile nüfusun nitelik yapısı, eğitimi ve yaş yapısı nüfus ile beraber değiştikçe işgücünün yapısı ve dolayısı ile gelir dağılımının yapısı da değişmektedir.

²⁹ Sümer Eren, “Türkiye’de Dış Borç Faiz Ödemelerinin Gelir Dağılımına Etkisi: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı (1989-2019 Dönemi)”, **Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 1, 2021, s.55.

İşsizlik oranlarında gerçekleşen artış işgücü kaynaklarının etkinliğini azaltarak gelir eşitsizliğine sebep olmaktadır; bunun sebebi ise ekonomide gerekli ihtiyaçların tam sağlanamayacak olmasıdır. Buna ek olarak, işsizlik oranı ve istihdam rakamlarında değişiklik olduğu zaman yatırımlarda bundan etkilenecek ve dolaylı yoldan etkilenen yine gelir dağılımı olacaktır. Bireylerin istihdam durumu gelecek içinde sıkıntı yaratmaktadır. Yüksek işsizlik olduğu zaman bireyler sürekli iş arayışında olacaklardır, bu durum onların psikolojisini olumsuz etkileyecek ve gelecekteki iş arayışları da etkilenecek ekonomide daha fazla gelir kaybına sebep olacaktır³⁰. Sonuç olarak, gelir dağılımında bozulmalar meydana gelecektir.

1.4.13. Finansallaşma

Finansallaşma ile gelir dağılımı arasında hem olumlu hem olumsuz yönde ilişkiler olduğuna dair çalışmalar mevcuttur. Literatürde finansallaşmanın birçok tanımı bulunmaktadır. Bunlar arasında en yaygını olan Epstein 'in tanımıdır. Epstein 'in tanımına göre finansallaşma ulusal ve uluslararası ekonomik faaliyetlerde finansal motiflerin/finansal piyasaların/finansal aktörlerin/finansal kurumların rolünün artması anlamına gelmektedir³¹. Finansallaşmanın hayatımıza girmesi ile ekonomik faaliyetler finansa dönük olmaya başlamıştır. Küreselleşme ve finansallaşma ile birlikte gelir dağılımı mekanizması gelir eşitsizliğine yönelik hareket etmektedir.

Finansallaşmanın serveti artıran bir süreç olduğunu söyleyen görüşler bulunmaktadır. Servette yaşanan dengesiz artış gelir dağılımını da olumsuz etkilemektedir. Finansal varlık sahipleri finansal varlık sahibi olmayanlara göre avantajlı konumdadırlar. Ayrıca reel sektörden finansal sektöre geçiş yaşandığından dolayı emek piyasasında dengeleyici rol oynayan kurumlarda zayıflamaktadır. Bütün bu durumlar gelir dağılımında bozulma yaratmaktadır. Finansal gelişimin hızlanması ile gelirde yaşanan artış büyümeyi artırsa bile servet ve servet sahibi olmayanlar arası

³⁰ Aktaş Emin Efecan, “Gelir Dağılımı Adaletsizliği ve İstihdam İlişkisi: Seçili Ülkeler için Panel Tobit Analizi”, **Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 40, Sayı: 1, 2022, s.4.

³¹ Epstein Gerald A., **Financialization and the World Economy**, Edward Elgar Publishing, 1972.

eşitsizlik açılacaktır. Finansallaşma arttıkça finansal varlıklarda çeşitlenecek ve bunları elinde bulunduranlar genişleme zamanlarında çok daha fazla gelir elde etmiş olacaklardır. Finansallaşma ve gelir dağılımı ilişkisine 2008 krizi örnek oluşturmaktadır. Finansallaşma yaygınlaştıkça firmalar finansal varlıklara da yatırım yapma avantajı elde etmişlerdir. Ancak finansallaşma ile finansal piyasalara doğru akım üst gelirli ile alt gelirliilerin milli gelirden aldıkları pay uçurumunu açmıştır.

1.4.14. Kamu Harcamaları

Gelir dağılımındaki adaleti sağlamak ve eşitsizliğin azaltılmasına yardımcı olmak için en önemli çözüm yöntemlerinden biri maliye politikalarıdır. Maliye politikası araçlarından bir tanesini kamu harcamaları oluşturmaktadır. Literatürde yer alan kaynaklar ele alındığı zaman kamu harcamasının iki çeşit tanımı bulunmaktadır. Bunlar³²;

* Dar anlamda kamu harcamaları: Merkezi idarelerin (Genel bütçeli idareler, özel bütçeli idareler ve düzenleyici-denetleyici kurumlar) yaptığı harcamalar ve mahalli idarelerin (il özel idaresi, belediye ve köyler) yaptığı harcamalar.

* Geniş anlamda kamu harcamaları: Devletin, sosyal güvenlik kurumunun yaptığı harcamalar ile vergi muafık ve istisnallıklar.

Maliye politikasının bir alt alanı olarak kamu harcaması politikalarının gelir dağılımındaki eşitsizliğı azaltmak için rolü büyüktür. Kamu harcamalarının daha düşük düzeyli gelir gruplarına fayda sağlamasına özen göstererek, beşerî sermaye unsurlarının hem bu kuşaktaki hem de gelecek kuşaktaki gelir dağılımı adaleti için desteklenmesi yolu ile kamu borçlarını yapılandırarak ve birçok çeşitli benzer yollar sayesinde milli gelirde yaşanan adaletsiz dağılım azaltılabilmektedir. Burada bahsetmemiz gereken en önemli noktalardan bir tanesi kamu borçlanmasıdır. Kamu

³² Kalenderoğlu Mahmut, **Kamu Maliyesi Bütçe ve Borçlanma**, 17. Baskı, Ankara, Agon Bilgi Akademisi, 2017, s.69.

gelirleri kamu giderlerini karşılayamadığı zaman karşımıza kamu borcu kavramı çıkmaktadır. Eğer kamu borç miktarının milli hasılaya olan oranı çok yüksek miktarda olur ise ekonomik problemlerde beraberinde gelecektir. Bu sebep ile kamu borçlanmasının yapılandırılması gelir dağılımı adaletsizliği ve birçok ekonomik problemlerin çözümü için gerekli olan bir faktördür.

1.4.15. Diğer Faktörler

Gelir dağılımına en çok etki eden faktörler bölümde ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bütün bunlar dışında; sosyal norm ve düzenlemeler, iktisadi krizler, demokrasi ve gelir dağılımının ölçüm metodu faktörleri de gelir dağılımına etki eden etmenler arasında sayılabilmektedir.

1.5. GELİR DAĞILIMINA YÖNELİK YAKLAŞIMLAR

İktisat düşünce tarihi incelendiği zaman birçok iktisadi okul gelir dağılımı hakkında yaklaşımlarda bulunmuşlardır. Çalışmanın bu kısımda çeşitli ekollerin gelir dağılımına yönelik yaklaşımları ayrıntılı bir şekilde aktarılacaktır.

1.5.1. Fizyokratlar

Fizyokratlar gelir dağılımı teorisini ilk kez ortaya Quesnay ile atmıştır. Fizyokratlar açısından toplum 3 sınıfa ayrılmaktadır:

- * Çiftçiler;
- * Toprak sahipleri;
- * Serbest meslek sahibi, sanayici, bürokrat, tüccar ve mali sermayenin oluşturduğu son sınıf.

Quesnay “Ekonomik Tablo” adlı çalışmasında bir gelir şeması çizmiştir. Fizyokratlara göre toplam hasılayı topraktan elde eden çiftçi diğer iki sınıfı

beslemektedir. Buradan serveti yaratan aslında üretimdir sonucu çıkarılabilmektedir. Fیزیokratlar için gerçek üretici toprağı işleyen kiracılarıdır. Çiftçiler topraktan elde ettikleri masraf ve ücretleri çıkarınca kalan hasılayı toprak sahiplerine vermektedirler. Çiftçi ve toprak sahipleri de son sınıfta bulunanların ürünlerini satın alarak onlara gelir sağlamaktadırlar. Son aşamada ise tarım ürünlerinin satın alınması ile para tekrar alt iki sınıfa geri dönerek bir döngü yaratmaktadır. Fیزیokratların düşüncesine göre gelir dağılımı büyük bir problem değildir ve devlet müdahalesine gerek yoktur. Servet üretim yolu ile sağlanmaktadır. Bütün bunlardan şu sonucu çıkarabiliriz; bu düşünürler açısından bakıldığı zaman tarımsal üretimde artış olunca ekonomik büyümede beraberinde gelecektir. Başka bir ifade ile hayat veren varlık topraktır.

Fیزیokratlar gelir dağılımı hakkındaki düşüncelerin gelişmesinde öncüdürler. Onlar açısından vergi yalnızca verimli sınıf olan tarımdan alınmaktadır. Sadece bu vergilere güven ile yoksulluk ve gelir dağılımı bozuklukları azaltılabilmektedir.

1.5.2. Klasik Okul ve Ricardo Teorisi

Klasikler gelir ve gelir dağılımı konuları ile yakından ilgilenmişlerdir. Gelir dağılımını farklı türlere ayırmamışlar; sadece fonksiyonel gelir dağılımı üstünde durmuşlardır. Gelir dağılımı konusu ile ilgilenen en önemli isim David Ricardo olmuştur. Ricardo'ya göre meydana gelecek bir refah artışının üretime katılanlar arasında nasıl paylaşıldığı araştırılması gereken bir konudur. Ricardo için önemli kavramlardan biri bir malın elde edilmesinde kullanılan emek miktarıdır, çünkü malların göreceli değeri buna bağlıdır. Azalan verimler kanununu savunan Ricardo'ya göre toprak sayısı arttıkça zamanla verim azalacaktır, aynı zamanda, her geçen gün artan bir nüfusun içerisinde yaşadığımız için daha çok işgücü kullanılacak verimlilik bu şekilde de azalmış olacaktır.

Bir diğer isim olan Adam Smith gelir dağılımı konusunda gelirin nasıl sağlanacağı ve nasıl paylaşılması gerektiği açısından bir çerçeve çizmiştir. Adam Smith'e göre bir ülkenin serveti ülkenin toprağı ve bir yıllık üretimdir. En önemli

Üretim kaynağını emek olarak gören Adam Smith gelir dağılımını belirleyen iki etken üzerinde durmuştur: işgücü, sermaye ve toprağın kendine has özellikleri ile bu üç faktörün kendi aralarında ilişkileri birinci faktörü oluşturmaktadır. İkinci husus ise ülke ekonomisinin genel yapısı şeklinededir. Smith’e göre ücret düzeyi belirli seviye altında olmamalıdır. Eğer alışanlara belirli bir ücret seviyesi altında bir ücret düzeyi belirlenirse bu durum onların verimliliklerini düşürerek kötü sonuçlara vesile olabilmektedir.

Klasik iktisat için önemli isimlerden bir tanesi de John Stuart Mill ’dir. John Stuart Mill, milli gelirin dağılımı konusunda özel mülkiyetin bir hak olmaması, miras hakkının sınırlandırılması, toprak rantının vergilendirilmesi gibi görüşleri savunmuş ve emeğe önem atfetmiştir.

1.5.3. Marksist Doktrin

Marx’ın gelir dağılımı teorisine bakıldığı zaman emek değer ve artık değer teorilerine dayanmaktadır. Emek değer teorisine göre bir mal veya hizmetin değerı onu üreten emek miktarınca belirlenir iken artık değer teorine göre ise bir malın üretimi için harcanan emeğe karşılık işçilere yalnızca üretilen malın bir kısmı ücret olarak verilmekte ve geriye kalanı kapitaliste verilerek bu kısım artık değer olarak ifade edilmektedir³³.

Marx’ın teorisine göre işgücünün değerinin en az geçim düzeyinde tutulmasının sebebi rekabetten kaynaklanmaktadır. Marksist doktrin, özel mülkiyetin benimsenmemesi gerektiğini vurgulamaktadır ve klasiklerin aksine azalan verimler kanuna karşı çıkmıştır. Son olarak, Marksist doktrin açısından kapitalist bir sistemde zaman ile zenginler daha da zenginleşir iken fakirler ise daha da fakir bir hal almaktadır ve bunun ile birlikte işsizlikte kalıcı olmaktadır.

³³ Günel Tuğay, “Türkiye’de Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Gelir Dağılımına Etkisi: Ekonometrik Bir Uygulama”, **Yaşar Üniversitesi E-Dergisi**, Cilt: 14, Sayı: 55, 2019, s.277.

1.5.4. Neoklasik Teori

Gelir dağılımına yönelik yaklaşımlardan bir diğeri Neo-klasik ekoldür. Neo-klasik iktisadın bakış açısına göre gelir dağılımında adalet ülkeler belirli bir gelişmişlik seviyesine ulaştıktan sonra sağlanmaktadır. Neoklasik iktisatçılar bölgelerarası gelir eşitsizliğinin sebebi olarak mal ve üretim faktörlerinin hareketlerinin kısıtlanmasını görmüşlerdir³⁴.

Neo-klasikler fayda değer kuramını ele almaktadırlar. Onlar için üretim faktörleri üretime verilmiş olan katkıya göre gelir sağlamaktadır ve böylelikle bölüşüm adil bir şekilde sağlanmaktadır. Neo-klasik iktisatçılar için gelir dağılımı bir problem değildir ve devlet politikalarına da ihtiyaç yoktur. Artık değer diye de bir şey yoktur; her birey üretime katkısı oranında gelir elde edecektir. Alfred Marshall ve John Bates Clark Neo-klasik gelir dağılımı teorisinde katkıları olan en önemli iki iktisatçı olarak bilinmektedir.

1.5.4.1. Alfred Marshall ve Gelir Dağılımı Teorisi

Marksist doktrindeki zenginler daha zengin olur iken fakirler daha da fakirleşecek varsayımının aksine Marshall tam tersini savunmaktadır; Marshall için zenginler giderek daha fakir olur iken fakirler ise giderek daha zengin olmaktadır. Marshall'ın değer teorisi üretim faktörlerinin fiyatlandırılması ile ilişkilidir. Bir başka ifade ile Alfred Marshall gelir dağılımı teorisinde değer teorisini üretim faktörleri üzerinde incelemektedir. Üretim faktörlerinin fiyatları mal ve hizmet piyasasındaki gibi faktörlerin arzları ile talepleri tarafından oluşturulmaktadır.

1.5.4.2. John Bates Clark ve Marjinal Prodüktive Teorisi

John Bates Clark “Servetin Dağılımı” adlı eserinde toprağın, emeğin ve sermayenin marjinal verimlilik teorilerini açıklamak ile birlikte marjinal verimlilik

³⁴ Aydın Atilla, “Türkiye’de İller Arası Gelir Dağılımının Sorgulayıcı Veri Çözümlemesi Teknikleri ile Analizi”, *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 2, 2021, s.106.

tezini de “Girdilerin birlikte ürettiği toplam hasıla, girdiler arasında nasıl dağıtılmaktadır” sorununu çözmeye çabaladığı zaman geliştirmiştir³⁵. John Bates Clark iktisatçıların üzerinde durduğu bu problem için anlam aramaktadır.

Her üretim faktörünün üretime katılan son biriminde sağladığı fayda o üretim faktörünün marjinal verimliliği olarak nitelendirilebilir. John Bates Clark için gelirin dağılımı, rekabet koşulları altında, varlıkların marjinal verimliliğine yansıyan üretime katkılara bağlı gelişmektedir. Clark için marjinal verimliliğe göre gerçekleşen bir bölüşüm adil olacaktır.

1.5.5. Keynesyen Teori

Keynes doğrudan gelir dağılımı ile ilgilenmemiş bir isimdir. Ancak gelir dağılımı teorilerinin varsayımları Keynes'in teorilerini/varsayımlarını içerdiği ve bunları da ele aldığı için bu teoriler Keynesyen gelir dağılımı teorileri olarak incelemektedir. Keynes'in gelir dağılımı konusunda ayrı bir teorisi bulunmamaktadır.

Keynesyen görüşe göre uzun dönemde milli gelir, enflasyon ve işsizlik gibi değişkenler üzerinde etkili olduğu için yoksulluk ve gelir dağılımını da etkilemek mümkündür ve maliye politikasının farklı araçları ile de gelir dağılımı düzenlenebilmektedir³⁶.

Keynesyen iktisatçılar devletin müdahalesi ile gelir dağılımında adalet sağlanacağını düşünmektedirler. Bu durum iktisat için bir tehdit olarak görülse bile Keynes, ekonomi için en iyi sistemin kapitalist düzen olduğunu düşünmektedir. Keynes'e göre kapitalist sistemde tam istihdam ve gelir dağılımı en önemli sorunları

³⁵ Skousen Mark, **İktisadi Düşünce Tarihi: Modern İktisadın İnşası**, çev. Mustafa Acar, Ekrem Erdem ve Metin Toprak, 8. Baskı, Ankara, Adres Yayınları, 2019, s.259-260.

³⁶ Coşkun Can Aktan ve İstiklal Yaşar Vural, “Makro-Ekonomik Politikalar, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk”, **Yoksullukla Mücadele Stratejileri**, Ankara, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, 2002, s.75.

oluşturmaktadır. Ancak Keynes' in ilgi alanı daha çok tam istihdamdır. Keynes bölüşüm teorisi hakkında birçok analiz ortaya çıkarmış ve devamındaki iktisatçılara örnek olmuştur. Keynesyenler için fonksiyonel gelir dağılımı adil değildir. Gelir dağılımı hakkında tartışmalara vesile olan Keynes, gelirin yeniden dağıtılmasında verginin önemine de vurgu yapmaktadır.

1.5.6. Neokeynesyen Teori

Neokeynesyen yaklaşım ise neoklasik yaklaşıma bir tepki olarak gelişmiştir. Büyüme sürecine katkıda bulunan düşünürlerden oluşmaktadır. Keynesyen yaklaşımda eksik olan bazı durumlar burada tamamlanılmaya çalışılmış, toplam arz eğrisinin geliştirilmesi hedeflenmiştir. Neokeynesyen iktisatçılar, fiyat uyum mekanizması temelinde, işçi sınıf ve kapitalist sınıf olarak ayrılan piyasanın işçinin aleyhine gelişmekte olan durumunu incelemişlerdir.

Neokeynesyen yaklaşımda gelir dağılımının ekonomik büyümedeki yeri ve önemi hakkında tartışmalar bulunmaktadır. Teorinin dört büyük savunucusu bulunmaktadır. Bu isimler şu şekildedir;

- * Kalecki
- * Robinson
- * Kaldor
- * Pasinetti.

1.5.6.1. Kaldor

Kaldor; tasarruf eğilimleri düşük gelirli hanelerden daha yüksek olan yüksek gelirli hanelere yapılacak bir yeniden dağıtımın, toplam tasarrufları artıracığını, aynı zamanda da yatırımları ve dolayısı ile büyümeyi teşvik edeceğini savunmaktadır³⁷.

³⁷ Kaldor Nicholas, "Alternative Theories of Distribution", **The Review of Economic Studies**, Cilt: 23, Sayı: 2, 1955.

Kaldor 'a göre yatırım üretime oranlandığı zaman kârın gelir içindeki payı ortaya çıkmış olmaktadır. Kârları çıkardıktan sonra milli gelirde geriye kalan kısım ücret olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca Kaldor' un teorisine göre yatırımlarda artış olduğu zaman doğru orantılı bir biçimde tasarruflarda artmış olmalıdır.

1.5.6.2. Pasinetti

Gelir dağılımında önemli bir teorem olan Cambridge Teoremini ortaya çıkaran iktisatçı olan Pasinetti, Kaldor' un devamı niteliğinde, onun daha açık olanı olarak düşünülebilmektedir. Pasinetti' nin görüşüne göre Kaldor' un hesaba katmadığı bir durum bulunmaktadır. Kâr yalnızca sermaye sahiplerinin elde ettiği bir gelir olarak ifade edilemez; işçiler tasarruflarını sermayedelerle verirken faiz karşılığında vermektedirler.

Tam istihdam varsayımı ile ekonominin büyüdüğünü savunan Pasinetti için toplam kârlar bir bütün olarak devlet ve şirket harcama kararlarına dayanmaktadır³⁸.

1.5.6.3. Kalecki

Kalecki, işçilerin kazandıklarını harcadıklarını bunun ile beraber bu durumun tam tersine sermaye sahiplerinin ise harcadıklarını kazandıklarını iddia etmektedir. Aynı zamanda birikimin sermaye sahiplerince yapılacağını iddia etmektedir³⁹. Dinamik model yolundan gelir dağılımını belirlemeye çalışarak ve makro/mikro iktisat unsurlarının beraber hareket ettiğini savunarak gelir dağılımını analiz etmektedir.

Kalecki için rekabet koşulları ekonomide çoğu alandaki önemi gibi gelir dağılımı içinde oldukça önemlidir. Kalecki tarafından yazılmış olan "Theory of Economic Dynamics" gelir dağılımı teorisidir ve "Monopol Derecesi" kavramına

³⁸ Galbraith James K., "The Distribution of Income", **Utip Working Paper**, Sayı: 2, 1998.

³⁹ Akyüz Yılmaz, **Sermaye Bölüşüm Büyüme**, 2. Baskı, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayını, 1980, s.232-233.

dayanmaktadır. Kalecki 'nin teorisine göre gelir dağılımı incelendiği zaman gelir ve istihdam efektif talep ile belirlenmektedir ve uzun dönemde gayri-iradi işsizlik mümkündür⁴⁰. Kalecki, vergilendirmeyi geniş bir çerçevede ele almış bir iktisatçıdır. Ek olarak, mal fiyatlandırma yöntemini uygulamış, malı fiyatlandırırken monopole doğru evrilen ve maliyet derecesine dayanan bir süreç izlemiştir. Kalecki modelinde arz ve talep koşulları neticesinde fiyat oluşmaktadır.

1.5.6.4. Robinson.

Robinson makro-ekonomik dağılım modeli kurmaya çalışan önemli iktisatçılardan bir tanesidir. Toplumdaki çeşitli grupların uzun dönemde milli gelir dağılımının üretim faktörleri arasında bölüşülmesini yatırım ve tüketim kararları ile belirleyeceğini ileri sürmektedir. Gelir dağılımı açısından bakıldığında Robinson sermaye ve bölüşüm teorilerini dinamik bir perspektiften yola çıkarak ele almıştır, ayrıca gelir dağılımı konusunda öncelik gücün siyasal ve ekonomik güç olduğunu belirtmektedir.

1.5.7. Arz Yanlı İktisadın Gelir Dağılımına Yaklaşımı

Arz yanlı iktisat biraz daha yakın dönemde ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşımdaki iktisatçılar açısından vergi oranlarındaki bir indirim gelir ve istihdamı düzenlemeye yardımcı olacaktır. Arz yanlı iktisat görüşü devlet müdahalesini uygun görmemektedir, bir başka ifade ile devletin rolü belirleyici olmamalıdır; onlar için devlet gelir dağılımına müdahale ettiği sürece verimlilik kaybı oluşacaktır.

Arz Yanlı İktisadın temel ilkelerinden bir tanesi ekonomik değişmelerin fiyat değişmeleri ile başladıktan sonra gelir değişmeleri şekline evrilmesidir. Devlet faaliyetleri önce kaynakların dağılımını etkileyecek daha sonra ise bu etki ile birlikte gelir dağılımı değişecektir. Devlet faaliyetleri yalnızca nominal toplam talebi

⁴⁰ Sinem Kutlu Horvath ve László Csaba HORVATH, "Post Keynesyen İktisatta Fonksiyonel Gelir Dağılımının Evrimi: Eleştirel Bir Literatür Analizi", **Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 11, Sayı: 21, 2020, s.342.

etkilemektedir; çünkü reel gelirden, üretimde değişimler yaşanır ise değişiklik yaşanacaktır ve üretimdeki değişiklikleri devlet faaliyetleri oluşturmamaktadır⁴¹.

1.5.8. Monetarist Okul

Monetaristler kamu sektörünün ekonomideki yerinin sınırlandırılması gerektiğine inanmakta olan bir başka iktisat ekolüdür. Monetaristler için en uygun sistemi serbest piyasa ekonomisi oluşturmaktadır. Monetaristlerin entelektüel lideri Milton Friedman'dır. Friedman, hükümetlerin amaçlarını ve makroekonomik sonuçları iyileştirecek kadar bilgi sahibi oldukları düşüncesini sorgulamaktaydı⁴².

Friedman'ın sürekli gelir hipotezi dikkate alındığı zaman gelir iki şekilde incelenmektedir. Bunlar;

- * Sürekli gelir
- * Geçici gelir

Sürekli gelirin anlamı beşerî sermaye ve servet ile elde edilen gelirler ile ekonomik faaliyet sonucu elde edilen gelirlerin toplamıdır. Geçici gelir ise sürekli gelir dışında kalan gelirleri kapsamaktadır. Friedman için gelir dağılımı toplumun risk ile ilgili düşüncesine bağlı olarak gerçekleşmektedir, ancak Friedman gelir dağılımının üzerinde fazla duran bir iktisatçı olmamıştır.

1.5.9. Anayasal İktisat

Anayasal iktisat anayasal kurallar açısından gelir dağılımını incelemektedir. Anayasal iktisat teorisi gelir dağılımı dahil olmak üzere bir çok konuda anayasanın

⁴¹ Doğan Seyhun, "Keynesyen Teori 'ye Bir Tepki: Arz Yanlı İktisat", **Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 12, 2006, s.255-256.

⁴² Blanchard Olivier, **Macroeconomics**, Seventh Education, Pearson, s.500.

yapılması gerektiği savunmaktadır. Anayasal iktisat daha çok kamu harcamaları konusu ile ilgilenmektedir; bunun sebebi işin içerisinde bireysel çıkarların bulunmasıdır. Devlet faktörünü anayasal bir süreç ile kısıtlamak gerektiğine inanmaktadırlar. Anayasal İktisat teorisyenlerine göre gelir dağılımına ilişkin yapılacak olan politikalar ve çıkar ilişkileri gelir dağılımını çözmek yerine daha da kötüye itmektedir.

1.5.10. Rasyonel Beklentiler Teorisi

Birçok iktisatçı tarafından ele alınan Rasyonel Beklentiler teorisinin ilk iktisatçısı John Muth' dur. Rasyonel Beklentiler yaklaşımında karar birimlerinin beklentileri oldukça önemli bir hususu oluşturmaktadır. Robert Hall (1978) çalışmasında sürekli gelir hipotezine rasyonel beklentileri de dâhil etmektedir ve bununla birlikte eğer birey sürekli gelir teorisinin etkisi altında ve beklentiler ile ilgili rasyonel ise tüketim davranışı rassal bir şekilde ilerleyecektir⁴³. Rasyonel beklentiler teorisyenlerinin amacı hem tüketici hem de üretici için maksimum faydayı sağlayabilmektir. Teorisyenler devlet harcamalarının milli geliri etkilemeyeceğini savunmaktadırlar. Ayrıca devlet harcamaları ve vergi indirimi gibi politikalara karşı çıkmaktadırlar.

1.5.11. Post Keynesyen Teori

Post Keynesyen teori de tıpkı Neo-Keynesyen ekolde olduğu gibi Neo-Klasik iktisadın görüşlerini reddetmektedirler. Post Keynesyen teori, analizlerinin büyük çoğunluğunu gelir üzerine yoğunlaştırmış bir sentezi oluşturmaktadır. Para ve maliye politikalarının işsizliği arttıracak ve büyümeyi yavaşlatacağını savunmaktadırlar. Post Keynesyen görüşünü savunanlar için devlet müdahalesi ile uygulanan politikalar gelir dağılımı adaletsizliğini arttıran enflasyon problemini bir çözüme kavuşturmamaktadır.

⁴³ Mehmet Şengür ve Sami Taban, “Gelir Dağılımı-Tasarruf İlişkisi: Türkiye’de Hanehalkı Gelir Türünün Tasarruflar Üzerindeki Etkisi”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 1, 2016, s.54.

1.5.12. Sentezci Gelir Dağılımı Modelleri

Sentezci gelir dağılımı modelleri, Neoklasik ve Keynesyen gelir dağılımındaki modellerin tamamlayıcı olan modelleri oluşturmaktadır. Sentezci Gelir Dağılımı yaklaşımını savunan en ünlü isim Weintraub'tur. Weintraub'un gelir dağılımı teorisi, gelir dağılımını toplam arz fonksiyonu ile incelemektedir.

1.5.13. Diğer Yaklaşımlar

Gelir dağılımına yönelik ana yaklaşımlar bölümde ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bunlar dışında; Ferguson Gelir Dağılımı Teorisi, Findlay Gelir Dağılımı Teorisi, Müdahaleci Yaklaşım, Merkantilizm ve Dış Ticaret Odaklı Bölüşüm Teorileri de gelir dağılımına yönelik yaklaşımlar arasında sayılabilmektedir.

1.6. GELİR DAĞILIMININ EKONOMİ İÇİN ÖNEMİ

Gelir dağılımı ortalama gelir düzeyinin ülke sakinleri arasında nasıl bölüştüğü ile ilgilenmektedir. Gelir dağılımı; ekonomik büyüme, yoksulluğun azaltılması ve iktisadi kalkınma için oldukça önemlidir. Eğer bir ekonomide gelir adaletsiz bir biçimde dağıtılır ise o zaman daha fazla insan yoksulluk ile mücadele edecek ve hali hazırda yoksul olan insanların durumu daha da kötüleşecektir. Bu sebep ile adil gelir dağılımı bir ekonomi için gerekli bir hususu oluşturmaktadır. Bir ekonomide devletin en önemli politika hedeflerinden biri gelir dağılımının da adaletin sağlanmasıdır. Çünkü gelir dağılımında yaşanan adaletsizlik birçok kötü sonucu da beraberinde getirecektir. Özellikle ülke içerisindeki gelir eşitsizliği daha sonra gelecek kuşaklara aktarılacaktır.

Gelir dağılımı adil olduğu zaman krizlerin çok daha kolay üstesinden gelinmektedir. Adil bir gelir dağılımı talebi dengeleyecek, fiyat istikrarını sağlayacak ve ekonomide refahı artıracaktır. Ayrıca bir ekonomide sadece ekonomik değil sosyal refahın sağlanması için de gelirin adaletli dağıtılması önemlidir. Toplumsal barış ile gelir dağılımı arasında doğrudan ilişkili bulunmaktadır. Gelir dağılımında adaletsizlik

yaşandığı zaman politik ve sosyo-kültürel sorunlarda ekonomik sorunlar kadar artmaktadır. Eğitim, sağlık gibi imkanlara erişme konusunda eşitliğin sağlanması için de gelir dağılımı önemli bir konudur, özellikle, bireysel gelir dağılımında adaletin sağlanması herkese eşit şans tanınmasına vesile olacaktır.

Reel ve nominal kişi başına düşen gayrisafi yurt içi hasıla yüksek olsa dahi gelir dağılımında adaletsizlik yaşandığı durumlarda toplum refahında sıkıntılar yaşanabilmektedir.

1.7. GELİR DAĞILIMININ BÖLGESEL ÖNEMİ

Gelir dağılımı ve yoksulluk gibi kavramlar yalnızca ülkeler arasında değil ülke içindeki bölgeler arasında da önemli bir yer kaplamaktadır. Gelir dağılımı ekonomik ve coğrafi bölgelere göre farklılık göstermektedir. Örneğin; bir ülkenin içerisinde tarım sektörünün daha yoğun olduğu bölgeler ile daha şehirleşmiş metropol bölgeler aynı şekilde değerlendirilemeyecektir. Bölgesel dengesizlik sorunu coğrafi, tarihi, ekonomik ve politik sebeplerden ötürü gerçekleşebilmektedir.

Bir ekonomideki her bir bölgenin gelişmişlik ve refah seviyelerinin birbirine yakınsaması için gelir dağılımı arasındaki uçurumun indirilmesi gerekmektedir. Bir bölgenin gelir dağılımının adaletsiz olması beşerî sermaye gibi imkanlara diğer bölgelere göre daha az erişim sağlanmasına sebep olacak, bu durumsa, o bölgenin kalkınmasına zarar verecektir. Tarım, sanayi, hizmet sektörü gibi alanların farklı bölgelerde farklı şekillerde yaygın olması sebebi ile bölgelerarası gelir eşitsizlikleri artmaktadır. Bir ekonomide gelir adaletinin sağlanabilmesi için öncelikle bölgeler arası farklılıklar düzeltilmelidir. Bu sebep ile az gelişmiş bir bölgeye odaklanarak ekonomik sorunu çözmek mümkündür.

1.8. BİREYLERİN İŞ DURUMU

Bireylerin iş durumları ücretliler, yevmiyeliler kendi hesabına çalışanlar ve işverenler olarak dört ana başlık altında incelenmektedir. Bu başlıklara ek olarak aile fertlerinden en az birinin işlettiği işletmelerde ücretsiz olarak çalışan ücretsiz aile işçileri de hesaba katılmaktadır. Bir ülkenin çalışanlarının işteki durumları o ülkenin sosyo-ekonomik durumu hakkında da bilgi vermektedir.

1.8.1. İşverenler

İş Kanunu'nun 2. maddesi 1. fıkrası incelendiği zaman işveren şu şekilde tanımlanmaktadır: 'İşçi çalıştıran gerçek veya tüzel kişiye yahut tüzel kişiliği olmayan kurum ve kuruluşlara işveren denilmektedir'. İş akdi, hem bir kişinin işçi niteliğini hem de sözleşmenin diğer tarafı olan işvereni belirlemektedir⁴⁴.

İşveren bir kişi olmak zorunda değildir; birden fazla kişiden de oluşabilmektedir. İşverenler, başkalarını çalıştırırken somut değerler ve soyut değerleri önemseyerek çalışanlarına ona göre davranması gereken kesimlerdir. Bir işverenin çalışanların sağlığını ve güvenliğini sağlamak, çalışanların haklarını korumak ve mesleki eğitim sağlamak gibi sorumlulukları bulunmaktadır.

1.8.2. Ücretli, Maaşlılar

Ücretli/maaşlı çalışanlar bir işveren tarafından belirli bir zaman diliminde belirli ücret/maaş karşılığında çalışan insanlardan oluşmaktadır. Ücretlilerin çalışma şartlarını işveren belirlemektedir ve işveren ile ücretli çalışan şahıs arasında bir sözleşme esas alınmaktadır. Ücretli/maaşlı çalışanlar maaşlarını aylık ya da yıllık alabilmektedirler. Ayrıca fazladan mesai yaparak ek ücret talep edebilmektedirler. Ücretli/maaşlı çalışanların sigorta/izin gibi işveren tarafından sağlanan bazı hizmetlere sahip olması ve işlerinin düzenli bir şekilde işlemesi en önemli avantajlarını

⁴⁴ Süzek Sarper, "Türk İş Hukukunda İşveren", *Sicil İş Hukuku Dergisi*, Sayı:17, 2010, s.17.

oluşturmaktadır. Türkiye'de dahil olmak üzere birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede ücretli çalışan sayısı her geçen gün artmaktadır. Üstelik beşerî sermaye sonucu olan bilgi birikimi, insanları düzenli ücret aldıkları mesleklere yönlendirmektedir; bu durum ise ücretli çalışanları gelir dağılımı açısından olumlu kılmaktadır.

Ancak özellikle gelişmekte olan ülkelerde ücretler üzerinden alınan vergi yükünün ağır olması sebebi ile emeğe olan talep azalmaktadır ve istihdam artışı kötü etkilenecek gelir dağılımında bozulmalar yaşanmaktadır⁴⁵.

1.8.3. Yevmiyeliler

Günlük yevmiye olarak maaşlarını alan yevmiyeli çalışanların çalıştığı iş süresine ve çalışma şekline göre ücretleri değişmektedir. Bunun ile birlikte bazı hüküm ve esaslara göre çalıştırılmaktadırlar. Bazı durumlarda yevmiyelilere de sigorta hakkı tanınmaktadır. Örneğin Türkiye’de evde on günden fazla çalıştırılan bir gündelikçiye sigorta yaptırılması gerekmektedir.

1.8.4. Kendi Hesabına Çalışanlar

Kendi hesabına çalışmanın genel kabul görmüş bir tanımı bulunmamaktadır. Kendi hesabına çalışma uluslararası örgütler/ülkeler tarafından ve buna ek olarak literatürde, uygulamada ve istatistiki olarak farklı şekillerde anlaşılabilmektedir⁴⁶. Avrupa Birliği istatistik örgütü EUROSTAT tanımına göre kendi hesabına çalışmak şu şekilde tanımlanmaktadır: ‘Kendileri için (bizzat) çalışanlar, işi istihdam eden ya da etmeyen ve herhangi bir ücret almaksızın işletmeye (üretime) yardım eden aile üyeleridir⁴⁷’. Kendi hesabına çalışanlara örnek olarak ise girişimciler verilebilmektedir.

⁴⁵ Ubay Birol, “Ücret Geliri Elde Edenler Üzerinde Vergi Yüğü; Türkiye, Avrupa Birliği ve OECD Ülkeleri Karşılaştırması”, **Vergi Raporu**, Sayı: 154, 2012, s.117.

⁴⁶ Tokol Aysen, “Kendi Hesabına Çalışma: Yeni Eğilimler ve Sorunlar”, **Karatahta İş Yazıları Dergisi**, Sayı: 21, 2021, s.84.

⁴⁷ Gündoğan Naci, “Kendi Hesabına Çalışma: Kavram, Ölçüm ve Özellikleri”, **Ekonomik Yaklaşım**, Cilt: 10, Sayı: 34, 1999, s.76.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE GELİR DAĞILIMININ GÖRÜNÜMÜ

2.1. TÜRKİYE’DE GELİR DAĞILIMI KAVRAMI

Gelirin eşitsiz bir şekilde dağılımı ekonomide verimliliği olumsuz yönde etkileyen bir durumu oluşturmaktadır. Türkiye, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ülkeleri arasında gelir eşitsizliği en yüksek olan ülkeler arasındadır. Ülkemizde gelir dağılımı konusunda bilinen ilk çalışma, 1933 yılında Ticaret Bakanlığı Konjonktür Dairesi tarafından Ankara ve İstanbul’da yaşayan memur ve işçi kesiminin ailelerine uygulanan hanehalkı gelir ve tüketim harcamaları anketi olsa bile tüm ülkeyi kapsayan ilk gelir dağılımı çalışması 1963 yılında Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yapılmıştır⁴⁸. Günümüzde ise Türkiye’de ekonominin ve insanların yaşam standartlarını belirleyebilmek ve sosyal adaletin sağlanabilmesi amacı ile gelir dağılımı göstergeleri Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yayınlanmaktadır.

2.2. TÜRKİYE’DE GELİR DAĞILIMI ÇEŞİTLERİ

Gelir dağılımı çeşitlerinin; bireysel gelir dağılımı, fonksiyonel gelir dağılımı, sektörel gelir dağılımı ve bölgesel gelir dağılımı olarak incelenmekte olduğu bilinmektedir. Bu gelir dağılımı türleri Türkiye açısından da incelenebilmektedir.

2.2.1. Türkiye’de Kişisel Gelir Dağılımı

Kişisel gelir dağılımında adaletsizliği önlemek için en yaygın kullanılan ölçüm birimi Gini katsayısı ve yüzde paylar analizidir. Türkiye’de gelir dağılımı konusunda yapılan çalışmalar incelendiği zaman yöntem ve kapsam açısından çeşitli farklılıklara rastlanılmaktadır. 2005 yılına kadar “Hanehalkı Bütçe Araştırması” adı altında yapılan gelir dağılımı araştırmaları, 2006 yılında itibaren “Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması” adı altında yıllık bazda kapsamlı bir şekilde ele alınmaya başlanmıştır.

⁴⁸ Çalışkan Şadan, a.g.e., s.104.

Tablo 2.1’de Türkiye’deki gelir dağılımı istatistiklerine göre son on sekiz yılın P80/P20 oranları, P90/P10 oranları ve Gini Katsayısı rakamları bulunmaktadır. P80/P20 oranı gelirden en yüksek pay alan %20’lik kesim ile en düşük pay alan %20’lik kesim arasındaki farkı gösterir iken P90/P10 oranı ise gelirden en yüksek pay alan %10’luk kesim ile en düşük pay alan %10’luk kesim arasında kaç kat fark olduğunu göstermektedir. Gini katsayısının 0.40 civarında seyredildiği görülmektedir ve bu durum gelir dağılımının Türkiye için her zaman bir sorun teşkil ettiğini ifade etmektedir. 2014 yılında 0,39’a gerileyen Gini katsayısı daha sonra tekrar 0,40 civarına yükselmiştir. P80/P20 oranı 2006 yılından 2022 yılına kadar 9,6’dan 7,9’a gerilemiş 2023 yılında ise 8,4 seviyesine ulaşmıştır; P90/P10 oranı ise 2006 yılında 17,7 ile son on sekiz yılın en yüksek seviyesinde iken 2014 yılında 12,6 ile en düşük seviyede gerçekleşmiştir. 2023 yılında ise 15,0 seviyesindedir. Ancak hala yüzdelik dilimler arasındaki fark oldukça yüksektir.

Tablo 2.1: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Bireysel Gelir Dağılımı Göstergeleri (2006-2023)

Yıllar/Gelir Dağılımı Göstergeleri	P80/P20 Oranı	P90/P10 Oranı	Gini Katsayısı
2006	9,6	17,7	0,428
2007	8,1	14,4	0,406
2008	8,1	14,0	0,405
2009	8,5	15,6	0,415
2010	7,9	13,9	0,402
2011	8,0	14,4	0,404
2012	8,0	14,2	0,402
2013	7,7	13,6	0,400
2014	7,4	12,6	0,391
2015	7,6	13,3	0,397
2016	7,7	13,6	0,404
2017	7,5	13,4	0,405
2018	7,8	13,7	0,408
2019	7,4	13,0	0,395
2020	8,0	14,6	0,410
2021	7,6	13,7	0,401
2022	7,9	14,2	0,415
2023	8,4	15,0	0,433

Kaynak: TÜİK, **Haber Bülteni**, Gelir Dağılımı ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2023, Sayı: 53711, 29.01.2024.

Not: Gelir referans dönemi bir önceki takvim yılıdır.

Gelir eşitsizliği birçok gelişmekte olan ülkeler için ciddi bir sorundur. Türkiye’de de bu oran giderek %50’lere yaklaşmaktadır ve kişisel gelir dağılımının adil olmadığı görülmektedir.

2.2.2. Türkiye’de Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Üretim faktörlerinin milli hasılaya yaptıkları payların hesaplanarak bulunduğu gelir dağılımı türü olan fonksiyonel gelir dağılımı verileri, ülkemizde bireysel gelir dağılımında olduğu gibi TÜİK tarafından yayınlanmaktadır.

Tablo 2.2: Yıllık Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Geliri Türlerinin Dağılımı (2006-2023)

Gelir Türleri/Yıllar	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Maaş ve ücret	40,8	39,7	41,9	42,9	43,7	44,8	46,5	48,3	49,1	49,7	49,7	48,9	48,5	46,7	47,1	47,1	46,2	48,5
Yevmiye	3,7	4,0	4,1	3,5	3,6	3,6	3,4	3,2	3,3	2,8	2,5	2,6	2,7	2,6	2,5	2,4	2,7	2,7
Müteşebbiss	24,2	23,2	22,4	20,4	20,2	21,4	20,4	19,6	18,5	18,8	19,8	19,6	18,8	17,7	17,7	17,5	21,0	22,1
Tarım	7,1	6,4	6,2	5,4	6,3	6,8	6,8	6,4	5,3	5,0	5,0	4,2	4,3	4,0	3,7	4,1	4,2	4,5
Tarım dışı	17,1	16,8	16,1	15,0	13,8	14,6	13,6	13,2	13,2	13,8	14,8	15,4	14,5	13,8	14,0	13,4	16,8	17,6
Gayrimenkul	3,1	4,1	4,4	5,0	4,2	3,9	3,5	3,3	3,3	3,3	3,1	3,4	3,4	3,6	3,5	3,4	3,3	2,8
Menkul kıymet	6,1	7,0	4,2	5,3	4,5	3,8	3,3	3,1	2,9	2,6	2,5	3,2	3,6	4,3	4,3	2,6	3,5	3,4
Sosyal transferler	17,8	18,2	19,1	19,6	20,5	19,4	20,0	19,7	20,1	20,0	19,6	19,7	20,1	21,9	21,8	23,9	20,2	17,6
Emekli ve dul-yetim aylıkları	16,9	17,0	18,1	18,3	18,6	17,8	18,4	18,2	18,7	18,4	18,0	18,0	18,3	20,1	20,0	21,5	18,1	15,5
Diğer sosyal transferler	0,9	1,1	1,1	1,3	1,8	1,5	1,6	1,5	1,4	1,6	1,6	1,8	1,8	1,8	1,8	2,4	2,1	2,0
Hanelerarası transferler (Alınan)	2,9	2,6	3,1	3,1	3,1	3,0	2,7	2,5	2,6	2,6	2,5	2,4	2,7	2,9	2,9	2,8	3,1	2,7
Diğer gelirler	1,5	1,1	0,9	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2

Kaynak: TÜİK, **Haber Bülteni**, Gelir Dağılımı ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2023, Sayı: 53711, 29.01.2024.

Türkiye’deki fonksiyonel gelir dağılımının 2006 yılından günümüze kadar olan seyri TÜİK tarafından yayınlanan Tablo 2.2’de gösterilmektedir. Maaş ve ücret gelirleri 2006 yılında %40,8’lik bir paya sahip iken 2023 yılında %48,5 seviyesine ulaşmıştır. 2006-2023 yılları arasındaki maaş ve ücret gelirlerinde en düşük gelir payının %39,7 ile 2007 yılına ait olduğu görülmektedir. Emek getirilerinden biri olan yevmiye gelirlerine bakıldığı zaman bu oranın son on sekiz yılda azaldığı görülmektedir. Özellikle 2014 sonrası %3 seviyelerinden %2 seviyelerine düştüğü anlaşılmaktadır.

Müteşebbisin getirisini kâr oluşturmaktadır. TÜİK tarafından yayınlanan tabloya bakıldığı zaman müteşebbis gelirleri tarım ve tarım dışı olarak iki şekilde incelenebilmektedir. Tarım gelirleri 2006 yılından 2023 yılına kadar %7,1 seviyesinden %4,5 seviyesine gerilemiştir. Tarım dışı gelirlerde ise sürekli artış ve azalışlar görülmektedir. Müteşebbis gelirleri genel açıdan ele alındığında ise 2006 yılından 2021 yılına kadar %24,2’lik bir gelir payından %17,5’lik bir gelir payına gerileyen müteşebbis gelirleri, 2022 yılında yüksek bir artış eğilimi göstererek %21,0 seviyesine çıkmıştır.

Gayrimenkulden elde edilen kira gelirleri 2007, 2008, 2009, 2010 ve 2023 yılları hariç diğer tüm yıllarda %3 civarında olmuştur. En yüksek gayrimenkul gelir seviyesi ise %5,0 ile 2009 yılına ait olmuştur. Menkul kıymetlerden elde edilen faiz gelirleri incelendiği zaman 2006 yılında %6,1’lik bir paya sahip iken bu oran 2023 yılında %3,4 seviyesine gerilemiştir. En düşük menkul kıymet getiri oranının ise 2014-2016 yılları arasında ve 2021 yılında gözlemlendiği görülmektedir.

Sosyal transferler ve hanelarası transferler incelendiği zaman toplam sosyal transfer gelirlerinin en düşük seviyesi %17,6 gelir oranı ile 2023 yılına aittir. En yüksek toplam sosyal transfer gelir seviyesi ise %23,9 oranı ile 2021 yılında görülmektedir. Hanelarası transferlerde yıllar içerisinde çok fazla iniş çıkışlar görülmemektedir ve 2023 yılı hanelarası transfer gelirleri %2,7’lik bir paya sahiptir.

2.2.3. Türkiye’de Bölgesel Gelir Dağılımı

Türkiye’de bölge kavramı Avrupa Birliği (AB) kıstaslarına göre ilerlemektedir ve mekânsal bir ölçek kullanılmaktadır. AB, bölgeleri üç şekilde incelemektedir. Bunlar;

- * NUTS 1 (Düzey 1)
- * NUTS 2 (Düzey 2)
- * NUTS 3 (Düzey 3)

Düzey 3 şeklinde sınıflandırmada Türkiye, AB komisyonunun NUTS 3 seviyesinde sınıflandırma şekline göre şehirlere bölünerek incelenmektedir. Düzey 2 (NUTS 2) şeklinde bir sınıflandırmada ülkede bulunan birkaç şehir birleştirilerek ekonomik duruma göre bir sınıflandırma gerçekleştirilmektedir. Örnek olarak; Tekirdağ-Kırklareli-Edirne ya da Bursa-Bilecik-Eskişehir verilebilmektedir. Son olarak Düzey 1 (NUTS 1) şeklindeki bir sınıflandırmada ise Türkiye 7-8 bölgeye ayrılmaktadır. Düzey 1 bölgelerine örnek olarak ise; Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Marmara Bölgesi, Ege Bölgesi, İç Anadolu Bölgesi verilebilmektedir.

Türkiye’de yaşanan en büyük ekonomik sıkıntılardan bir tanesini bölgelerarası gelir eşitsizliği oluşturmaktadır. Türkiye’nin en yüksek gelirli şehirleri ise İstanbul, Ankara ve İzmir’dir. AB ülkelerinin kullandığı İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırılması (İBSS) Düzey 2 bölgeleri ele alınarak TÜİK tarafından hazırlanmış olan Tablo 2.3’te bölgelerin eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre P80/P20 oranları verilmektedir.

Tablo 2.3: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Düzey 2 Bölgelerinin P80/P20 Oranları (2014-2023)

Düzey 2 Bölgeleri/Yıllar	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
TR Türkiye	7,4	7,6	7,7	7,5	7,8	7,4	8,0	7,6	7,9	8,4
TR10 (İstanbul)	6,1	7,1	7,4	8,2	8,6	7,8	8,6	8,2	8,1	8,4
TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli)	4,7	5,2	6,1	6,3	7,2	6,2	5,5	6,0	6,0	6,8
TR22 (Balıkesir, Çanakkale)	6,1	6,6	6,0	6,1	6,3	6,6	7,9	6,3	6,1	7,1
TR31 (İzmir)	6,9	7,0	6,9	6,8	6,1	5,9	6,2	6,5	6,8	8,2
TR32 (Aydın, Denizli, Muğla)	4,9	4,9	5,0	4,7	5,1	5,1	6,0	5,5	5,7	5,8
TR33 (Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak)	5,3	5,4	5,0	5,1	5,1	5,3	6,2	5,3	5,9	6,8
TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik)	5,4	5,6	5,3	5,5	5,2	4,5	4,6	4,3	5,5	6,2
TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova)	4,9	5,0	4,8	5,1	5,1	4,6	4,4	4,9	4,9	5,4
TR51 (Ankara)	6,9	6,6	6,8	6,2	6,4	5,6	6,4	5,6	7,0	8,4
TR52 (Konya, Karaman)	6,4	6,0	5,7	5,5	6,3	5,8	6,6	6,4	7,4	7,6
TR61 (Antalya, Isparta, Burdur)	6,9	6,7	7,0	5,8	6,0	6,1	7,6	6,2	5,9	6,7
TR62 (Adana, Mersin)	7,1	7,2	8,1	7,1	7,1	6,6	7,0	7,2	7,2	7,8
TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye)	6,6	7,0	6,1	6,6	6,4	6,2	5,9	6,5	6,4	-
TR71 (Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir)	5,0	4,7	5,5	5,0	5,3	5,4	6,1	5,9	6,5	8,2
TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat)	6,4	6,1	6,2	5,2	5,7	5,7	5,5	6,5	7,2	7,7
TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın)	4,5	4,9	4,5	4,4	4,5	4,2	4,2	4,3	4,5	5,3
TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop)	4,6	5,1	5,9	5,1	5,8	6,4	6,5	5,9	6,0	6,5
TR83 (Samsun, Tokat, Çorum, Amasya)	5,8	5,9	5,5	5,7	5,9	5,7	6,3	6,7	6,6	6,9
TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane)	4,9	5,3	5,5	4,7	5,2	5,9	5,8	5,2	5,9	6,7
TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt)	7,8	5,8	5,0	4,3	4,5	5,2	5,6	5,8	6,1	7,1
TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan)	6,2	7,4	6,0	5,6	6,0	5,9	6,9	7,7	7,9	9,4
TRB1 (Malatya, Elâzığ, Bingöl, Tunceli)	6,3	6,0	5,5	4,9	4,5	4,3	4,7	4,1	4,5	5,7
TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkâri)	6,5	5,8	7,7	6,1	5,6	5,5	6,3	5,7	5,9	5,5
TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	4,9	4,9	4,9	4,6	5,0	4,9	5,5	5,4	5,0	6,4
TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır)	7,3	8,1	6,6	6,1	6,3	6,8	6,3	6,1	5,3	5,7
TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)	5,6	5,6	5,9	5,2	5,9	5,9	6,6	6,6	6,9	6,1

Kaynak: TÜİK, **Haber Bülteni**, Gelir Dağılımı ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2023, Sayı: 53711, 29.01.2024.

Türkiye’deki gelir istatistiklerine göre P80/P20 oranları açısından bölgesel gelir dağılımı incelendiği zaman 2017-2022 yılları arasında en yüksek gelir bozukluğu olan Düzey 2 bölgesi TR10 (İstanbul) olmuştur. 2023 yılında ise TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan) bölgesi 9,4 ile en yüksek P80/P20 oranına sahiptir. 2023 yılında TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye) bölgesinde deprem sebebi ile gelir dağılımının hesaplanamadığı görülmektedir. 2014 yılında TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt), 2015 yılında TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır) ve 2016 yılında TR62 (Adana, Mersin) bölgeleri bu oranın en yüksek olduğu bölgelerdir. P80/P20 oranının en düşük olduğu Düzey 2 bölgeleri incelenecek olur ise 2014-2023 yılları arasında TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın) bölgesi çoğunlukla bu oranın en düşük seviyede yaşandığı bölgedir. TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt) bölgesi 2014 yılında gelir bozukluğunun diğer bölgelerden daha fazla yaşandığı bir Düzey 2 bölgesi olmasına rağmen 2017 ve 2018 yıllarında P80/P20 oranının en düşük seviyeye ulaştığı bölge olmuştur. Son yıllarda P80/P20 oranının en düşük seviyeye ulaştığı bir diğer Düzey 2 bölgesinin ise TRB1 (Malatya, Elâzığ, Bingöl, Tunceli) olduğu Tablo 2.3’te açıkça görülmektedir.

2.2.4. Türkiye’de Sektörel Gelir Dağılımı

Sektörlerin milli gelirden aldığı payları inceleyen sektörel gelir dağılımı detaylı olarak ele alındığı zaman Türkiye’de sanayi ve hizmet sektörünün gelir içinde en yüksek paya sahip olduğu, tarım sektörünün payının ise 1990’lı yıllarda en büyük payı oluşturur iken günümüzde en düşük payı oluşturduğu söylenebilmektedir.

TÜİK tarafından yayınlanan hanehalkı fertlerinin esas işteki iktisadi faaliyet kollarına göre yıllık ortalama esas iş gelirleri başlıklı ve 2006-2023 yıllarını içeren Tablo 2.4 incelendiği zaman hizmet sektörünün önemi daha net bir şekilde görülecektir. Hizmet sektörünün hemen ardından en yüksek yıllık ortalama esas iş gelirine sahip sektörü sanayi oluşturmaktadır. Her iki sektörde de yıllara göre düzenli bir artış söz konusudur. Sanayi sektöründe yalnızca 2010 yılında bir istisna yaşanmıştır. Tarım sektörünün gelir dağılımındaki payına bakılacak olur ise her zaman en alt düzeyde kalmış olsa dahi 2006 yılından 2023 yılına kadar yıllık ortalama gelir

düzeyi 5 bin 719 TL’den 92 bin 632 TL seviyesine yükselmiştir. Tarım sektöründeki ortalama gelirlerde 2017 yılı haricinde sürekli bir artış söz konusu olmuştur. Aynı şekilde inşaat sektöründe yaşanan yıllık ortalama esas iş gelirlerinde de yalnızca 2010 yılında bir düşüş yaşanmış, onun dışında her yıl düzenli olarak artmıştır. Tüm sektörler açısından ele alındığı zaman bir önceki yıla göre en yüksek artış oranı 2023 yılında gerçekleşmiştir.

Tablo 2.4: Hanehalkı Fertlerinin Esas İşteki İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Yıllık Ortalama Esas İş Gelirleri (Bin TL) (2006-2023)

Yıllar/İktisadi faaliyet kolu	Toplam	Tarım	Sanayi	İnşaat	Hizmetler
2006	8754	5719	8874	6327	10044
2007	10005	5853	10221	8360	11498
2008	10922	6366	11208	8652	12540
2009	11967	6421	12263	11558	13583
2010	12558	7988	11857	10717	14434
2011	14159	9596	12741	11733	16293
2012	15157	10346	13778	12286	17397
2013	17255	11886	15896	14659	19516
2014	19051	12471	17747	16208	21345
2015	21514	14064	20757	18159	23724
2016	24976	17375	24616	21720	26852
2017	28299	16996	29292	24951	30407
2018	30748	18991	31414	27123	33029
2019	34733	21807	35174	32236	37169
2020	43118	25263	44355	42227	46034
2021	47886	32635	47071	44226	51173
2022	62826	46106	62200	59926	66072
2023	116297	92632	116122	104433	121013

Kaynak: TÜİK, **Haber Bülteni**, Gelir Dağılımı ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2023, Sayı: 53711, 29.01.2024.

2.3. TÜRKİYE’DE GELİR DAĞILIMININ ÖLÇÜLMESİ

Türkiye’de en sık kullanılan gelir dağılımı ölçütleri şu şekilde sıralanabilmektedir;

- * Gini Katsayısı
- * Lorenz Eğrisi
- * Yüzde Paylar analizi

Türkiye’de çeşitli yıllarda çeşitli araştırmalar sonucunda elde edilen istatistikler ile gelir dağılımı ölçütleri detaylı bir şekilde incelenebilmektedir.

2.3.1. Gini Katsayısı

Gini katsayısı, Türkiye’de gelir dağılımı eşitsizliğini ölçülmesinde en çok kullanılan yöntemlerden birini temsil etmektedir. Gini katsayısı hesaplanırken hanehalkı kullanılabilir fert geliri kullanılmak ile birlikte daha önceki yıllarda eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert geliri üzerinden hesaplanmakta olan bu katsayı; yapılan sosyal transferlerin gelir dağılımına etkisini ölçmek amacı ile sosyal yardımlar hariç ve emekli ile dul-yetim maaşı dahil olup diğer tüm sosyal transferler hariç olmak üzere iki ayrı bir hesaplama daha tabi tutulmaktadır⁴⁹.

TÜİK tarafından hesaplanmış olan araştırma sonuçlarına göre 2006-2023 yılları arası Gini katsayıları ele alındığı zaman en yüksek gelir adaletsizliği tahminleri 0,428 ile 2006 yılında; 0,433 ile 2023 yılında yapılmıştır. En düşük Gini katsayısı tahmini ise 0,391 ile 2014 yılına aittir. Türkiye, görüldüğü üzere son on sekiz yılda gelir dağılımı adaletsizliği konusunda gelişme kaydedememiştir. Sosyal bir devlet anlayışı sebebi ile ortaya çıkmış olan sosyal transferler ile devlet, korunması gereken ya da yardıma ihtiyacı olan bireylere karşılıksız gelir hizmeti sunmaktadır⁵⁰. TÜİK tarafından yapılan Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması’nda sosyal transferlerin gelir dağılımına ne gibi bir etkisi olacağını incelemek amacı ile sosyal transferler öncesi yapılan hesaplamalar dikkate alındığı zaman eğer emekli, yaşlı, isteğe bağlı emeklilik ve dul yetim aylıkları sosyal transferlere dahil olurken sosyal transferler öncesi Gini katsayısı tahminleri incelenecek olur ise katsayıların yükseldiği görülmektedir. Özellikle, 2021-2023 yılları arasında aradaki katsayı farkı sırası ile 0,081;0,072 ve 0,087 seviyesine ulaşmıştır. Eğer emekli, yaşlı, isteğe bağlı emeklilik ve dul yetim aylıkları sosyal transferlere dahil değil ise sosyal transferler öncesi Gini katsayısı

⁴⁹ TÜİK, **Haber Bülteni**, “Gelir Dağılımı İstatistikleri, 2023” , Sayı: 53711, 2024, (Çevrimiçi), <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-Dagilimi-Istatistikleri-2023-53711>, 10.03.2024.

⁵⁰ Hatice Dayar ve Adil Akıncı, “Kamu Sosyal Transfer Harcamalarının Kişisel Gelir Dağılımına Etkisi”, **Maliye Dergisi** , Sayı: 179, 2020, s.174.

tahminlerinde çok az bir miktar olmak ile beraber yine bir artış yaşandığı görülmektedir. Buradan çıkarılacak olan sonuç şudur; emekli, yaşlı, isteğe bağlı emeklilik ve dul yetim aylıkları gelir dağılımında bir miktar iyileşme sağlamaktadır. Ancak Gini katsayısı tahminlerinden yola çıkarak verilen veriler dikkatli incelenir ise görülecektir ki gelir dağılımı bozuklukları hâlâ büyük bir sorun teşkil etmektedir.

Tablo 2.5: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Gini Katsayısı (2006-2023)

Yıllar/Gini Katsayıları	Gini Katsayısı	Sosyal Transfer Gelirleri Öncesi Gini Katsayısı	
		Emekli, yaşlı, isteğe bağlı emeklilik ve dul yetim aylıkları sosyal transferlere dahil	Emekli, yaşlı, isteğe bağlı emeklilik ve dul yetim aylıkları sosyal transferlere dahil değil
2006	0,428	0,465	0,434
2007	0,406	0,441	0,411
2008	0,405	0,441	0,411
2009	0,415	0,453	0,422
2010	0,402	0,447	0,413
2011	0,404	0,448	0,412
2012	0,402	0,447	0,410
2013	0,400	0,451	0,407
2014	0,391	0,446	0,399
2015	0,397	0,454	0,406
2016	0,404	0,465	0,412
2016	0,405	0,468	0,414
2018	0,408	0,473	0,417
2019	0,395	0,463	0,405
2020	0,410	0,470	0,420
2021	0,401	0,482	0,419
2022	0,415	0,487	0,423
2023	0,433	0,520	0,445

Kaynak: TÜİK, **Haber Bülteni**, Gelir Dağılımı ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2023, Sayı: 53711, 29.01.2024.

Not: Gelir referans dönemi bir önceki takvim yılıdır.

2.3.2. Lorenz Eğrisi

Türkiye’de en çok kullanılan gelir dağılımı eşitsizliği ölçüm metotlarından biri Lorenz eğrisidir. TÜİK tarafından yapılan gelir ve yaşam koşulları araştırmasında Lorenz eğrisi de önemli bir yer kaplamakta olsa bile günümüzde daha çok Gini katsayısı ve yüzde paylar analizi yöntemi kullanılmaktadır. Ancak Gini katsayısı

Lorenz eğrisi yolu ile hesaplanan bir ölçüttür. Lorenz eğrisi ile mutlak eşitsizlik çizgisi arasında kalan kısmın büyüklüğünün mutlak eşitlik çizgisinin altında kalan alanın tamamına bölümü ile Gini katsayısı hesaplanmaktadır. Gini katsayısı 0 çıkar ise bu durumda gelir dağılımında adalet tam olarak sağlanmış olacaktır. Ancak bu oran 1'e yaklaştıkça gelir dağılımındaki eşitsizlik artacaktır. Tablo 2.5'de görüldüğü üzere 2023 yılında TÜİK istatistiklerine göre Gini katsayısı 0,433 olarak tahmin edilmiştir. Bu durumda Türkiye'de Gini katsayısı ortalama olarak 0,40 civarında seyredildiği için Lorenz eğrisi ile mutlak eşitlik doğrusu arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır.

2.3.3. Yüzde Paylar Analizi

Türkiye gelir araştırmalarında sıklıkla karşılaşılan bir diğer ölçüm metodu yüzde paylar analizidir. Ülkemizde yüzde paylar analizi yapılırken sıralı yüzde 20'lik gruplar ile bu grupların gelirden aldıkları payların hesaplaması TÜİK tarafından tahmin edilmektedir.

Son yapılan TÜİK araştırmasına göre en düşük %20'lik eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine sahip olan grubun toplam gelirden aldığı yüzdelik pay sadece %5,9 iken en yüksek %20'lik grubun toplam gelirden aldığı pay ise %49,8'dir. 2006-2023 arası araştırma tahminleri detaylı olarak analiz edilir ise en yüksek eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine sahip olan %20'lik grubun devamlı olarak %46-%50 arası bir düzeyde seyredildiği görülmektedir. Bu durumun anlamı şudur ki gelirden en yüksek payı alan %20'lik grup toplam milli gelirin yaklaşık yarısına sahiptir. En yüksek dördüncü %20'lik eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine sahip olan grup ise en düşük %20'lik grubun toplam milli gelirden aldığı payın yaklaşık olarak dört katı bir gelir elde etmektedir.

Tablo 2.6: Sıralı %20'lik gruplar itibarıyla yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirinin dağılımı (2006-2023)

Yıllar/İktisadi faaliyet kolu	Toplam	İlk %20 (En düşük)	İkinci %20	Üçüncü %20	Dördüncü %20	Son %20
2006	100,0	5,1	9,9	14,8	21,9	48,4
2007	100,0	5,8	10,6	15,2	21,5	46,9
2008	100,0	5,8	10,4	15,2	21,9	46,7
2009	100,0	5,6	10,3	15,1	21,5	47,6
2010	100,0	5,8	10,6	15,3	21,9	46,4
2011	100,0	5,8	10,6	15,2	21,7	46,7
2012	100,0	5,9	10,6	15,3	21,7	46,6
2013	100,0	6,1	10,7	15,2	21,4	46,6
2014	100,0	6,2	10,9	15,3	21,7	45,9
2015	100,0	6,1	10,7	15,2	21,5	46,5
2016	100,0	6,2	10,6	15,0	21,1	47,2
2017	100,0	6,3	10,7	14,8	20,9	47,4
2018	100,0	6,1	10,6	14,8	20,9	47,6
2019	100,0	6,2	10,9	15,2	21,4	46,3
2020	100,0	5,9	10,6	14,9	21,1	47,5
2021	100,0	6,1	10,8	15,1	21,3	46,7
2022	100,0	6,0	10,4	14,7	20,9	48,0
2023	100,0	5,9	9,8	14,0	20,05	49,8

Kaynak: TÜİK, **Haber Bülteni**, Gelir Dağılımı ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2023, Sayı: 53711, 29.01.2024.

Not: Gelir referans dönemi bir önceki takvim yılıdır ve tablodaki rakamlar, yuvarlama yüzünden toplamı vermeyebilir.

2.4. TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMINA ETKİ EDEN FAKTÖRLER

Bu çalışmada, gelir dağılımına etki eden faktörler konusunda detaylı bir teorik alt yapıdan daha önce bahsedilmiştir. Çalışmanın bu aşamasında Türkiye'de gelir dağılımına etki eden faktörler tablolar ile karşılaştırmalar yapılarak incelenecektir.

2.4.1. Küreselleşme

Küreselleşme; her geçen gün daha fazla hayatımıza giren ticaret, göç, sermaye ve yatırım hareketliliği, teknolojinin yayılması, sosyal etkileşim ve politik anlaşmalar sebebi ile en sık tartışılan konular arasındadır. Türkiye ne yazık ki tam olarak dışa bağımlılık problemini çözmemiş bir ülkedir. Özellikle enerji alanında dışa bağımlılık

oranı yüksek bir ülkeyi temsil etmektedir. Küreselleşme ve gelir dağılımı birbiriyle karşılıklı olarak etkileşim içinde bulunan kavramlardır. Teknoloji yüzünden işsizlik oranlarında yaşanan artış, kayıt dışı ekonominin artması, ülkelerin sosyal ve ekonomik etkileşimlerin artmasının gelirler üzerinde etkisi gibi birçok faktör de Türkiye’de küreselleşme ile hayatımıza girerek gelir dağılımında bozulmalara sebep olmaktadır.

Günümüzde çeşitli ekonomik kurumlar farklı endeksler yardımı ile çeşitli faktörleri belirli değişkenler kullanarak ölçmektedir. Bu kurumlardan bir tanesi İsviçre Ekonomi Araştırmaları Enstitüsüdür. İsviçre Ekonomi Araştırmaları Enstitüsü (KOF)’nün yayınladığı endekslerden bir tanesi de küreselleşme endeksidir. KOF Küreselleşme Endeksi, küreselleşmeyi ölçmek için kullanılabilecek kapsamlı bir ölçüm metodu olmak ile beraber küreselleşmeyi ekonomik, sosyal ve politik olarak üç temel boyutta incelemektedir⁵¹.

Tablo 2.7’de TÜİK ve KOF tarafından tahmin edilmiş olan göstergeler detaylı bir şekilde incelendiği zaman küreselleşme rakamları ile Gini katsayısı arasında net bir şekilde etkileşim görülmektedir. Bazı yıllarda aralarında doğrusal orantılı bir ilişki yaşanır iken bazı yıllarda ise ters orantılı bir ilişki yaşanmıştır. Burada ekonomik analizden ziyade veri değerleri ile analiz yapılmaya çalışılmıştır. Ancak ekonometrik bir analiz yapılarak ve daha fazla veri kullanılarak Türkiye’de bu tarz çalışmalar genişletilip ikili arasındaki ilişkiler daha net görülebilecektir.

2.4.2. Enflasyon

Enflasyon, Türkiye’nin en büyük ekonomik problemlerinden bir tanesidir. Türkiye tarihinde enflasyonun tek haneli rakamlara indiği yıllar çok az görülmek ile beraber 1980 ve 1994 yıllarında üç haneli rakamlara çıkmıştır. 2002 yılından bu yana

⁵¹ Mehmet Vahit Eren ve İbrahim Çütcü, “Küreselleşmenin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Analiz”, **Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 1, 2018, s.48-49.

yıllık enflasyon, tüketici fiyatlarında ilk kez 2021 yılında tekrar %30'un üzerine çıkmıştır.

Tablo 2.7: Yıllık Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirinin Dağılımı ve KOF Küreselleşme Endeks Değerleri (2006-2021)

Yıllar/Gini Katsayısı ve KOF Endeksi	Gini Katsayısı	KOF Küreselleşme Endeksi (Etraflı Olarak)
2006	0,428	65,48
2007	0,406	66,85
2008	0,405	69,28
2009	0,415	69,73
2010	0,402	69,64
2011	0,404	70,4
2012	0,402	70,93
2013	0,400	70,64
2014	0,391	71,9
2015	0,397	71,25
2016	0,404	70,66
2017	0,405	71,06
2018	0,408	70,27
2019	0,395	70,78
2020	0,410	70,38
2021	0,401	70,3

Kaynak: TÜİK, **Haber Bülteni**, Gelir Dağılımı ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2023, Sayı: 53711, 29.01.2024.; KOF İsviçre Ekonomi Enstitüsü, KOF Küreselleşme Endeksi, (Çevrimiçi), <https://kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.html>, 19.03.2024

Son yıllarda ülkemizde yaşanan gerek döviz kurlarındaki artış gerekse de enflasyon sebebi ile insanların satın alma güçleri oldukça azalmıştır. Bu durumda emekten kazanılan gelir artsa bile tüketicilerin satın alma gücü azalacağı için gelir dağılımında bozulmalar yaşandığı görülmektedir.

Türkiye’de talep enflasyonu Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) ile ölçülmektedir. TÜİK’ten alınan TÜFE rakamlarındaki yıllık değişimler yüzdelik biçimde incelendiği zaman görülmektedir ki 2022-2023 yıllarında oldukça yüksek seviyelere ulaşmıştır. Gini katsayısının ise 2023 yılında son yıllardaki en yüksek katsayı düzeyinde olduğu görülmektedir. Tek etken enflasyon olmayacağı için sadece bu rakamlara bakılarak

Gini katsayısının değişmesinin enflasyondan etkilenip etkilenmediği anlaşılamamaktadır. Ancak bazı yıllarda örneğin 2014 ve 2015 yıllarında hem Gini katsayısı 0,400 düzeyinin altına düşmüş hem de yıl boyunca TÜFE rakamları tek haneli olarak seyir etmiştir.

Tablo 2.8: Yıllık Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirinin Dağılımı ve Tüketici Fiyat Endeksi Yıllık Değişim Oranları (%) (2006-2023)

	Tüketici Fiyat Endeksi Rakamları (Yıllık değişim (Bir önceki yılın aynı ayına göre değişim) (%))												
Yıllar/Gini Katsayısı ve TÜFE Rakamları	Gini Katsayısı	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
2006	0,428	7,93	8,15	8,16	8,83	9,86	10,12	11,69	10,26	10,55	9,98	9,86	9,65
2007	0,406	9,93	10,16	10,86	10,72	9,23	8,60	6,90	7,39	7,12	7,70	8,40	8,39
2008	0,405	8,17	9,1	9,15	9,66	10,74	10,61	12,06	11,77	11,13	11,99	10,76	10,06
2009	0,415	9,5	7,73	7,89	6,13	5,24	5,73	5,39	5,33	5,27	5,08	5,53	6,53
2010	0,402	8,19	10,13	9,56	10,19	9,10	8,37	7,58	8,33	9,24	8,62	7,29	6,40
2011	0,404	4,9	4,16	3,99	4,26	7,17	6,24	6,31	6,65	6,15	7,66	9,48	10,45
2012	0,402	10,61	10,43	10,43	11,14	8,28	8,87	9,07	8,88	9,19	7,80	6,37	6,16
2013	0,400	7,31	7,03	7,29	6,13	6,51	8,30	8,88	8,17	7,88	7,71	7,32	7,40
2014	0,391	7,75	7,89	8,39	9,38	9,66	9,16	9,32	9,54	8,86	8,96	9,15	8,17
2015	0,397	7,24	7,55	7,61	7,91	8,09	7,20	6,81	7,14	7,95	7,58	8,10	8,81
2016	0,404	9,58	8,78	7,46	6,57	6,58	7,64	8,79	8,05	7,28	7,16	7,00	8,53
2017	0,405	9,22	10,13	11,29	11,87	11,72	10,90	9,79	10,68	11,20	11,90	12,98	11,92
2018	0,408	10,35	10,26	10,23	10,85	12,15	15,39	15,85	17,90	24,52	25,24	21,62	20,30
2019	0,395	20,35	19,67	19,71	19,50	18,71	15,72	16,65	15,01	9,26	8,55	10,56	11,84
2020	0,410	12,15	12,37	11,86	10,94	11,39	12,62	11,76	11,77	11,75	11,89	14,03	14,60
2021	0,401	14,97	15,61	16,19	17,14	16,59	17,53	18,95	19,25	19,58	19,89	21,31	36,08
2022	0,415	48,69	54,44	61,14	69,97	73,50	78,62	79,60	80,21	83,45	85,51	84,39	64,27
2023	0,433	57,68	55,18	50,51	43,68	39,59	38,21	47,83	58,94	61,53	61,36	61,98	64,77

Kaynak: TÜİK, **Haber Bülteni**, Gelir Dağılımı ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2023, Sayı: 53711, 29.01.2024.; TÜİK, **Haber Bülteni**, Tüketici Fiyat Endeksi, Aralık 2023, Sayı: 49657, 03.01.2024.

Türkiye’de yaşanan en büyük ekonomik bunalımlardan biri olan enflasyon yükseldiği için ücretli ve maaşlı çalışan işçilerin sermayedelerle göre gelirlerinde bozulmalar yaşanarak gelir dağılımında adaletsizlik problemi oluşmaktadır. Sadece enflasyon değil bir çok ekonomik faktör gelir dağılımını etkilediği için rakamlar ile tam olarak etkisi görülmesi dahi enflasyon bu derece yüksek olduğu sürece gelir dağılımı rakamlarında bozulmalar gözükme devam edecektir

2.4.3. Faiz

Türkiye faiz oranları konusunda OECD ülkeleri arasında ilk sıralarda yer almaktadır. Enflasyonun problem olduğu Türkiye gibi ülkeler için faiz ve enflasyon ilişkisi gelir dağılımına da zarar verebilmektedir. Merkez Bankasının faizleri düşürmeye başlaması sonucu enflasyon artmaktadır ve bununla birlikte gelir dağılımı bozuklukları ortaya çıkmaktadır. Yüksek faiz ödemeleri ve dolaylı vergilerin yüksek seyretmesi sebebi ile de gelir dağılımı adaletsizliği sorun teşkil etse bile Türkiye’de son zamanlarda iç borç faiz ödemelerinin milli hasıla içerisindeki aldığı pay oranı azalma eğilimi göstermekte ve bu durum ise gelir adaletinin sağlanması için olumlu bir gelişmeyi ifade etmektedir⁵².

2.4.4. İktisadi Büyüme

İktisadi büyüme ve gelir dağılımı ilişkisi literatürde sıkça tartışılan bir konuyu oluşturmaktadır. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için iktisadi büyüme önemli bir hususu ifade etmek ile birlikte Kuznets hipotezinin doğruluğunu savunmak yanıltıcı bir durumdur. Son yıllarda dış ticarete yaşanan artış, iktisadi büyüme rakamlarındaki oynamalar ve uygulanan politikalar neticesinde gelir dağılımı bozuklukları çok ileri bir seviyeye ulaşmıştır. Bu sebep ile uygun makroekonomik politikalar oluşturulmadan gelir dağılımındaki adaletsizlik çözüme kavuşamayacaktır.

⁵² Akbulut Eyüp, “Türkiye’de Enflasyon, Faiz, Vergiler ve Gelir Dağılımı İlişkisi: Ampirik Analiz”, **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 17, Sayı: 1, 2021, s.167.

2.4.5. Kayıtdışı Ekonomi

Türkiye'nin enflasyon, döviz kuru, yüksek işsizlik gibi problemlerinin yanında en büyük bir başka sorununu da kayıt dışılık oluşturmaktadır. Kayıt dışılık durumu söz konusu olduğu zaman milli gelir hesabına kaydedilmemiş olan faaliyetler söz konusu olacağı için belirli bir dönemde üretilmiş olan milli gelir bölüşüleceği zaman belirsizlikler ortaya çıkacak ve gelirin adaletli bir şekilde dağıtılması zorlaşacaktır. Türkiye'de tam olarak bu durum gerçekleşmektedir; kayıt dışı faaliyetlerdeki artış, milli gelir paylarını gerçeğe göre azaltmakta olup ilk %20'lik milli gelir payına sahip bireyler ile son %20'lik milli gelir payına sahip bireyler arasındaki farkı giderek daha da artırmaktadır.

Gelir dağılımı ile kayıtdışı ekonomi arasında sadece tek yönlü değil iki taraflı bir ilişki söz konusudur. Kayıtdışı ekonomi gelir dağılımında kafa karışıklığına sebep olduğu gibi milli gelir payları arasındaki uçurumun artması da düşük gelirli bireylerin kayıtdışı istihdama yönelmesine sebep olmaktadır ve aynı zamanda istihdamdaki bireylerin vergi yükümlülüklerinden kaçınma oranlarını da arttırmaktadır⁵³. Gelir dağılımını olumsuz etkileyen kayıtdışı ekonomide; ekonomik olaylar belgelendirilmediği için vergilendirilmemiş olacağı daha önce söylenilmiş idi. Türkiye'de vergi oranlarının çok yüksek olması, vergi cezalarının vergi yükümlülüğünden kaçınmak için yeterli olmaması ve mevzuat eksikliğinden dolayı genellikle bireyler vergilerden kaçınmak isteyerek kayıtdışı yollara başvurmaktadırlar. Türkiye'de kayıt dışılığın üzerine gidilir ise gelir dağılımı sorunu büyük ölçüde azalacaktır.

2.4.6. Vergi Politikaları

Vergiler en önemli kamu gelir kaynaklarıdır. Maliye politikasının önemli bir bölümünü oluşturan vergi politikaları ile gelir dağılımına müdahale

⁵³ Erdinç Zeynep, **Kayıt Dışı Ekonomi: İzlenen Politikalar ve Çözüm Önerileri**, 1. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2016, s.41.

edilebilmektedir. Türkiye’de vergi sistemi incelendiği zaman dolaylı vergi oranları doğrudan vergi oranlarından çok daha fazladır.

Türkiye’deki başlıca dolaylı vergiler şunlardır;

- * Katma değer vergisi
- * Özel tüketim vergisi
- * Banka ve sigorta muameleleri vergisi
- * Özel iletişim vergisi
- * Damga vergisi
- * Gümrük vergisi
- * Harçlar

Dolaysız vergilerin başlıcaları ise şunlardır;

- * Gelir vergisi
- * Kurumlar vergisi
- * Emlak vergisi
- * Motorlu taşıtlar vergisi

Tablo 2.9’da verilmekte olan Dünya Bankası verilerine göre Türkiye’nin vergi gelirleri gayri safı yurt içi hasılanın yaklaşık olarak %17’sini kapsamaktadır. Bu oran Türkiye’nin vergi geliri konusunda sıkıntılı bir noktada olduğunu göstermektedir. Türkiye’de gelir ve servet üzerinde vergi toplamak zor olduğu için çoğunlukla dolaylı yoldan vergilendirme yapılmaktadır. Bu durum ise geliri düşük hanehalkı fertlerinin vergilerini ödemekte güçlük çekmesine sebep olmakta ve kayıtdışı ekonomiyi arttırmaktadır. Başka bir ifade ile ülkemizde özellikle harcamalar üzerinden vergiler

alındığı için vergi yükü genellikle düşük gelirli fertlerin üzerine binmektedir⁵⁴. Bütün bunların olası sonucu olarak gelir dağılımında bozulmalar meydana gelmektedir. Ayrıca kamu açıklarını kapatmak için vergi yükümlülüğünün arttırılması da bu bozulmaya diğer bir etmen oluşturarak gelir adaletsizliğine yol açmaktadır.

Tablo 2.9: Vergi Gelirleri (GSYİH'nin yüzdesi) (2006-2022)

Yıllar/Vergi Gelirleri	Vergi Gelirleri (GSYİH'nin Yüzdesi)
2008	17,50
2009	18,07
2010	18,86
2011	18,57
2012	18,11
2013	18,36
2014	17,95
2015	18,18
2016	18,27
2017	17,72
2018	17,27
2019	16,52
2020	17,66
2021	17,86
2022	16,09

Kaynak: World Bank, **World Development Indicators**,
<https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>, 06.11.2023

(Çevrimiçi),

Türkiye’de vergiler ile ilgili gelir dağılımını etkileyecek; vergi mevzuatı eksikliği, yüksek vergiler ve yetersiz vergi cezası hükümleri dışında vergi kaçakçılığı da ülkemizdeki en önemli ekonomik sıkıntılardan bir tanesidir. Bütün bunlara yönelik sağlanacak olan politikalar hem istihdamı istikrarlı kılacak hem de insanları kayıtdışı yollara sürüklemeyerek gelir dağılımında adalete yardımcı bir etmen oluşturacaktır.

⁵⁴ Toplumsal Düşünce ve Araştırmalar Merkezi (TODAM)/Çelik Şükrü Çağrı, “Türkiye’de Vergiler ve Gelir Dağılımı: Yeni Vergi Politikalarının Orta ve Uzun Vadede Gelir Dağılımına Etkisi”, İLKE, Ağustos 2022, (Çevrimiçi), https://ilke.org.tr/images/yayin/todam_ar_10.pdf, 08.01.2024

2.4.7. Eğitim Düzeyi

Ülkemizde eğitim sektörü kendini geliştirmeye devam etse de günümüzde hala birtakım eksiklikleri mevcuttur. Örneğin, gelişmiş bir ülke ile Türkiye arasındaki temel farka bakıldığında zaman hayal gücü, yaratıcılık gibi durumlardan ziyade daha çok ezber odaklı bir sistem yapısı olduğu görülmektedir⁵⁵. Eğitim sadece birey için değil ülkenin kalkınması ve büyümesi açısından toplum içinde önemli bir kavramdır.

Gelir dağılımının yapısını etkileyen en önemli faktörlerden biri eğitimidir. Eğitimin ve gelir dağılımının birbirini karşılıklı olarak etkileyen iki önemli kavram olduğu söylenebilmektedir. Türkiye’de gelir dağılımında en düşük %20’lik eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine sahip olan grup ile en yüksek %20’lik eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine sahip olan grup arasında büyük bir eşitsizlik bulunmaktadır. Özellikle emekten sağlanan gelirlerde bir düşüş yaşanır ise eğitime olan talepte azalacak ve gelir dağılımı olumsuz yönde etkilenecektir. Bu durumda eğitim hakkından faydalanamayan en alt kesim çocuklar gelecekte onlara kazanç getirecek servetlere ve mesleklere sahip olamayacağı için kısır bir döngü yaşanarak aradaki uçurum daha da artacaktır. Ayrıca eğitimsiz olan bireyler toplumda arttıkça istihdamda düşüşler yaşanacak ve nitelikli işgücü de azalacaktır.

Türkiye’de gelir dağılımında adaletin sağlanması için eğitimin öneminin dikkate alınması gerekmektedir. Çünkü eğitim gelir dağılımını sadece doğrudan etkilemek ile kalmamakta aynı zamanda ülkemizde de sıkça karşılaşılmakta olunan işgücü, kayıtdışı ekonomi, sağlık, kişi başına milli gelir gibi diğer birçok iktisadi faktörü etkileyerek dolaylı yoldan da etkimektedir.

⁵⁵ Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı, “TR 90 Bölgesi Eğitim Sektörü Mevcut Durum Analizi“, Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı, 2012, s. 9, (Çevrimiçi), <https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr/assets/upload/dosyalar/tr90-bolgesi-egitim-sektoru-mevcut-durum-analizi.pdf> , 11.12.2023.

2.4.8. Kamu Harcamaları

Maliye politikasının temel aracını bütçeler oluşturmaktadır. Devlet, kamu bütçesi yardımı ile ekonomiye müdahale ederek ve belirli harcamalar yaparak gelir dağılımında adaleti sağlamaya çalışmaktadır. Bu sebep ile eğitimde, sağlıkta vb. hizmetlerde çeşitli harcama politikaları geliştirerek gelir dağılımına pozitif etki yaratmayı amaçlamaktadır. Kamu giderlerini oluşturan ana kalemler eğitim, sağlık, ulaşım ve altyapı hizmetleri ve adalettir.

Tablo 2.10: Yıllık Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirinin Dağılımı ve Genel Devlet Toplam Harcamalarının GSYİH'ya Oranı (%) (2006-2023)

Yıllar/Gini Katsayısı ve Toplam Devlet Harcamaları	Gini Katsayısı	Toplam Harcama (GSYİH'ya Oran)
2006	0,428	31,85
2007	0,406	32,12
2008	0,405	32,78
2009	0,415	37,96
2010	0,402	36,20
2011	0,404	33,96
2012	0,402	34,80
2013	0,400	34,94
2014	0,391	34,16
2015	0,397	34,09
2016	0,404	35,81
2016	0,405	34,64
2018	0,408	35,29
2019	0,395	36,15
2020	0,410	36,35
2021	0,401	33,50
2022	0,415	28,65
2023	0,433	36,69

Kaynak: TÜİK, **Haber Bülteni**, Gelir Dağılımı ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2023, Sayı: 53711, 29.01.2024.; Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Yıllık Bazında Genel Devlet İstatistikleri: Genel Devlet Toplam Gelir ve Harcamaları (1999-2024), (Çevrimiçi), <https://www.sbb.gov.tr/yillar-bazinda-genel-devlet-istatistikleri/>, 24.02.2024

Tablo 2.10'da Türkiye Cumhuriyeti Strateji ve Bütçe Başkanlığının yayınladığı verilere göre devletin toplam harcamalarının GSYİH'ya oranı gösterilmektedir. Gini katsayısı ile aralarındaki ilişkiyi incelemek için bu tablo yeterli olmamak ile birlikte Gini katsayısının yüksek olduğu bazı yıllarda kamu harcamalarının düşük seyredildiği görülmekte iken gelir dağılımının düşük seviyede

seyrettiği 2019 gibi yıllarda ise kamu harcamalarının daha yüksek seviyelerde olduğu görülmektedir. Bu durum her yıl için geçerli olmasa bile kamu harcamalarının gelir dağılımına olan etkisi aşikâr bir durumdur.

Gelir dağılımı politikaları açısından iki önemli kalem olan eğitim ve sağlık harcamalarının Türkiye açısından seyri incelendiği zaman, bu harcamaların gelir dağılımına olumlu katkılar yaptığı söylenememektedir; bunun sebeplerinden bir tanesini Türkiye'nin diğer Avrupa ülkelerine nazaran sağlığa en az pay ayıran ülke konumunda olması oluşturmaktadır⁵⁶. Aynı şekilde devletin eğitim harcamalarının GSYİH içerisindeki payı 2022 yılında 3,1 olarak kaydedilmiştir. Ülkemizde gerek öğretmenler gerek öğrencilere ayrılan harcama payı arttırılmadıkça nitelikli işgücü yetiştirilmesi oldukça güç bir durum haline gelecektir. Öğretmenlerin KPSS sınavı gibi sınavla atanmaları ve atamalarında sıkıntılar yaşanması, ücretli öğretmenliğin öğretmen kalitesinde yetersizliğe sebep olması, maaş sıkıntısı, öğretmen istihdamındaki işgücü planlaması yetersizliği gibi birçok sebep öğretmen taleplerini azaltıp sürekli bir arz açığı oluşturmaktadır. Eğer eğitim harcamalarına yeterli özen gösterilmez ise öğretmen ve öğrenci açığı daha da çok problem yaratacaktır. Bu durumda hem nitelikli öğretmen kaybının yaşanması hem de nitelikli öğrenci yetiştirilememesi gibi sonuçlardan ötürü gelir dağılımında problemler yaşanacaktır. Aynı şekilde sağlıklı bir nesil yetiştirilmesi için sağlık harcamalarına gerekli hassasiyet gösterilmez ise ilerde bu durum sağlıksız bir işgücü yaratacaktır. Toplumsal adaletin sağlanması için eğitim ve sağlık temel ihtiyaçtır bu yüzden alt gelir grubundaki insanların bu haklardan yararlanamaması eşitsizlik oluşturacaktır.

Eğitim ve sağlık dışında gelir dağılımını etkileyen bir diğer kamu harcaması transfer harcamalarıdır. Transfer harcamalarına örnek olarak; borç faiz ödemeleri, düşük gelirliilere yapılan yardımlar, burs ödemeleri ve emekli maaş ödemeleri gösterilebilmektedir. Transfer harcamalarının gelir dağılımına etkisinin ne yönde

⁵⁶ Yüce Mehmet, a.g.e., s.25.

olacağı konusu tartışılmaya devam etse bile bütün bu faktörler gelir dağılımında oynamalara sebebiyet verecektir.

2.4.9. Türkiye’de Bölgesel Gelir Dağılımına Etki Eden Faktörler

Türkiye’nin en önemli iktisadi problemlerinden bir tanesi bölgelerarası gelir eşitsizliğidir. Van, Muş, Bitlis, Hakkâri gibi şehirler ile İstanbul, İzmir ve Ankara gibi şehirler arasında gelir dağılımı hususunda büyük farklılıklar bulunmaktadır. Bu sebep ile Türkiye’de gelir dağılımını çözümllemek için önce bölgesel gelir dağılımını çözümlenmelidir ve bölgesel gelir dağılımındaki adaletsizliğe etki eden faktörler daha detaylı incelenmelidir.

Eğitimin gelir dağılımına olan etkisi daha önce incelenmişti. Eğitim sadece Türkiye genelinin gelir dağılımı yapısı için değil bölgelerarası gelir adaleti içinde önemli bir kavramı teşkil etmektedir. Örneğin 2002 yılı öncesi Türkiye’inde özellikle Mardin’de kız çocuklarının eğitim düzeyi çok düşüktü. Gelir seviyesi düşük olan şehirlerde yaşayanlar eğitim hakkından çok fazla yararlanamamakta ve bu da onların gelir seviyesini doğrudan etkide bulunmaktaydı. Günümüzde ise okullaşmanın artması, öğretmen sayılarının artması, eğitim talebi ve arzındaki artış eğitim seviyesini daha iyi bir konuma getirdi. Bu sebep ile eskiden nitelikli işgücü, eğitim ve sağlık harcamalarının iyileşmesi gibi faktörler daha çok büyük şehirler için gerçekleşir iken artık eğitim konusunda bölgelerarası eşitsizlik giderek azalmıştır. Bu durum ise gelir dağılımının daha adil bir şekilde gerçekleşmesini sağlamış ve gelecek kuşaklara beşerî sermaye konusunda daha çok fırsat tanınarak gelir eşitsizliğinin uzun vadede azaltılmasına azda olsa katkıda bulunmuştur.

Türkiye’de bölgesel gelir dağılımını etkileyen bir diğer faktör işgücü yapısıdır. 2023 TÜİK verileri dikkate alındığında Düzey 2 bölgeleri arasından Türkiye’de işsizlik oranı en yüksek olan bölge %17,2 ile TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkâri) iken en düşük olduğu bölge ise %4,9 ile TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop) olmuştur. İstihdam oranı en yüksek olan bölge %54,5 ile TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli)

iken en düşük olan bölge ise %37,5 ile TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak ve Siirt) olarak gerçekleşmiştir⁵⁷. İşsizlik oranlarında bölgeler arası farkın 3 kattan daha fazla olduğu net bir biçimde görülmektedir. Bu durum TRB2 bölgelerinde işgücü kaynaklarının etkinliğini de azaltacak ve gelir dağılımında eşitsizliklere sebep olacaktır. Bireylerin istihdam durumu az olan Mardin, Şırnak gibi şehirlerimizde istihdam sorunu sadece bugün için değil gelecek içinde psikoloji konusunda iş arayışlarını etkileyerek toplam gelir kaybında azalmalar yaratacaktır. Aslında Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinde çalışma imkanlarının zayıf olması, eğitim olanaklarının yeterli düzeyde olmaması, sağlık kurumlarının eksikliği gibi sorunlar daha fazla yaşandığından dolayı bu işgücü istatistikleri tahmin edilen bir durumu oluşturmaktadır. Bölgelerarası farklılıkların giderilmesi ve gelir dağılımında bölgesel adaletin sağlanması için öncelikle istihdamı teşvik eden temel yaşam faaliyetlerinin daha da geliştirilmesi ve üzerinde daha çok durulması gerekmektedir.

Bölgesel gelir dağılımını bölgelerin coğrafi yapısı da etkileyebilmektedir. Coğrafi olarak bölgeler Fiziki, Beşerî ve Ekonomik olarak incelenmektedir. Türkiye 7 coğrafi bölgeye ayrılmaktadır. Bunlar;

- * Akdeniz Bölgesi,
- * Doğu Anadolu Bölgesi,
- * Ege Bölgesi,
- * Güneydoğu Anadolu Bölgesi,
- * İç Anadolu Bölgesi,
- * Marmara Bölgesi,
- * Karadeniz Bölgesi.

Türkiye’de bölgeler arası ekonomik eşitsizliklerin başlıca yaşandığı bölgelerden biri Doğu Anadolu Bölgesidir. Bu bölgedeki coğrafi koşullar, ulaşım

⁵⁷ TÜİK, **Haber Bülteni**, “İşgücü İstatistikleri, 2023” , Sayı: 53521, 2023, (Çevrimiçi), <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2023-53521>, 26.03.2024.

altyapısı, dağlık ve engebeli oluşumlar gibi birçok faktörden ekonomik kalkınma ve gelir dağılımı da etkilenmektedir. Türkiye gibi geniş coğrafi yapılara sahip bir ülke için yatırım olanakları da coğrafi yapıdan etkilenecektir. Örneğin; Şırnak'ta, Mardin'de ya da Karadeniz'in dağlık bir bölgesinde yapılacak olan yatırımlar ve kamu harcamaları bu bölgelerin coğrafi konumlarından etkileneceği için yeterli düzeyde olmamaktadır ve bu durum adil bir gelir dağılımını olumsuz bir yönde etkilemektedir.

Bir diğer faktör ise enflasyondur. Enflasyon ülke genelinde gelir dağılımını etkilediği gibi bölgesel gelir dağılımını da etkilemektedir. Enflasyonun satın alma gücü ile doğrudan ilişkisi bulunmaktadır. Genel perspektiften bakıldığında zaman İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlerde yaşanan pahalılık ile Mardin, Hakkâri, Batman, Bingöl gibi şehirlerde yaşanan pahalılık oranları aynı düzeyde bulunmamaktadır. Bu durumda emekten kazanılan gelir ile birlikte tüketicilerin satın alma gücü azalacağı için insanlar daha çok Marmara Bölgesi, Ege Bölgesi gibi enflasyonun daha zirvede yaşandığı bölgelerde zorlanacaktır ve bu bölgelerde gelir dağılımındaki bozulmalar daha yüksek gerçekleşecektir.

Nüfus, bir ülkenin en önemli yapı taşını oluşturan bir kavramdır. Bölgesel gelir adaleti için de bu kavramdan söz edilebilir. Öncelikle nüfus artışı büyüme için gerekli bir durumdur. Ancak nüfus ne kadar çok artar ise KBGSYİH o kadar düşmektedir. Eğer nüfustaki artıştan fazla bir üretim yapılır ise KBGSYİH artacaktır ve Türkiye'nin bu stratejiyi uyguladığı durumda orta gelir tuzağından çıkma ihtimali yüksek olacaktır. Nüfusun gelire olan etkisi kadar niteliğinin de dikkate alınması gerekmektedir. Nüfus artışı ile birlikte eğitim ve sağlık hizmetlerinin sınırlı bir hale gelmesi, niteliksiz işgücünün artması, geliri düşük olanların adaletsizlik yaşaması problemleri artacak; daha çok tarım sektörünün yoğun olduğu bölgeler yerine hizmet sektörünün ve teknolojinin gelişmiş olduğu Ankara, İstanbul, Bursa gibi bölgelerde nitelikli nüfus oranı daha yüksek olmak ile birlikte gelir dağılımına etkisinin Doğu Anadolu Bölgelerine göre daha olumlu sonuçlar doğuracağı görülecektir.

Bölgesel gelir dağılımını etkileyen bir diğer etmen kişi başına düşen milli gelirdir. Daha önce bahsedildiği üzere gelir dağılımı bir ekonomide belirli bir dönemdeki toplam milli gelirin fertler, hanehalkları veya üretim faktörleri arasındaki dağılımını ifade etmektedir. Kişi başına düşen milli gelir, bir ülkedeki toplam milli gelirin toplam nüfusa bölünmesi sonucu elde edilmektedir⁵⁸. İktisadi büyüme denince akla ilk olarak kişi başına düşen milli geliri artırma mücadelesi gelmektedir. Başka bir ifade ile kişi başına düşen milli gelir büyümeyi ifade etmektedir. Milli gelirde bir artış yaşandığı zaman bireyler, hanehalkları, bölgeler, toplumsal gruplar ve üretim sahiplerine düşen milli gelir payı artacaktır ve gelir dağılımında iyileşmeler gözükcektir. Dolayısı ile kişi başına düşen milli gelirde artış yaşanacak ve bireyler iktisadi kalkınma faktörleri olan bilgi, beceri, teknoloji ve sağlık gibi kişisel gelişim faktörlerinden daha çok fayda sağlayabileceklerdir. Bunun bir sonucu olarak milli gelirde yeniden bir artış yaşanacaktır. Tüm ülkede yaşanan milli gelir artışı bölgesel dağılıma da pozitif bir etki sağlamaktadır. Bu sebep ile geliri düşük ülkelerde yaşanan milli gelir artışı ile beraber ülke içerisinde bulunan düşük gelirli sanayi ve tarım bölgelerindeki gelir dağılımı eşitsizliklerinde de azalmalar yaşanacaktır.

Bölgesel gelir dağılımını etkileyen faktörlerden biri de göç hareketliliğidir. Asya'dan Avrupa'ya önemli bir jeopolitik konuma sahip olan Türkiye göç hareketliliği yoğun ülkelerden bir tanesini oluşturmaktadır. 1980'li ve 1990'lı yıllara bakıldığında zaman Türkiye'de özellikle köyden kente göç durumunun oldukça yoğun yaşandığı görülmektedir. Teknolojinin gelişmesi ve insan gücüne olan ihtiyacın azalması ile birlikte işsiz kalan niteliksiz nüfus kent nüfusunu arttırmıştır. Sanayi yoğun gelişmiş bölgelerde artan niteliksiz işgücü, beşerî sermayeyi ve bölgesel gelir dağılımını olumsuz yönde etkilemiştir. Türkiye'de şuanda en fazla iç göç alan iller İstanbul, İzmir ve Ankara iken en az iç göç alan iller Ardahan, Bayburt ve Kilis'tir⁵⁹. Bu durum da ekonomik bakımdan gelişmiş olan birçok ilimizde işgücü, sosyo-ekonomik yapı gibi

⁵⁸ Öcal Fatih Mehmet, "1980 Sonrası Uygulanan Gelir Dağılımı Politikaları ile Gelir Dağılımının Değişimi ve Türkiye Ekonomisine Olan Etkileri", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 1-2, 2014, s.267.

⁵⁹ TÜİK, **Haber Bülteni**, "İç Göç İstatistikleri, 2022" , Sayı: 49727, 2023, (Çevrimiçi), <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ic-Goc-Istatistikleri-2022-49727>, 15.11.2023.

alanlarda kaymalar yaşanması muhtemel olmak ile birlikte gelir dağılımında da değişimler yaşanması aşikâr bir durumu oluşturmaktadır.

Türkiye'nin bölgesel gelir dağılımını etkileyen faktörlerden biri olan ulaşım altyapısı ise Türkiye bölgesel politikaları için önemli bir başlığı oluşturmaktadır. Bir ülkenin ulaşım altyapısı bölgesel büyümeyi ve gelir dağılımını olumlu yönde etkilemektedir. Türkiye'nin az gelişmiş şehirlerinde özellikle de kırsal bölgelerde en büyük sıkıntılardan biri ulaşım altyapısıdır. Genellikle ulaşım altyapısı eksikliği gelir seviyesi düşük bölgelerde yaşanmaktadır. Milli geliri düşük bölgeler için ulaşım altyapısının güçlendirilmesi kırsal-kentsel gelir dağılımı adaletsizliğini azaltacaktır. Ulaştırma altyapısı yeni yatırımlara, yeni pazarlara ve istihdam kaynaklarına ulaşma imkanını arttıracak; aynı zamanda, eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanma olanaklarını arttıracaktır. Ayrıca düşük gelirli bölgelere ulaşım altyapısının kazandırılması o bölgenin maliyetlerini de azaltmaktadır. Türkiye'de kırdan kente göçün en güncel sebeplerinden biri de ulaşım altyapısı eksiklikleridir. Düzensiz göç, beşerî sermayede eksiklikler ve istihdamda azalma yaratarak birçok olumsuz durumu da arkasından sürükleyecek olan ulaşım altyapısı eksikliği, bölgesel gelir dağılımı adaletsizliğine en büyük sebeplerden bir tanesini oluşturmaktadır ve ülkemizde hala ulaşım altyapısının yapılandırılması gereken şehirler bulunmaktadır.

Türkiye'de 1960'lı yıllardan itibaren bölgesel planlarla kalkınma ve büyüme üzerinde daha sıkı durulmaya başlanmıştır. Küreselleşmenin artışı ile birlikte hayatımıza girmiş olan dış ticaret bölgesel gelir dağılımını etkileyen bir etmeni oluşturmaktadır. Tarihe bakıldığında zaman 1980'li yıllar dış ticarete açık politikaların belirlendiği yılları oluşturmaktadır. Bu yıllarda bölgelerden ziyade ülkeler birbirleriyle rekabet içerisinde bulunmuşlardır. Bölgesel farklılıkları gidermek amacı ile Türkiye için önemli olan dönem 2000 sonrası AB ile bütünleşme dönemi olmuştur. AB'yi kıstas alarak gelişmeler gerçekleşmiştir. Örneğin son yıllarda her köye, köy içi ve köy ana yolu olmak üzere yollar parke taşı ve kilit taş ile kaplandığı projeler ve her köye internet bağlanma projesi gibi önemli adımlar atılmaya çalışılmaktadır. Bu gibi

durumlar düşük gelirli bölgelerin ulaşım altyapısı, köydeki refahın kentteki refah ile aynı düzeye ulaştırılması, eğitim ve sağlık hizmetlerine daha kolay ulaşılabilme ve göç hareketliliği sorunlarını gidererek birçok olumlu etmen ile birlikte bölgesel gelir eşitsizliğinin iyileşmesine de etkiye bulacaktır.

Türkiye'nin bölgesel gelir dağılımını etkileyecek olan bir diğer etmen yasal ve kurumsal altyapıdır. Bir ülke bütününde büyüme sağlanmak isteniyor ise öncelikle bölgesel gelir eşitsizliklerini azaltmak adına bölgeleri tek tek incelemek ve gelir adaletsizliği yoğun bölgelere bakmak gerekmektedir. Bölgeleri tek tek incelerken ise yasal ve kurumsal altyapının düzenlemesinden başlanabilmektedir. Çünkü yasal ve kurumsal altyapı, ekonomik gelişmenin ve kalkınmanın önemli bir unsurunu oluşturmaktadır. Yasal ve kurumsal altyapı unsurlarına örnek olarak hukuk işleyiş biçimi; kredi düzenlemeleri; toplumun davranış bütünlükleri; yargı, yasama, yürütme düzenlemeleri sayılabilmektedir. Politika ve ekonomik tedbirler için önemli kuruluşlardan bir tanesi Bölgesel Kalkınma Ajanslarıdır. Bölgesel Kalkınma ajanslarının aldığı tedbirlerden bir tanesi de bölgesel gelişmeye ilişkin yasal düzenlemelerin gözden geçirilmesi ve araçların etkinleştirilmesidir⁶⁰. Bu gibi yöntemler ile bölgesel gelişmişliklerin gözden geçirilmesi, gelir dağılımında adaletin sağlanmasına yardımcı olacak bir durumu teşkil etmektedir.

Bir ülkedeki bölgelerarası gelir adaletsizliğinin azaltılabilmesi için bölgesel rekabet edebilirlik kapasitesinin de incelenmesi gerekmektedir. Bir ekonomide hükümetin en çok önemseydiği konulardan bir tanesini bölgelerin rekabet edebilirlik kapasitesi oluşturmaktadır. Bölgesel rekabet edebilirlik kavramı en basit ifade ile bölgelerin ve şehirlerin bir biçimde birbirleri ile rekabet edebilme başarısı olarak tanımlanmaktadır⁶¹. Türkiye'de uluslararası rekabet edebilirlik kapasitesinin arttırabilmesi için ulusal rekabet edebilirlik düzeylerine yoğunlaşmak gerekmektedir.

⁶⁰ Hamamcı Emine Demet Ekinci, **Bölgesel Kalkınma Politikalarındaki Dönüşüm: Yerel Ekonomik Kalkınma**, 1. Baskı, Ankara, Gazi Kitabevi, 2021, s.173.

⁶¹ Michael Kitson, Ron Martin ve Peter Tyler, "Regional Competitiveness: An Elusive yet Key Concept?", **Regional Studies**, Cilt: 38, Sayı: 9, 2004, s.992.

Belirli bölgelerde gerçekleşecek olan üretim ve verimlilik artışı o bölgelerin rekabet edebilirlik kapasitesini de arttıracaktır. Bir bölgede yaşanan gelir dağılımındaki artış payı o bölgenin rekabet edebilirliği ile doğrudan ilişkili bir durumu ifade etmektedir ve bu iki faktör arasında çift yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Bölgesel rekabet edebilirlik, gelir adaletsizliğinin daha çok yaşandığı bölgelerde üretim faktörlerini etkileyerek gelir dağılımında iyileşmeyi beraberinde getirmektedir. Gerekli hükümet kontrolleri ile Türkiye’de rekabet edebilirlik düzeyleri yeterli seviyede olmayan bölgeler geliştirilerek gelir adaleti sağlanabilecektir.

Finansal sistem, bölgesel gelir dağılımının etkenlerinden bir diğerini oluşturmaktadır. Prof. Dr. Aslı Afşar’ın tanımına göre bir ekonomide finansal sistem şu şekilde açıklanabilmektedir: Belirli kişi ve kurumların, piyasaların, araçların ve organizasyonların, beraberce çeşitli fonksiyonları yerine getirmek amacı ile bir araya gelmeleri sonucunda oluşan bütüne verilen isimdir⁶². Türkiye’de yaşanan finansal sistemdeki gelişmeler, düşük gelir düzeyindeki illerin refah düzeyini arttıracak ve gelir dağılımında iyileşmelere yol açacaktır. Finansal sistemin kullanım amaçları çok önemli bir hususu oluşturmaktadır. Özellikle gelişmemiş bölgelerimizde finansal sistem aracılığı ile eğitim, sağlık ve teknoloji alanlarına yönelik yapılacak olan faaliyetlerin finanse edilmesi gelir dağılımında yaşanan bölgesel farklılıkları azaltacaktır.

Türkiye’de bölgesel gelir dağılımına etki eden faktörler incelendiği zaman bölgeye yapılan yatırım ve teşviklerden de bahsetmek gerekmektedir. Türkiye’de özellikle az gelişmiş bölgelere yapılacak yatırım ve teşvikler gelir dağılımındaki adaletsizliğin azalmasına yardımcı olmaktadır. Türkiye’de nüfus yoğunluğu ortalamanın altında olmasına rağmen Ağrı, Kars, Iğdır ve Ardahan gibi şehirlerde gelir adaletsizliğinin yüksek düzeyde yaşanmasının sebeplerinden bir tanesi bu bölgelerdeki yatırım eksikliğidir. Az gelişmiş bölgelerdeki sağlık ve eğitim sektörü yatırımları,

⁶² Afşar Aslı, “Finansal Gelişme ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Sayı: 36, 2007, s.188.

ulaşım altyapısına yönelik yatırımlar, finansal yatırımlar, istihdam yatırımları gibi birçok yatırım yapılabilecek sektörlerin eksikliği bölgesel gelir dağılımının doğrudan ve dolaylı yoldan bozulmasına sebep olmaktadır. Ayrıca bölgesel teşvikler, stratejik yatırım teşvikleri, vergi indirimi ve faiz desteği hizmetleri de bölgelerarası gelir dağılımı farklılıklarının azaltılmasına yardımcı olacaktır.

2.5. TÜRKİYE’DE GELİR DAĞILIMININ ÖNEMİ

Bir ülkenin toplumsal ve ekonomik yapısının en önemli göstergelerinden biri olan gelir dağılımı adaleti Türkiye için her zaman bir sorun oluşturmıştır ve sorun olmaya da devam edecektir. Gelir dağılımındaki bu eşitsizlik ekonomik büyüme ve verimliliği de olumsuz etkilemektedir. Türkiye’de hala gelir eşitsizliği sebebi ile milli gelirden ihtiyacı kadar pay alamayan aileler çocuklarına yeteri beşerî sermayeyi sağlayamadığı ve gelire ihtiyacı oldukları için çocuk işçiler çalıştırmaktadır. Türkiye OECD ülkeleri arasında gelir eşitsizliği konusunda istatistiksel açıdan ilk sıralarda yer almaktadır. Bu durum gelir dağılımındaki adaletin ülkemiz açısından çözülmesi gereken önemli bir sorun teşkil ettiğini göstermektedir. Ayrıca Türkiye’de tarım, sanayi, hizmet sektörü gibi sektörel alanlardaki dağılım farklılığı gelir dağılımını da olumsuz yönde etkilemektedir.

Türkiye gibi enflasyon oranı ve kayıt dışı ekonomik faaliyet oranı yüksek bir ekonomi için gelir dağılımında yaşanan adaletsizlik şaşırtıcı olmamak ile beraber yoksulluğun azaltılması ve gelişmişlik düzeyinin artırılması için çeşitli ekonomik politikalar ve vergi sisteminde gelirin adaletli dağıtılması açısından düzenlemeler yapılması gerekmektedir. Gelir dağılımında adaletin sağlanmaması dahilinde sağlık, ekonomi, eğitim, politika başta olmak üzere birçok açıdan problemler devam edecek ve çözüme kavuşması zorlu bir hal alacaktır.

2.6. TÜRKİYE'DEKİ BİREYLERİN İŞ DURUMU

Tablo 2.11'de görülmektedir ki Türkiye'de işverenlerin ve kendi hesabına çalışanların sayısı 2023 itibari ile ele alındığında 6 milyon 586 bin kişiye ulaşmıştır. 2022'de 6 milyon 401 bin olan bu rakamın 2023 yılında %2.9'luk bir artış sergilediği görülmektedir.

Tablo 2.11: İstihdam Edilenlerin İşteki Durumu (+15 yaş) (Bin kişi)

İşteki Durum/Yıllar		2020	2021	2022	2023
Toplam	Toplam	26695	28797	30752	31632
	Ücretli, maaşlı ve yevmiyeli	18693	20137	21687	22532
	İşveren ve kendi hesabına	5455	5966	6401	6586
	Ücretsiz aile işçisi	2547	2695	2665	2514
Tarım	Toplam	4737	4948	4866	4695
	Ücretli, maaşlı ve yevmiyeli	603	632	645	634
	İşveren ve kendi hesabına	2025	2117	2108	2110
	Ücretsiz aile işçisi	2110	2200	2113	1951
Tarım dışı	Toplam	21958	23848	25887	26938
	Ücretli, maaşlı ve yevmiyeli	18091	19505	21043	21899
	İşveren ve kendi hesabına	3430	3848	4293	4476
	Ücretsiz aile işçisi	437	495	551	563

Kaynak: TÜİK, **Haber Bülteni**, İşgücü İstatistikleri, 2023, Sayı: 53521, 25.03.2024.

Türkiye'deki bireylerin iş durumlarını işverenler açısından inceler isek sendikalar işçi ve işveren arasındaki ilişkinin anlaşılması için önemli kuruluşlardır. 20 Aralık 1962 yılında kurulan Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, Türk işverenlerini yurt içinde ve yurt dışında endüstriyel ilişkiler alanında temsil etme yetkisi bulunan tek üst kuruluş olarak rol oynarken aynı zamanda asgari ücret

komisyonunda işveren bakışını temsil eden yetkili tek kuruluşu ifade etmektedir⁶³. Türkiye Cumhuriyeti'nin çalışma ve sosyal güvenliğinden sorumlu olan Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bulunmaktadır. İşveren-işçi sendikaları ve işveren yükümlülükleri hakkında bilgilere buradan da ulaşılabilmektedir. Ayrıca Türkiye'de alt işverenlik ve asıl işverenlik arası ilişkilerde önemli bir hususu oluşturmaktadır.

Bireylerin çalışma durumunda karşılaşılan bir diğer istihdam tercihi olan kendi hesabına çalışma ise Türkiye için önemli bir çalışma biçimini oluşturmaktadır. Kendi hesabına çalışma durumu bireylerin yenilikçi fikirler ve yeni istihdam olanakları yaratabilmesini sağlayarak gelirlerine etkide bulunmaya yardımcı olmaktadır. Türkiye'de bu açıdan bakıldığında kendi hesabına çalışma veya istihdam etme konusunda daha yetkin insanlar aranmaktadır, ancak genellikle yetkin ve eğitimli insanlar bu gibi mesleklerden ziyade hayatını daha garanti altına sokacak ücretli çalışma imkanlarını tercih etmektedirler. Türkiye'de kendi hesabına çalışanların büyük bir kısmı tarım sektöründe çalışmaktadır. OECD verilerine bakıldığında Türkiye'de kendi hesabına çalışmanın toplam istihdamdaki payı 2020 yılında %30,17 olarak gerçekleşmiştir⁶⁴. Kendi hesabına çalışma, birçok gelişmekte olan ülkede olduğu gibi Türkiye'de de bireylerin çalışma durumları açısından incelenmesi gereken bir konudur, fakat literatürde Türkiye'de kendi hesabına çalışma konusunda var olan kaynaklar sınırlıdır.

Bireylerin çalışma durumunun diğer iki ögesini yevmiyeliler ve ücretli maaşlılar oluşturmaktadır. Tablo 2.11'den de görüldüğü üzere ücretli, maaşlı ile yevmiyeli çalışanların sayısı 2022 yılında bir önceki yılın verisi olan 20 milyon 137 binden 21 milyon 687 bine çıkarırken 2023 yılında ise bu rakam 22 milyon 532 bine ulaşmıştır.

⁶³ Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, (Çevrimiçi), <https://www.tisk.org.tr>, 29.12.2023.

⁶⁴ OECD, "Self-Employment Rate" , (Çevrimiçi), <https://data.oecd.org/emp/self-employment-rate.htm>, 25.11.2023.

Türkiye ücretli-maaşlı çalışanlar açısından ele alınır ise TÜİK tarafından bir takvim yılının her ayı ücretli çalışan istatistikleri yayınlamaktadır. Bu çalışma hazırlanırken yayınlanmış olan son ücretli çalışan istatistikleri Mart 2024 dönemine aittir. Sanayi, inşaat ve ticaret-hizmet sektörleri toplamında istihdam eden ücretli çalışan sayısı 2024 Mart ayında 15 milyon 225 bin 128 kişiden oluşmaktadır; bu sayı 2023 yılının Mart ayında 14 milyon 839 bin 534 kişiden oluşur iken 2022 yılının Mart ayında ise 13 milyon 973 bin 349 kişiden oluşmaktadır⁶⁵. Bu durum göstermektedir ki son üç yılda düzenli bir artış yaşanmıştır. Ücretli-maaşlı istihdamda en yüksek çalışan sayısı payına sahip sektörü hizmet sektörü oluşturmaktadır. Düzenli bir şekilde maaşlarını alan ücretli çalışma istihdam durumu ülkemizde sıkça tercih edilmektedir. Türkiye’de son 20 yılda eğitim almış insan sayısı arttığı için ücretli işlerde çalışma olasılığı da git gide artmaktadır. Ayrıca Türkiye’de bölgesel farklılaşma söz konusudur. Kırsal bölgelere göre kentsel bölgelerde bireyler daha çok ücretli, maaşlı çalışmayı tercih etmektedir. Kırsal bölgelerde ise kentsel bölgelere göre kendi hesabına çalışma istediği daha yoğun yaşanmaktadır.

Yevmiyeli istihdama gelindiği zaman ise Türkiye’de yevmiyeli işçi çalıştırma durumu ile çeşitli sektörlerde karşılaşılabilmek ile birlikte yevmiyeli çalışanların belirli hakları da bulunmaktadır. Tablo 2.11’de yer alan ücretli, maaşlı ve yevmiyeli kısmının büyük bir kısmını ücretli ve maaşlılar oluşturmaktadır, ancak yevmiyeli çalışan sayısı da istihdam edenlerin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.

Son olarak TÜİK verilerinde karşımıza çıkan bir diğer iş durumu ücretsiz aile işçileridir. 2020 yılında ücretsiz aile işçisi sayısı 2 milyon 547 bin kişiden oluşur iken 2023’de bu oran 2 milyon 514 seviyesine gerilemiştir. Ücretsiz aile işçilerinin büyük çoğunluğunun tarım sektöründe çalıştığı, tablo 2.11’de net bir şekilde görülmektedir.

⁶⁵ TÜİK, **Haber Bülteni**, “Ücretli Çalışan İstatistikleri, Mart 2024” , Sayı: 53578, 2024, (Çevrimiçi), <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ucretli-Calisan-Istatistikleri-Mart-2024-53578>, 15.05.2024.

Tablo 2.12: Hanehalkı Fertlerinin Esas İşteki Durumlarına Göre Yıllık Ortalama Esas İş Gelirleri (TL) (2006-2023)

TOPLAM					
Yıllar/İşteki Durum	Tüm Çalışanlar	Ücretli, maaşlı	Yevmiyeli	İşveren	Kendi hesabına
2006	8754	9069	3289	20403	7002
2007	10005	10308	4241	25411	8106
2008	10922	11471	4511	26846	8344
2009	11967	13014	4437	27236	8553
2010	12558	13707	4960	26522	9508
2011	14159	14904	5420	33465	10980
2012	15157	15928	5861	35680	11834
2013	17255	18110	6322	39632	13356
2014	19051	19772	7667	44587	14629
2015	21514	21930	8605	47386	17644
2016	24976	24375	10003	67640	20417
2017	28299	27449	11634	83542	21999
2018	30748	30106	13280	88285	24134
2019	34733	34286	14769	95495	27127
2020	43118	42006	17577	125698	33207
2021	47886	46846	18006	136280	37871
2022	62826	56899	25632	220482	58697
2023	116297	102821	53334	408174	115622

Kaynak: TÜİK, **Haber Bülteni**, Gelir Dağılımı ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2023, Sayı: 53711, 29.01.2024.

Not: Gelir referans dönemi bir önceki takvim yılıdır.

Gelir dağılımı açısından bireylerin işteki durumlarına göre yıllık esas iş gelirlerini inceler isek Türkiye'deki bireylerin iş durumlarına göre iş gelirleri TÜİK tarafından yayınlanmış olan Tablo 2.12'de gösterilmiştir. 2006 ve 2022 yılları arasında yıllık ortalama esas iş gelirlerinde 7 kattan daha fazla bir artış yaşanmıştır ve bunun yanı sıra 2022 ve 2023 yılları arasında bir yılda yaklaşık 2 kat fark görülmektedir. Tüm çalışanlar açısından incelediği zaman her yıl belirli miktarda bir artış görülmektedir. Aynı şekilde ücretli, maaşlı çalışan ve kendi hesabına çalışan sayısında da 2006'dan bu yana sürekli artış gözlemlenmektedir. Yevmiyeli çalışanlarda son on sekiz yıl hesaba katıldığı zaman sadece 2009 yılında ufak miktarda bir azalış görülürken işverenlerde de sadece 2010 yılında azalış yaşandığı tespit edilmiştir. Artış oranları açısından karşılaştırmalar yapılacak olur ise 2006 yılında en düşük yıllık ortalama esas iş gelirin sahip olan yevmiyeliler ile en yüksek yıllık ortalama esas iş gelirin sahip olan işverenler arasında yaklaşık olarak 6,20 katlık bir fark bulunmakta iken 2023

yılında aradaki fark yaklaşık olarak 7,65 kat olarak gerçekleşmiştir. 2022 yılında 2021 yılına göre en yüksek artış %61,8 ile işverenlerde; en düşük artış ise %21,5 ile ücretli maaşlıların gelirlerinde yaşanmıştır. 2023 yılında ise 2022 yılına göre en yüksek artış %108,1 ile yevmiyelilere aittir.

Tablo 2.13: Hanehalkı Fertlerinin Esas İşteki Durumlarına Göre Yıllık Ortalama Esas İş Gelirleri, Kadın (TL) (2006-2023)

KADIN					
Yıllar/İşteki Durum	Tüm Çalışanlar	Ücretli, maaşlı	Yevmiyeli	İşveren	Kendi hesabına
2006	6453	8262	1875	15476	3390
2007	7470	9490	2263	14501	4176
2008	8400	10422	2496	19765	3724
2009	9446	11732	2446	17821	3935
2010	10034	12470	2472	16956	4616
2011	11355	13488	2652	27123	5628
2012	12363	14328	3126	35781	6179
2013	14350	16444	3272	39033	7333
2014	15681	17838	4052	34960	7907
2015	17956	19767	4605	35116	10483
2016	20645	21637	5357	59835	11797
2017	24003	24872	6481	84105	13160
2018	25405	26619	8166	82037	14303
2019	28214	29968	9033	80893	16425
2020	35828	37392	10572	105767	21516
2021	40116	41353	10451	123698	22302
2022	48745	48867	14784	180938	36543
2023	91693	89462	32667	292367	92511

Kaynak: TÜİK, **Haber Bülteni**, Gelir Dağılımı ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2023, Sayı: 53711, 29.01.2024.

Not: Gelir referans dönemi bir önceki takvim yılıdır.

Yıllık ortalama esas iş gelirlerini cinsiyet farklılıkları bakımından ayırarak da TÜİK verileri incelenebilmektedir. Tablo 2.13’de kadınlar için bireylerin işteki durumlarına göre iş gelirleri ve Tablo 2.14’te erkekler için bireylerin işteki durumlarına göre iş gelirleri bulunmaktadır. Kadınlarda da erkeklerde de yoğunluk işveren gelirlerinde olmak ile beraber yevmiyeli ve işveren arasındaki farkta oldukça yüksek görülmektedir. Özellikle son yıllarda işveren gelirlerinin üç haneli rakamlara ulaştığı görülmektedir. Kadın ve erkeklerin esas işteki durumlarına göre yıllık ortalama esas iş gelirlerindeki farklar bir bütün biçiminde ele alındığı zaman

görülmektedir ki hala daha eşitsizlik durumu söz konusudur. Ücretli-maaşlı, yevmiyeli, işveren ve kendi hesabına çalışan gelirlerinde erkekler kadınlara göre gözle görülür bir biçimde daha fazla gelir elde etmektedir. Tüm çalışanlar açısından incelendiği zaman kadın gelirlerindense erkek gelirleri daha üst seviyede olmak ile beraber bazı yıllarda aradaki gelir farkının daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 2.14: Hanehalkı Fertlerinin Esas İşteki Durumlarına Göre Yıllık Ortalama Esas İş Gelirleri, Erkek (TL) (2006-2023)

ERKEK					
Yıllar/İşteki Durum	Tüm Çalışanlar	Ücretli, maaşlı	Yevmiyeli	İşveren	Kendi hesabına
2006	9297	9268	3782	20864	7757
2007	10616	10529	4837	26279	8801
2008	11542	11770	5071	27450	9224
2009	12614	13409	4994	27977	9407
2010	13202	14080	5730	27363	10369
2011	14899	15355	6168	33917	11970
2012	15962	16478	6669	35671	12959
2013	18125	18709	7187	39679	14582
2014	20074	20470	8610	45402	16038
2015	22673	22782	9667	48722	19093
2016	26438	25498	11093	68689	22088
2017	29742	28502	12864	83469	23679
2018	32589	31555	14843	89107	25938
2019	37072	36167	16784	97244	29116
2020	45648	43974	19434	127908	35255
2021	50678	49273	19867	138169	40549
2022	68047	60541	28651	225970	62556
2023	125709	109087	58302	424951	119735

Kaynak: TÜİK, **Haber Bülteni**, Gelir Dağılımı ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2023, Sayı: 53711, 29.01.2024.

Not: Gelir referans dönemi bir önceki takvim yılıdır.

2.7. DÜNYADA GELİR DAĞILIMININ GÖRÜNÜMÜ

Dünyada gelir dağılımı ekonomik problemlerin en önemli konularından birini oluşturmaktadır. Meksika, Brezilya, Türkiye, Kosta Rika gibi ülkeler gelir dağılımında adaletin en az sağlandığı ülkeler arasındadır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler için gelir dağılımı sıkıntısı ve yoksulluk gibi ekonomik problemler düzeltilmesi zorlaşacak daha büyük problemlere sebep olabilmektedir.

Tablo 2.15: OECD Ülkelerinin Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Bireysel Gelir Dağılımı Göstergeleri

OECD Ülkeleri/Gelir Dağılımı Göstergeleri	Gini Katsayısı	S80/S20 Oranı
Kosta Rika	0,472	12,3
Şili	0,448	10,1
Meksika	0,420	8,9
Türkiye	0,403	7,8
Amerika Birleşik Devletleri	0,395	8,6
Litvanya	0,366	6,6
Birleşik Krallık	0,354	6,2
Letonya	0,343	6,3
İsrail	0,340	6,1
Japonya	0,334	6,2
Kore	0,333	6,0
İtalya	0,330	5,7
Estonya	0,321	5,6
Yeni Zelanda	0,320	5,4
İspanya	0,320	5,6
İsviçre	0,320	5,0
Avusturalya	0,318	5,6
Portekiz	0,313	5,0
Yunanistan	0,312	5,1
Almanya	0,303	4,9
Fransa	0,298	4,5
Hollanda	0,297	4,5
Kanada	0,292	4,6
İrlanda	0,291	4,4
İsveç	0,286	4,3
Norveç	0,285	4,3
Lüksemburg	0,284	4,4
Avusturya	0,281	4,4
Macaristan	0,278	4,1
Finlandiya	0,273	3,9
Danimarka	0,268	3,8
Polonya	0,261	3,9
Belçika	0,256	3,7
Çekya	0,255	3,6
Slovenya	0,242	3,5
Slovak cumhuriyeti	0,217	3,1

Kaynak: OECD, **Income Inequality**, (Çevrimiçi), <https://data.oecd.org/inequality/income-inequality.htm>

Not: Tabloda verilen veriler 2022 veya mevcut en son sürüme aittir.

Tablo 2.15’de OECD ülkelerinin gelir dağılımlarını incelemek adına bu ülkelerin Gini katsayıları ve S80/S20 oranları verilmektedir. Gini katsayılarına bakıldığı zaman OECD ülkeleri arasında en adaletsiz gelir dağılımına sahip olan

lkeler Kosta Rika, Şili, Meksika ve Türkiye'dir. Slovenya ve Slovak Cumhuriyetinde ise bu rakam 0'a çok daha yakındır. S80/S20 oranlarını incelediğimizde adaletsiz gelir dağılımına sahip ilk üç ülke değişmemek ile birlikte Kosta Rika 12,3 gibi çok yüksek bir eşitsizlik oranına sahiptir.

Dünya Bankasından elde edilen verilere göre OECD lkesi haricindeki önemli birkaç ülkenin daha mevcut bulunan en son yıla ait Gini katsayısı verileri tablo 2.16'da incelenmektedir. Açıkça görülmektedir ki Çin, Rusya gibi büyük ekonomilerde dahi gelir eşitsizliği sorunu ile sıkça karşılaşılmaktadır. AB lkelerinin en yüksek oranlarından birine sahip olan Bulgaristan'da Gini katsayısı 0,390 rakamına ulaşmıştır. Özellikle Brezilya'daki rakamlar nüfusun yarısından fazlasının adaletsiz gelir dağılımından muzdarip olduğunu işaret etmektedir.

Tablo 2.16: Seçilmiş lkeleri Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Bireysel Gelir Dağılımı Göstergeleri

Seçilmiş lkeler	Gini Katsayısı
Hindistan	0,328
Brezilya	0,52
Bulgaristan	0,39
Rusya Federasyonu	0,36
Çin	0,371
Birleşik Arap Emirlikleri	0,26

Kaynak: World Bank, **World Development Indicators**, (evrimii), <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>, 18.12.2023

Not: 2021 veya en güncel veriler kullanılmıştır.

2.8. TÜRKİYE'NİN GELİR DAĞILIMI AÇISINDAN DÜNYA İLE KARşILAşTIRILMASI

Türkiye'de gelir dağılımı giderek 0,50 civarına yaklaşmaktadır ve bu durumun sonucu olarak düzelmeyen bir eşitsizlik söz konusudur. TÜİK verileri incelendiği zaman görülmektedir ki Türkiye'de en yüksek hanehalkı kullanılabilir fert gelirine sahip %20'lik grup gelirin %49'unu oluşturur iken en düşük gelire sahip %20'lik grup

ise gelirin %6'sını oluşturmaktadır⁶⁶. Diğer taraftan dünya açısından incelenecek olur ise gelir eşitsizliği her zaman ekonomi için önemli bir sorunu oluşturmuştur. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık, Çin gibi büyük ekonomilerde durum Türkiye'den iyi kabul edilebilse bile eşitsizlik oranı oldukça yüksektir.

Bir ülkenin gelir dağılımını değerlendirebilmek için yapılacak en iyi yöntemlerden bir tanesi ülkeler arası karşılaştırma yapmaktır. Gelir eşitsizliği hem dünyada hem de Türkiye'de her geçen gün kritik bir sorunu teşkil etmeye devam etmektedir. OECD'nin güncel verileri incelendiği zaman Türkiye gelir dağılımı adaletsizliği açısından dördüncü sırada yer almaktadır. Türkiye, Avrupa ülkeleri açısından incelenecek olur ise en yüksek hanehalkı kullanılabilir fert gelirine sahip %20'lik grup ile en düşük hanehalkı kullanılabilir fert gelirine sahip %20'lik grup arasındaki farkın en yüksek olduğu ülkelere bir tanesini oluşturmaktadır. OECD ülkeleri açısından incelenecek olur ise en yüksek Gini katsayısına sahip ülke Kosta Rika'dır. Dünya Bankası istatistikleri incelendiğinde bir başka gelir dağılımı adaletsizliği yaşayan ülkeyi 0,63 ile Güney Afrika oluşturmaktadır⁶⁷.

Bu oranlardan anlaşılmaktadır ki gelir dağılımı yalnızca yoksul ülkeler için değil aynı zamanda ekonomisi gelişmiş ülkeler içinde dikkate alınması gereken bir konudur. Türkiye'nin ekonomik planlarından biri gelir dağılımı adaletsizliğinin iyileştirilmesi olmalıdır. Bu sorunu kayıtdışı ekonomiyi engellemek, vergileri ve kamu harcamalarını düzenlemek gibi yöntemler ile düzeltmeye çalışması gerekmektedir.

⁶⁶ TÜİK, **Haber Bülteni**, “Gelir Dağılımı İstatistikleri, 2023” , Sayı: 53711, 2024, (Çevrimiçi), <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-Dagilimi-Istatistikleri-2023-53711>, 10.03.2024.

⁶⁷ World Bank, **World Development Indicators**, (Çevrimiçi), <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>, 26.12.2023.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE BİREYLERİN İŞTEKİ DURUMLARI VE GELİR DAĞILIMI: ARDL SINIR TESTİ YAKLAŞIMI

3.1. LİTERATÜR TARAMASI

Bireylerin işteki durumlarının gelir dağılımına etkisi hakkında yazılmış çalışmalar literatürde sınırlı bulunmaktadır. Yapılan çalışmaların büyük bir kısmında istihdam durumları ayrı ayrı ele alınarak nedensellik analizi gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle literatür taraması yapılırken bireylerin işteki durumları ve gelir dağılımı arasındaki ilişkilerin incelendiği kaynaklar ayrı ayrı ele alınmıştır.

Kendi hesabına çalışan/serbest meslek çalışanları açısından ele alınan çalışmalar incelendiği zaman Claudio Quintano, Rosalia Castellano ve Andrea Regoli (2005) çalışmalarında, serbest meslekten elde edilen gelirin genel eşitsizliğe katkısını ele almışlardır. Çalışmada Hirschman-Herfindahl endeksi hesaplanarak ikili arasındaki ilişki test edilmiştir. Ayrıca hem belirli bir yıldaki hem de belirli bir zaman dilimindeki eşitsizlik değişikliklerinin muhasebeleştirilmesinde serbest mesleğin rolüne odaklanılmıştır. Çalışmadan elde edilen bulgular ışığında, serbest meslekten elde edilen gelirdeki artan değişkenlik genel eşitsizlikte bir düşüşe yol açmaktadır. Özellikle, 2002 yılında serbest meslekten elde edilen gelir, HH endeksi aracılığı ile ölçülen eşitsizliği açıklayan başlıca faktör olmuştur. Daniel Halvarsson, Martin Korpi, Karl Wennberg (2018) çalışmalarında, İsveç'teki serbest meslek sahibi ve anonim serbest meslek sahibi bireyleri birbirinden ayırarak girişimciler ve ücretli çalışanlar arasındaki regresyona dayalı gelir ayrıştırmasını kullanmak ile birlikte mikro verileri kullanarak işçiler, serbest meslek sahipleri ve anonim serbest meslek sahipleri arasında eşitsizliği ölçmüşlerdir. Çalışmadan elde edilen sonuçlara bakıldığında zaman iki tür girişimcilik olan serbest meslek sahibi ve anonim serbest meslek sahipleri toplam eşitsizlik üstünde belirgin bir etkiye sahiptirler. Ayrıca her iki girişimcilik türünün de genel işgücü gelir eşitsizliği üzerindeki etkileri büyüklük olarak benzerlik göstermektedirler. E. D'Elia ve S. Gabriele (2019) çalışmalarında, serbest meslek gelirlerine yönelik dört tahmin yaklaşımı analiz etmişlerdir. Çalışmada OECD

lkelerinin verileri sekiz büyük ekonomiye odaklanarak analiz edilmektedir. Çalışmadan elde edilen bulgulardan hareketle serbest mesleğin gelirin fonksiyonel dağılımını ve ekonomik sistemlerin gelişimini anlamak için önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Antonio Lecuna (2020) alışmasında, 2006-2012 dönemi 54 ülkeden elde edilen panel veriler ile girişimcilik ile gelir dağılımı eşitsizliği arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Çalışmadan elde edilen veriler incelendiği zaman yüksek istekli girişimler veya yeni kayıtlı firmaların gelir dağılımı ile arasında önemli bir etkinin olmadığı; toplam girişimcilik faaliyeti ölçümünde elde edilen resmi olmayan bilgilerin, gelir eşitsizliğindeki değişiklikleri açıklayan önemli bir faktör olduğu görülmektedir. Ayrıca çalışmada literatürün aksine toplam girişimcilik faaliyetinin Gini katsayısının iyileştirilmesiyle bağlantılı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Stefan Schneck (2020) alışmasında, Alman verilerini kullanarak koşulsuz kantil regresyon analizi yöntemini uygulayarak serbest meslek sahiplerinin gelir dağılımı üzerindeki etkisini ölçmeye çalışmıştır. Çalışmada literatüre üç farklı açıdan katkıda bulunulmuştur; ilk olarak serbest meslek sahiplerinin gelir durumu ile ücretli çalışanların gelir durumu karşılaştırılmaktadır. İkinci olarak, serbest meslek oranlarındaki değişimin gelir eşitsizliğine etkisi üzerinde durulmuştur ve son olarak gelir kutuplaşmasında serbest mesleğin rolü araştırılmıştır. Çalışmadan elde edilen bulgulara ışığında, işgücünde serbest meslek sahibi bireylerin oranlarında artışın saatlik gelir dağılımının en alt katlarını yıkararak ve en üstte daha yüksek gelir potansiyelleri sağlayarak gelir kutuplaşmasını ve gelir eşitsizliğini arttırmakta olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Shiqin Liu ve Haifeng Qian (2023) alışmalarında, yeni firma kurmanın ve serbest meslek sahibi olmanın Amerika Birleşik Devletleri'ndeki şehirlerdeki gelir eşitsizliği üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Çalışmada 2005 ve 2015 yılları arasında metropol alanları temel alan regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Çalışmadan elde edilen analizlere göre serbest meslekteki artışlar gelir eşitsizliğini arttırmakta iken yeni firma oluşumundaki artışın ise gelir eşitsizliğini azaltmaktadır.

İşverenler ve gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalara bakıldığı zaman Miles Corak ve Patrizio Piraino (2011) alışmalarında, işverenlerin nesiller arası aktarımını incelemektedir. Kanadalı genç erkeklerden oluşan bir gruba yönelik

yapılan çalışmada görülmektedir ki babadan oğula geçen bir aynı işveren yanında çalışma durumu söz konusudur. Bu durum gelir dağılımında da eşitsizliği sebebiyet verecektir. Çalışmadan elde edilen bulgular ışığında, kazanç dağılımı ile babadan oğula geçen temasta bulunulan işveren sayısı arasında olumlu bir ilişki mevcut bulunmaktadır. Paul Bingley, Miles Corak ve Niles Westergard-Nielsen (2011) çalışmalarında, Kanada ve Danimarka’da babalar ve oğulların nesiller arası işverenlik aktarımlarını ele almışlardır. Çalışmadan elde edilen verilere göre her iki ülkede de işveren aktarımı ile kazanç dağılımı arasında olumlu etki bulunmak ile birlikte yüksek gelir statüsü de devam ettirilmekte ve gelir dağılımı da bu durumdan pozitif veya negatif etkilenmektedir.

Ücretli/Maaşlı ve Yevmiyeli çalışanlar açısından ele alınan çalışmalar incelendiği zaman Bekir Özcan (2020) çalışmasında, Türkiye’de ücretlilerin vergi yükünü incelemiş ve bunun ne gibi etkilere sebep olacağını analiz etmiştir. Bu analizlerden bir tanesi de Türkiye’deki vergi yükünün gelir dağılımına etkilerinin değerlendirilmesidir. Çalışmadan elde edilen bulgular ışığında, ücretliler üzerindeki vergi yükünün ağır olması sebebiyle emeğe olan talep azalmaktadır. Ücretli istihdamı vergiler sebebiyle azaldığı için ise bu durum gelir dağılımında bozulmalara yol açmaktadır. Bu durumda kayıtdışı istihdam artacak ve gelir dağılımı bu durumdan daha da çok etkilenecektir. Tuyen Quang Tran, Huong Van Vu ve Thanh Viet Nguyen (2023) çalışmalarında, Vietnam Hanehalkı Yaşam Standartları Araştırması’ndan elde edilen verileri ele alarak Vietnam’ın kıyı bölgesindeki su ürünleri yetiştiriciliği, hane geliri ve eşitsizlik arasındaki bağlantıyı incelemişlerdir. Çalışmalarında iki adımlı küme analizi ile beş geçim stratejisi kümesi belirlemişlerdir. Çalışmadan elde edilen regresyona göre gelir dağılımının en üst yüzdelik dilimlerinde, geçimini su ürünleri yetiştiriciliği ile benimseyenlerin, diğer tüm geçim kaynağı kümelerinden daha yüksek gelir elde ettiği sonucuna ulaşılmaktadır. Ayrıca su ürünleri yetiştiriciliği arazilerinin ve buradan elde edilen gelirin dağılımının son derece dengesiz olduğu ve varlıklı kesimlere doğru çarpık olduğu görülmektedir. Bu durumda su ürünleri yetiştiriciliği sektörünün genişletilmesi kıyı bölgesinde eşitsizliğin azaltılmasına yardımcı olacaktır sonucuna varılmaktadır. Yan Wang ve Juan Carlos Conesa (2024) çalışmalarında,

Çinli işçilerin üç farklı sektörde karşılaştığı emek geliri sürecini tahmin etmektedirler. Çalışmadan elde edilen tahmin sonuçları incelendiği zaman tarım işçilerinin en yüksek düzeyde gelir riski ile karşı karşıya olduğu, özel sektördeki diğer sektörlerle kıyasla çok daha yüksek risk ve düşük gelir ortalaması ile karşılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Bütün bunlar sonucunda sektörler arası gelir eşitsizliğinde önemli bir artış yaşanmıştır.

Ücretsiz aile işçileri ile gelir dağılımı ilişkisi açısından literatürdeki çalışmalar incelendiği zaman Margaretha Bruyn-Hundt (1996) çalışmasının bölümlerinden birinde gelir dağılımında ücretsiz çalışmayı ele almıştır. Çalışmada ücretsiz işin değerini içeren gelir dağılımı hesaplamaları sunulmaktadır. Çalışmadan elde edilen bulgular ışığında, ücretsiz çalışmanın gelir eşitsizliğini etkilemedeki rolü farklı zamanlarda oransal olarak farklılık gösterse bile genel anlamda azaltma eğiliminde olduğu görülmektedir. Ayrıca 1985'te ücretsiz işin değerinin para gelirin eklenmesi ile gelir eşitsizliğinin %62 oranında azalmakta olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Antonella Picchio (2003) çalışmasında, ücretsiz çalışma ile ekonomiyi birlikte analiz etmiştir. Çalışmada gelir dağılımı ve ücretsiz çalışmadan bahsedilen yerler bulunmaktadır. Bu kısımlardan çıkarılacak sonuca göre ücretsiz çalışma hane halkının yaşam standardının bir parçası olarak kabul edildiğinde gelir eşitsizliği azalmaktadır ve yaşam standardı yükselmektedir.

Toplam istihdam ve gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalara bakıldığında zaman Tine Stanovnik ve Miroslav Verbi (2005) çalışmalarında, Slovenya'daki ücret ve gelir eşitsizliğinin dinamiklerini 1993'ten 2002'ye kadar analiz etmişlerdir. Birincisi, ücretli çalışanlara ilişkin bilgilerin kişisel gelir vergisi veri tabanından çıkarılması sonucu elde edilmiştir. İkincisi ise ücretler ve ücret dağılımına ilişkin yayınlanmış veriler kullanılarak elde edilmiştir. Çalışma ücretli çalışanlar arasındaki gelir eşitsizliğini keşfetmeye odaklanmaktadır. Çalışmadan elde edilen bulgular ışığında, toplu ücret anlaşmalarının brüt ücret dağılımını ve gelir dağılımını etkilemekte olduğu ve stopaj vergileri sonrasında ücretliler için gelir dağılımının gelir

eşitsizliğinde brüt gelir dağılımına göre daha küçük artışlar göstereceği sonuçlarına ulaşılmaktadır. Silvia Pasqua (2008) çalışmasında, kadınların işgücü piyasasına katılımındaki artışın önemine dikkat çekmektedir. Kadınların işgücü piyasasına katılım Kuzey ülkelerinde daha yüksek olmak ile birlikte gelir Kuzey ülkelerinde Güney ülkelerine göre daha adaletli bir şekilde dağıtılmaktadır. Ayrıca çalışmada çift gelirli olan haneler arasında gelirin daha eşit dağıtıldığına dikkat çekilmektedir. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre kadınların çalışmasının gelir dağılımı üzerindeki etkisi temel olarak istihdam etkisinden kaynaklanmaktadır. Çalışma aynı zamanda kadınların çalışmaması halinde eşitsizliğin daha yüksek olacağını ve kadın istihdam oranlarındaki artışın toplam istihdamdaki etkisi sebebi ile hane gelir dağılımındaki eşitsizliği azaltabileceğini göstermektedir. Pedro Albarran, Raquel Carrasco ve Maite Martinez-Granado (2009) çalışmalarında, gelir eşitsizliğinin gelişimini çalışanlar ve serbest meslek sahipleri için ayrı ayrı analiz etmişlerdir. Analiz yapılırken 1987-1996 dönemi için gelir ve tüketime ilişkin İspanyol panel verileri kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre çalışanlar ve serbest meslek sahipleri arasında gelir eşitsizliğinin gelişiminde ve gelir farklılığının geçici ve kalıcı bileşenlerinin göreceli önemine dikkat çekici farklılıklar bulunmaktadır. Son olarak çalışma, her grup için farklı politikaların uygulanması gerektiği sonucuna ulaşmıştır. S.M. Rahamana, S. Haldar, Sowmyashree B.V., S. Nandi, L. Malangmeih ve B.K. Bera (2016) çalışmalarında Batı Bengal 'in Güney 24 Parganas bölgesinde tarım dışı faaliyetlerin kırsal gelir eşitsizliği üzerindeki etkisini ele incelemişlerdir. Çalışmada 2012-2013 tarım yılı için rastgele seçilen altı köyde hane düzeyine göre anket yolu ile birincil veriler toplanmıştır. Her köyden 30 hane rastgele seçilmiş olmak ile birlikte önceden test edilmiş yapılandırılmış bir program ile kişisel röportaj yapılmıştır. Ayırıştırma sonuçlarına göre tarım dışı gelir, genel eşitsizliğe en büyük katkıyı sağlamaktadır; tarım dışı serbest meslek faaliyeti toplam gelir eşitsizliğini arttırmakta iken tarım dışı ücretli istihdam gelir eşitsizliğini azaltmaktadır. Çalışma tarım ve tarım dışı sektörlerin eş zamanlı gelişmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Beyza Sümer (2016) çalışmasında; mesleklere göre gelir, istihdam durumuna göre gelir ve gelir türlerine göre gelir olmak üzere her gelir kategorisinde en yüksek gelir elde edenleri gösteren göreceli bir gelir endeksi oluşturmuştur ve her üç kategorideki gelir endekslerini karşılaştırmıştır. Çalışmada Türkiye'de gelir eşitsizliğine en fazla katkıyı kâr, faiz, kira

ve ücretler aracılığı ile en yüksek gelir elde edenlerin (işverenler, yöneticiler, girişimciler ve çeşitli gelir kategorilerinden faiz geliri elde edilenlerin) yaptığı belirlenmiştir. Analiz sonuçları incelendiği zaman eşitsizliklerin azaltılmasına yönelik eşitlik yanlısı kamu politikalarının geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ayşe Şeyma Turgut (2019) çalışmasında, literatür tarama modelini kullanarak toplumsal cinsiyete, kadın istihdamına ve kadın yoksulluğuna yönelik istatistikleri gelir eşitsizliği bağlamında yorumlamıştır. Analizden elde edilen bulgular ışığında; kadınların erkeklere oranla daha az kazandığı, daha güvencesiz koşullarda ve daha fazla kayıt dışı istihdamda bulunduğu, varlık ve faaliyet gelirlerini daha az bulundurduğu ve gelir eşitsizliğinin sosyal/ekonomik/psikolojik açıdan daha kırılgan bir grubunu oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır. Literatür tarama modeli kullanılarak yapılan analizde, kadınların erkekler ile eşit olanaklara sahip olarak işgücüne katıldığı durumlarda milli gelirin arttığı ve gelir eşitsizliğinin azaldığı bulgusunu veren araştırmaların mevcut olduğu tespit edilmiştir. Joao Carlos Lopes, Jose Carlos Coelho ve Vitor Escaria (2021) çalışmalarında, Portekiz'deki fonksiyonel gelir dağılımını uzun vadede 1953-2017 arasındaki dönemi dikkate alarak incelemişlerdir. Çalışmadan elde edilen sonuca göre gelişmiş ülkelerde işgücünün payının 1980'lerden bu yana azalması gelir eşitsizliğine katkıda bulunmuştur. Analiz sonuçları ele alındığı zaman çalışmada; tarım, inşaat ve bazı özel hizmet sektörlerinde karma gelirin daha dikkatli ele alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Emin Efecan Aktaş (2022) çalışmasında, istihdam oranının gelir eşitsizliği ile ilişkisini ve bu ilişkinin yönünü tespit etmeyi amaçlamıştır. Çalışmada 1996-2018 dönemi ile 60 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke için dengeli bir panel veri seti kullanılarak Tobit analizi uygulanmıştır. Analiz sonuçlarına göre istihdam oranı gelir eşitsizliğini azaltmaktadır.

3.2. YÖNTEM-METODOLOJİ

Gelir dağılımı üzerindeki etkiler ölçülürken en çok kullanılan değişken Gini katsayısıdır. Literatürde Gini katsayısı üzerindeki etkilerin ölçülmesi için zaman serisi analizi, panel veri analizi ve yatay kesit analizinin her biri karşımıza çıkmaktadır. Ancak tek bir ülkenin gelir dağılımındaki değişikliklerini daha açıklayıcı bir biçimde ortaya koyabilmek için bu çalışmada zaman serisi analizi uygulanmıştır.

Zaman serisi analizleri uygulanırken ilk bakılması gereken nokta grafik incelemeleri ve durağanlıktır. Regresyona dahil edilen değişkenler arasındaki ilişkilerin anlamlı olabilmesi için değişkenlerin durağan olması gerekmektedir. Eğer durağan olmayan seriler ile regresyon kurulur ise değişkenler arasındaki ilişki anlamlı olsa bile belirginlik katsayısı (R^2) değeri yüksek çıkabilir. Bu durumda ortaya çıkan ilişki sahte regresyon olarak adlandırılmaktadır. Kurduğumuz modelde seriler durağan değil ise durağan hale getirildikten sonra modele dahil edilmelidir. Durağanlık kavramı bir zaman serisinin ortalamasının ve varyansının sabit olmasını başka bir ifade ile zaman içerisinde belli bir değere yaklaşmasını ve ortalama etrafında dalgalanmasını ifade etmektedir. Birik kök testleri ile serilerin hangi dereceden bütünleşik olduklarını, durağan olup olmadıkları anlaşılmaktadır. Birim kök analizi yapılırken kullanılan yöntemlerden bir tanesini Phillips Perron testleri oluşturmaktadır. Bu çalışmada, modelde kullanılan verilerin durağan olup olmadıklarını araştırmak amacı ile Phillips Perron Testi uygulanmıştır. Phillips Perron testinde otokorelasyonun yok edilmesi için Newey-West düzelmesi kullanılmaktadır. $Y_t = \mu + \phi Y_{t-1} + u_t$ şeklinde ifade edilen Dickey Fuller denklemleri tahmin edildikten sonra, test istatistiğini modifiye ederek asimptotik dağılımın otokorelasyondan etkilenmemesini sağlamak amacı ile kullanılmaktadır. Phillips Perron testinin modeli aşağıdaki şekilde kurulabilir:

$$Y_t = \mu + \phi Y_{t-1} + u_t$$

Serilerin durağanlığını sınamak için korelogramları da incelenebilmektedir. Birim kök testlerinin yanı sıra serinin durağanlığı hakkında korelogram analizi ile bilgi sahibi olunabilmektedir. Korelogram analizinde değişkenlerin tek tek q istatistikleri incelenerek otokorelasyonların anlamlılığı sınanır eğer istatistiklere göre otokorelasyon anlamlı çıkar ise seri durağan değildir anlamına gelmektedir. Eğer seri durağan değil ise birinci farklarının otokorelasyonları incelenebilir. Bu durumda aralarındaki sahte regresyon ilişkisi ortadan kaldırılmış olmaktadır.

Birim kök testleri uygulanan değişkenler eğer düzeyde aynı mertebeden durağan çıkarlar ise en küçük kareler yöntemi, VAR modeli ve Nedensellik analizi kullanılabilir. Eğer bütün değişkenler birinci mertebeden durağan ise aynı analizler değişkenlerin birinci farkına uygulanabilir. Ancak X ve Y değişkenleri farklı mertebeden durağan ise hem uzun hem kısa dönemli ilişkiyi veren modellerden bir tanesi olan Pesaran-Shin-Smith tarafından 2001 yılında önerilen ARDL Modeli ve Sınır Testi uygulanması önerilmektedir. Bu çalışmada da eşbütünleşmenin varlığını sınamak için bütünleşme mertebeleri önemli olmaksızın önerilen ARDL modeli kullanılarak nedensellik analizi yapılmaktadır.

3.2.1. Evren-Örneklem

Çalışmanın örneklemini Türkiye içerisindeki 2006-2023 dönemi verileri arasında yapılmaktadır. Türkiye'deki Gini katsayıları ve bireylerin işteki durumlarına göre istihdamlarının yıllık artış veya azalış oranları verileri kullanılmış olan çalışmada bireylerin işteki durumları ve gelir dağılımı arasındaki nedensellik ilişkisinin ölçülmesi hedeflenmektedir.

3.2.2. Veri Toplama

Analizde Gini katsayısı, bağımlı iktisadi değişkeni oluşturmaktadır. Gini katsayıları verilerine, TÜİK tarafından yayınlanan gelir dağılımı istatistiklerinden ulaşılmıştır. TÜİK düzenli olarak gelir dağılımı verilerini açıklamaktadır. Bağımsız iktisadi değişkenlerimizi oluşturan toplam istihdamın yıllara göre artış veya azalış oranları; ücretli, maaşlı ve yevmiyeli istihdamın yıllara göre artış veya azalış oranları; işveren ve kendi hesabına çalışan istihdamın yıllara göre artış veya azalış oranları; ücretsiz aile işçisi istihdamının yıllara göre artış veya azalış oranları ise TÜİK tarafından yayınlanan işgücü istatistikleri yolu ile tarafımızca hesaplanmıştır.

3.2.3. Verilerin Analizi

Veriler tüm örnekleme kapsayacak şekilde gerçekleştirilmiştir. Verilerin analizi yapılırken logaritmalar alınmamış, veriler kendi halleri ile modele dahil edilmiştir. Bunun sebebi verilerin tümünün endeks ve oranlardan oluşması ile birlikte oran değişkenlerin negatif değerler içermesidir. Endeks ve oran cinsinden ifade edilen değerlerin logaritmalarının alınması tercih edilmemiştir. Verilerin modele dahil edilme şekilleri ve Phillips Perron Testi sonuçları 3.1’de sunulmaktadır. En az %5 anlamlılık düzeyinde ele alındığı zaman bağımlı iktisadi değişken olan GINI birinci dereceden kök içermekte iken bağımsız iktisadi değişkenlerin tümü düzeyde durağan olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 3.1: Birim Kök Testi Sonuçları

		Phillips Perron Test İstatistikleri				Phillips Perron Test İstatistikleri	
SERİLER	Z(RHO)	Z(T)	Olasılık Değeri	SERİLER	Z(RHO)	Z(T)	Olasılık Değeri
GINI	-13.340**	-2.706***	0.0730	D(GINI)	-18.729*	-5.090*	0.0000
TOPISTDO	-12.370***	-3.117**	0.0254	D(TOPISTDO)	-15.039**	-4.490*	0.0002
ÜMYISTDO	-12.142***	-3.048**	0.0306	D(ÜMYISTDO)	-14.673**	-4.498*	0.0002
İŞVKHÇİSTDO	-12.518**	-3.149**	0.0231	D(İŞVKHÇİSTDO)	-16.235**	-4.696*	0.0001
ÜAİİSTDO	-13.814**	-3.146**	0.0233	D(ÜAİİSTDO)	-21.010*	-6.049*	0.0000

a-serilerin düzey değerleri

b-serilerin birinci farkları

*%1 anlamlılık düzeyi

**%5 anlamlılık düzeyi

***%10 anlamlılık düzeyi

Not: Seriler hesaplanırken sabitli ve trendsiz model kullanılmıştır. Çünkü seriler trend içermemektedir. Bağımsız iktisadi değişken olan GINI endeksinin durağanlık testi incelendiğinde farkının alınmış hali daha uygun görülmektedir.

Seriler hesaplanırken +15 yaş grubunun iş durumlarına göre istihdam rakamlarının yıllara göre artış veya azalış miktarları hesaplanmış ve oran şeklinde ifade edilmektedir. Çalışma bağımsız iktisadi değişkenler ile bağımlı iktisadi değişken arasında nedensellik analizi kurmak amacı ile yapılmaktadır.

3.3. BULGULAR VE ANALİZ

Eş bütünleşme düzeyde durağan olmayan serilerin birlikte hareket edebileceklerini ifade etmektedir. Pesaran-Shin-Smith tarafından 2001 yılında önerilen ARDL Modeli ile eşbütünleşmenin varlığı bütünleşme mertebeleri önemli olmaksızın sınanmaktadır. Eğer kurulan modelde α ve β parametreleri anlamlı ise değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki bulunmaktadır.

Bağımsız iktisadi değişkenlerin bağımlı iktisadi değişken ile tek tek ARDL yaklaşımlarına göre analizleri yapılır ise GINI ve TOPİSTDO değişkenleri arasındaki ARDL modeli şu şekilde kurulabilmektedir:

$$\begin{aligned} \Delta \text{GINI} = & 0.64 - 1.54 \text{GINI}_{t-1} - 0.004 \text{TOPİSTDO}_t + 0.006 \Delta \text{TOPİSTDO}_t \\ & + 0.005 \Delta \text{TOPİSTDO}_{t-1} + 0.005 (\text{TOPİSTDO}_{t-1} - \text{TOPİSTDO}_{t-2}) \\ & + 0.003 (\text{TOPİSTDO}_{t-2} - \text{TOPİSTDO}_{t-3}) \end{aligned}$$

Hata düzeltme katsayısının negatif ve anlamlı çıkması gerekmektedir. Burada -1.54 değeri negatif bir değeri oluşturmak ile birlikte katsayı değeri %5 düzeyinde anlamlı çıkmıştır. Hata düzeltme katsayısının negatif ve anlamlı olması hata düzeltme modelinin çalıştığını bize göstermektedir ve değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkiye işaret etmektedir. Uzun dönemde toplam istihdamdaki yıllık değişim oranlarında meydana gelen her bir yıllık artış Gini katsayısını düşük bir oranda (0.004) olumsuz etkilemektedir. Kısa dönem katsayılarının yorumlanması mantıklı bir durumu teşkil etmese de anlamlılıkları önemlidir. Modelde kısa dönem katsayılarını incelendiğinde katsayıların hepsi %1 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Kısa dönemli bir nedensellik olma ihtimali bulunmaktadır. ARDL sınır testi ile sınama yaptığımız zaman F ve t istatistikleri teker teker incelenerek hipotez aşağıdaki gibi kurulmaktadır:

H_0 : TOPİSTDO ile GINI arasında eşbütünleşme bulunmamaktadır.

F testi 15.462 değeri ile eşbütünleşme vardır sonucuna ulaşır iken t istatistiği ise -4.860 değeri ile eşbütünleşme yoktur sonucuna ulaşmıştır. Toplam istihdam yıllık

değişim miktarı oranlarının Gini katsayısı ile arasındaki eşbütünleşme ilişkisinde tutarsızlık söz konusu olsa bile F-testi sonucuna göre ele alındığı zaman eşbütünleşik ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ardl sınır testi yaklaşımı modelinin doğru kurulup kurulmadığını incelemek için yapılması gereken testler bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi otokorelasyon testidir. Breusch-Godfrey LM otokorelasyon testi sonucunda otokorelasyon yoktur sonucuna ulaşılmıştır. Dışlanmış değişken testi yapıldığı zaman ise dışlanmış herhangi bir değişken bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Jarque-Berra normallik testi hata terimlerinin normal dağıldığını ifade etmektedir. Son olarak değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı problemi ve değişen varyans sorunu bulunmamaktadır. Bu durumda ARDL modeli değişkenlerimiz arasında ilişkinin incelenmesi açısından uygun bir modeli oluşturmaktadır.

GINI ve ÜMYİSTDO değişkenleri arasındaki ARDL modeli şu şekilde kurulabilmektedir:

$$\Delta GINI_t = 0.77 - 1.89GINI_{t-1} - 0.001ÜMYİSTDO_t + 0.65\Delta GINI_{t-1} + 1.14(GINI_{t-1} - GINI_{t-2}) + 0.44(GINI_{t-2} - GINI_{t-3}) + 0.004\Delta ÜMYİSTDO_t + 0.003\Delta ÜMYİSTDO_{t-1} + 0.004(ÜMYİSTDO_{t-1} - ÜMYİSTDO_{t-2}) + 0.001(ÜMYİSTDO_{t-2} - ÜMYİSTDO_{t-3})$$

Hata düzeltme katsayısının negatif ve anlamlı çıkması gerekmektedir. Burada -1.89 değeri negatif bir değeri teşkil etmektedir. Katsayı değeri de %10 düzeyinde anlamlı çıkmıştır. Çalışmada kurulan modelde katsayıyı yorumlayacak olur isek; Kısa dönem dengesizliklerinin her yıl %189'u düzeltilmektedir. Başka bir ifade ile; (1/1,89) bir sene bile dolmadan sistem dengeye gelmektedir. Uzun dönemde ücretli ve maaşlı ile yevmiyeli çalışan istihdamındaki yıllık değişim oranlarında meydana gelen her bir yıllık artış Gini katsayısını 0.001 oranında olumsuz etkiliyor olmasına rağmen görüldüğü üzere bu rakam oldukça düşük seviyededir. Kısa dönem katsayıları incelendiğinde katsayıların büyük bir kısmının anlamlı çıkmadığı görülmektedir. Kısa dönemli bir nedensellik bulunmamaktadır. ARDL sınır testi ile sınama yaptığımız zaman F ve t istatistikleri teker teker incelenerek hipotez aşağıdaki gibi kurulmaktadır:

H_0 : ÜMYİSTDO ile GINI arasında eşbütünleşme bulunmamaktadır.

F testi 3.890 değeri ile eşbütünleşme yoktur sonucuna ulaşır iken t istatistiği ise -2.538 değeri ile eşbütünleşme vardır sonucuna ulaşmıştır. Ücretli ve maaşlı çalışan ile yevmiyeli çalışan istihdamındaki yıllık değişim oranlarının Gini katsayısı ile arasındaki eşbütünleşme ilişkisinde tutarsızlık söz konusu olsa bile t-testi sonucuna göre ele alındığı zaman eşbütünleşik ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ardl sınır testi yaklaşımı modelinin doğru kurulup kurulmadığını incelemek için yapılması gereken testler bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi otokorelasyon testidir. Breusch-Godfrey LM otokorelasyon testi sonucunda otokorelasyon yoktur sonucuna ulaşılmıştır. Dışlanmış değişken testi yapıldığı zaman ise test olasılık değeri sınırdan çıkmıştır ve dışlanmış değişken konusunda net bir sonuca ulaşılamamıştır. Jarque-Berra normallik testi hata terimlerinin normal dağıldığını ifade etmektedir. Son olarak değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı problemi ve değişen varyans sorunu bulunmamaktadır. Bu durumda ARDL modeli değişkenlerimiz arasında ilişkinin incelenmesi açısından uygun bir modeli oluşturmaktadır.

GINI ve İŞVKHÇİSTDO değişkenleri arasındaki ARDL modeli şu şekilde kurulabilmektedir:

$$\Delta GINI_t = 0.43 - 1.08 GINI_{t-1} - 0.0009 \text{İŞVKHÇİSTDO}_t + 0.0009 \Delta \text{İŞVKHÇİSTDO}_t + 0.001 \Delta \text{İŞVKHÇİSTDO}_{t-1} + 0.002 (\text{İŞVKHÇİSTDO}_{t-1} - \text{İŞVKHÇİSTDO}_{t-2})$$

Hata düzeltme katsayısının negatif ve anlamlı çıkması gerekmektedir. Burada -1.08 değeri negatif bir değeri teşkil etmektedir. Hata düzeltme katsayısının değeri %10 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Çalışmada kurulan modelde katsayıyı yorumlayacak olur isek; kısa dönem dengesizliklerinin her yıl %108'i düzeltilmektedir. Uzun dönemde işveren ve kendi hesabına çalışan istihdamındaki yıllık değişim oranlarında meydana gelen her bir yıllık artış Gini katsayısını 0.0009 oranında negatif

etkilemektedir. Kısa dönem katsayıları incelendiği zaman ise katsayının anlamlı çıkmadığı görülmektedir. Kısa dönemli bir nedensellik söz konusu değildir. ARDL sınır testi ile sınama yaptığımız zaman F ve t istatistikleri teker teker incelenerek hipotez aşağıdaki gibi kurulmaktadır;

H_0 : İŞVKHÇİSTDO ile GINI arasında eşbütünleşme bulunmamaktadır.

F testi 3.012 değeri ile eşbütünleşme yoktur sonucuna ulaşır iken t istatistiği ise -2.138 değeri ile eşbütünleşme vardır sonucuna ulaşmıştır. İşveren ve kendi hesabına çalışan istihdamındaki yıllık değişim oranlarının Gini katsayısı ile arasındaki eşbütünleşme ilişkisinde tutarsızlık söz konusu olsa bile t-testi sonucuna göre ele alındığı zaman eşbütünleşik ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ardl sınır testi yaklaşımı modelinin doğru kurulup kurulmadığını incelemek için yapılması gereken testler bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi otokorelasyon testidir. Breusch-Godfrey LM otokorelasyon testi sonucunda otokorelasyon yoktur sonucuna ulaşılmıştır. Dışlanmış değişken testi yapıldığı zaman ise dışlanmış herhangi bir değişken bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Jarque-Berra normallik testi hata terimlerinin normal dağıldığını ifade etmektedir. Son olarak değişkenler arasında değişen varyans sorunu bulunmamaktadır. Ancak çoklu doğrusal bağlantı problemi bulunmaktadır. Bu durumun sebebi gözlem sayısının yetersiz olmasından kaynaklanabilir. Bu durumda ARDL modeli, eğer aradaki Çoklu Doğrusal Bağlantı problemi çözülür ise değişkenlerimiz arasında ilişkinin incelenmesi açısından uygun bir modeli oluşturmaktadır.

GINI ve ÜAİİSTDO değişkenleri arasındaki ARDL modeli şu şekilde kurulabilmektedir:

$$\Delta GINI_t = 0.32 - 0.80 GINI_{t-1} - 0.002 \Delta ÜAİİSTDO_t + 0.001 \Delta ÜAİİSTDO_t + 0.001 \Delta ÜAİİSTDO_{t-1} + 0.001 (\Delta ÜAİİSTDO_{t-1} - \Delta ÜAİİSTDO_{t-2})$$

Hata düzeltme katsayısının negatif ve anlamlı çıkması gerekmektedir. Burada -0.80 değeri negatif bir değeri teşkil etmektedir. Katsayı değeri de %10 düzeyinde anlamlı çıkmıştır. Çalışmada kurulan modelde katsayıyı yorumlayacak olur isek; Kısa dönem dengesizliklerinin her yıl %80'i düzeltilmektedir. Başka bir ifade ile; (1/0,80) 1 buçuk sene bile dolmadan sistem dengeye gelmektedir. Uzun dönemde ücretsiz aile işçisi istihdamındaki yıllık değişim oranlarında meydana gelen her bir yıllık artış Gini katsayısını 0.002 oranında olumsuz etkiliyor olmasına rağmen görüldüğü üzere bu rakam oldukça düşük seviyededir. Kısa dönem katsayıları incelendiğinde katsayıların büyük bir kısmının %5 düzeyinde anlamlı çıktığını görülmektedir. Kısa dönemli bir nedensellik söz konusu olabilir. ARDL sınır testi ile sınama yaptığımız zaman F ve t istatistikleri teker teker incelenerek hipotez aşağıdaki gibi kurulmaktadır:

H_0 : ÜAİİSTDO ile GINI arasında eşbütünleşme bulunmamaktadır.

F testi 5.216 değeri ile eşbütünleşme vardır sonucuna ulaşır iken t istatistiği de aynı şekilde -2.023 değeri ile eşbütünleşme vardır sonucuna ulaşmıştır. Ücretsiz aile işçisi istihdamındaki yıllık değişim oranlarının Gini katsayısı ile arasındaki eşbütünleşme ilişkisinde tutarsızlık söz konusu olmamakla birlikte ikili arasında eşbütünleşik ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ardl sınır testi yaklaşımı modelinin doğru kurulup kurulmadığını incelemek için yapılması gereken testler bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi otokorelasyon testidir. Breusch-Godfrey LM otokorelasyon testi sonucunda otokorelasyon yoktur sonucuna ulaşılmıştır. Dışlanmış değişken testi yapıldığı zaman ise dışlanmış herhangi bir değişken bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Jarque-Berra normallik testi hata terimlerinin normal dağıldığını ifade etmektedir. Son olarak değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı problemi ve değişen varyans sorunu bulunmamaktadır. Bu durumda ARDL modeli değişkenlerimiz arasında ilişkinin incelenmesi açısından uygun bir modeli oluşturmaktadır.

İşveren ve kendi hesabına çalışan istihdam değişim oranları ile Gini katsayısı arasındaki ilişkiyi ölçen ARDL modeli ve ücretsiz aile işçisi istihdam değişim oranları ile Gini katsayısı arasındaki ilişkiyi ölçen ARDL modeli hariç diğer 2 modelde R^2 değerleri %80'in üzerinde iken işveren ve kendi hesabına çalışan istihdamının yıllara göre değişim oranlarının Gini katsayısı ile ARDL modeli üzerinden ilişkisi ölçüldüğü zaman R^2 değeri %51; ücretsiz aile işçisi istihdamının yıllara göre değişim oranlarının Gini katsayısı ile ARDL modeli üzerinden ilişkisi ölçüldüğü zaman R^2 değeri %69 olarak bulunmaktadır.

SONUÇ

Gelir dağılımı eşitsizliği, Türkiye’deki ve dünyadaki önemli sorunlardan birini teşkil etmektedir. Türkiye’de kişisel gelir dağılımı açısından Gini katsayısı verileri gelir dağılımındaki adaletsizliğin kritik düzeyde olduğunu göstermektedir. Türkiye’de yalnızca kişisel gelir dağılımında değil fonksiyonel, bölgesel ve sektörel gelir dağılımında da adaletsizlikler mevcut bulunmaktadır. Fonksiyonel gelir dağılımı incelendiği zaman en yüksek gelir payı ücret ve maaşlara aittir. Sektörel gelir dağılımında ise en yüksek gelir payını sanayi ve hizmet sektörü oluşturmakta iken en düşük gelir payını ise tarım sektörü oluşturmaktadır.

Türkiye’de yaşanan en büyük ekonomik sorunlardan bir tanesi de bölgelerarası gelir eşitsizliğidir. Bu sebep ile gelir dağılımında iyileşme sağlanması için öncelikle yüksek gelir eşitsizliğine sebep olan bölgelerde; nitelikli işgücünü teşvik eden temel yaşam faaliyetlerinin geliştirilmesi, çeşitli yatırım ve teşviklerin sağlanması, bölgesel kalkınma planları ve ulaştırma altyapıları gibi hizmetlere odaklanması gerekmektedir.

Türkiye’de gelir dağılımına etki eden ve gelir dağılımında adaletsizliğe sebep olan çeşitli faktörler bulunmaktadır. Bunlardan en önemlileri beşerî sermaye, kayıtdışı ekonomi ve enflasyondur. Türkiye gibi enflasyon oranı yüksek ve gelişmekte olan bir ülke için gelir dağılımında yaşanan adaletsiz dağılım tahmin edilebilir bir durumdur. Kamu tarafından uygulanacak olan asgari ücret ayarlamaları, servet dağılımının adil bir şekilde dağıtılmasına yönelik düzenlemeler, istihdamı düzenlemeye yönelik çeşitli politikalar ve yasal düzenlemeler ile gelirin düşük gelirli lehine yeniden dağıtılmasını sağlamak gelir dağılımı adaletsizliğinin giderilmesine yardımcı olacaktır.

Adil bir şekilde gelir dağılımının sağlanabilmesi için kullanılabilecek araçlardan bir tanesi maliye politikasıdır. Temel maliye politikası araçlarını kamu

harcamaları ve vergiler oluşturmaktadır. Türkiye’de gelir dağılımı adaletsizliği konusunda en önemli problemlerden bir tanesini dolaylı vergiler oluşturmaktadır. Ücretlilerden kesilen vergiler gelir dağılımında ciddi bozulmalara sebep olmaktadır. Bu sebep ile kamunun maliye politikası aracılığı ile dolaysız vergi payını dolaylı vergilerin payına göre arttırarak gelir adaletsizliğini önleyici politikalarda bulunması gerekmektedir. Türkiye’de kayıtdışı ekonomi ile birlikte vergi gelirlerinin daha az toplanması, devletin gelir eşitsizliğini hesaplamasında ve dengesizlikleri gidermesinde zorlanmasına sebep olmaktadır. Bu yüzden kayıtdışı çalışanların kayıt altına alınması için de faaliyete geçilmesi gerekmektedir. Ayrıca eğitim, sağlık, barınma gibi kamu harcaması kalemlerinin toplam kamu harcamaları içerisindeki payının azalması ülkenin gelir dağılımının adil bir şekilde dağıtılmasına olumsuz etki edebileceğinden dolayı bu tür temel harcama kalemlerinin arttırılması gerekmektedir.

Gelir dağılımı adaletsizliği, hem dünyada hem de Türkiye’de her zaman gündemde olan iktisadi bir problemdir. Dünya ile kıyaslandığı zaman Türkiye OECD ülkeleri arasında gelir eşitsizliği en yüksek ülkeler arasında bulunmaktadır. OECD ülkeleri dışında Brezilya ve Güney Afrika gibi ülkelerin yanı sıra Çin, Amerika Birleşik Devletleri gibi gelişmiş ülkelerde de gelir dağılımında bozulmalar yaşanmaktadır. Buradan da anlaşılmaktadır ki gelir dağılımında yaşanan adaletsizlik yalnızca gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkeler için değil gelişmiş ülkeler içinde dikkate alınması gereken bir konudur.

Türkiye’de bireylerin işteki durumlarında zamanla ücretli ve maaşlı çalışanlarda artışlar yaşanır iken ücretsiz aile işçilerinde ise son on sekiz yılda artış yaşanan yıl sayısı çok az bulunmaktadır. Yaptığımız bu çalışmada bireylerin işteki durumları ile gelir dağılımı arasında ARDL sınır testi yaklaşımı ile zaman serisi analizi yapılarak bağımlı iktisadi değişken ve bağımsız iktisadi değişkenler arasında nedensellik analizi uygulanmış, ikili arasındaki eşbütünleşme ilişkisi ölçülmüştür. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre ücretli-maaşlı ve yevmiyeli çalışan istihdamı, işveren ve kendi hesabına çalışan istihdamı bağımsız iktisadi değişkenleri ile Gini

katsayısı arasında kısa dönemli nedensellik ilişkisi tespit edilemez iken toplam istihdam, ücretsiz aile işçisi istihdamı ile Gini katsayısı arasında kısa dönemli nedensellik ilişkisi %5 anlamlılık düzeyinde pozitif yönde tespit edilmiştir. Eşbütünleşme testleri ile uzun dönemli ilişkilere bakıldığı zaman tüm bağımsız iktisadi değişkenler ile Gini katsayısı arasında eşbütünleşik ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bir başka ifade ile değişkenler arasında uzun dönemli ilişki mevcuttur. Uzun dönemde toplam istihdamdaki, ücretli/maaşlı ve yevmiyeli çalışan istihdamındaki, işveren ve kendi hesabına çalışan istihdamındaki ve ücretsiz aile işçisi istihdamındaki yıllık değişim oranlarında meydana gelen her bir yıllık artış Gini katsayısını negatif yönde etkilemektedir. Ayrıca determinasyon katsayısı ve regresyon analizleri açısından bakıldığı zaman modeller kullanılabılır olarak görülmektedir. Hesaplanan hata düzeltme terimleri negatif ve anlamlı çıkmıştır. Bu durum ise kısa dönemde meydana gelebilecek dengesizliklerin, uzun dönemde dengeye ulaştığını göstermektedir.

Özetle, gelir dağılımı ve bireylerin işteki durumları arasında uzun dönemde negatif ilişkiler mevcuttur. Kısa dönemde ise toplam istihdam ve ücretsiz aile işçisi istihdamı ile gelir dağılımı arasında pozitif ve anlamlı ilişki bulunmaktadır. Ücretsiz aile işçisi dışındaki bireylerin işteki durumları ile gelir dağılımı arasında kısa dönemde ilişki saptanamazken uzun dönemde ilişkili çıkmalarının sebebi servet, eğitim, kamu harcamaları ve vergi politikaları gibi makro ekonomik değişkenlerinin etkisinin uzun dönemde görülmesinden kaynaklanabilmektedir. Uzun dönemde istihdamın geliri negatif yönde etkilemesinin en önemli muhtemel nedeni nüfustur. Nüfus, dolaylı yoldan işgücü yapısını etkileyerek gelir dağılımını etkileyen etmenlerden birini oluşturmaktadır. Her geçen gün artan nüfus işgücünün yapısını değiştirerek gelir dağılımında sıkıntılara yol açmaktadır. Bu sebep ile uygulanacak nüfus politikaları da gelir dağılımının iyileşmesi konusunda önem arz etmektedir. Ücretli/maaşlı ve yevmiyeli istihdamı açısından ele alındığı zaman yüksek enflasyon ve faiz oranı ücretli/maaşlıların satın alma gücünü azaltacağı için gelir dağılımında bozulmalar meydana gelebilmektedir. Bu noktada enflasyon ile mücadele için uygulanacak uygun para ve maliye politikaları gelir dağılımının iyileşmesine yardımcı olacaktır.

Ayrıca, bireylerin işteki durumları ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi incelediğimiz analizimiz 2008 küresel ekonomik krizi, 2020-2021 pandemi dönemi ve 2023 yılında ülkemizde gerçekleşen depremi de içerisine almaktadır. Bu sebep ile bu dönemlerde yaşanan ekonomik çöküntüler, işsizlik artışı, eğitimde ve sağlık sisteminde yaşanan aksaklıklarda gelir dağılımının negatif yönde etkilenmesinde etkili olmuştur.

Yaptığımız tez çalışmasında elde edilen bulgular ikililer arasındaki ilişkilerin tespit edilmesi için yeterli değildir; bu sebep ile daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Türkiye’de Gini katsayısı verileri 2002 yılından beri düzenli olarak kaydedilse bile 2006 yılından sonra “Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması” ile ele alınmaya başlanmıştır. Bu sebep ile verilerin doğruluk teşkil etmesi açısından 2006 yılından itibaren olan veriler ile analiz yapılmıştır. Gelecekte yapılan çalışmalarda örneklem büyüklüğü artırılarak daha gerçekçi çalışmalara ulaşılabilecektir. Gelir dağılımında iyileşme sağlanması için, yalnızca bu çalışmanın sonuçlarına dayanarak politika önermelerinde bulunmak zor olsa da istihdam ve bireylerin işteki durumları, gelir dağılımı üzerinde etkili olan faktörler arasındadır.

KAYNAKÇA

Analiz ve Raporlar

- DOKA: “TR 90 Bölgesi Eğitim Sektörü Mevcut Durum Analizi”, Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı, 2012, (Çevrimiçi), <https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr/assets/upload/dosyalar/tr90-bolgesi-egitim-sektoru-mevcut-durum-analizi.pdf>, 20.01.2024.
- Ubay, Birol: “Ücret Geliri Elde Edenler Üzerinde Vergi Yüğü; Türkiye, Avrupa Birliği ve OECD Ülkeleri Karşılaştırması”, **Vergi Raporu**, Sayı: 154, 2012, s.115-125.
- TODAM/Çelik Ş.Ç.: “Türkiye’de Vergiler ve Gelir Dağılımı: Yeni Vergi Politikalarının Orta ve Uzun Vadede Gelir Dağılımına Etkisi”, İLKE, 2022, (Çevrimiçi), https://ilke.org.tr/images/yayin/todam_ar_10.pdf , 08.01.2024.

İnternet Erişimleri

- KOF: “KOF Küreselleşme Endeksi”, (Çevrimiçi), <https://kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.html>, 19.03.2024.
- OECD: “Income Inequality”, (Çevrimiçi), <https://data.oecd.org/inequality/income-inequality.htm>, 01.03.2024.
- OECD: “Self-Employment Rate”, (Çevrimiçi), <https://data.oecd.org/emp/self-employment-rate.htm>, 25.11.2023.
- TC. Strateji ve Bütçe Başkanlığı: “Yıllar Bazında Genel Devlet İstatistikleri: Genel Devlet Toplam Gelir ve Harcamaları” (1999-2024), (Çevrimiçi), <https://www.sbb.gov.tr/yillar-bazinda-genel-devlet-istatistikleri/>, 24.02.2024
- TİSK: (Çevrimiçi), <https://www.tisk.org.tr> , 29.12.2023.
- TÜİK: “Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Metodolojisi Hakkında Genel Açıklama”, 2019, (Çevrimiçi), [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/DownloadFile?p=VeDNHyETiaKvhA12s81sMdLQ7sshD2clioqVgfwAZT5HG5UoGE0MVg/gWKTMAfFib384JebOEhuqXTnXdvZZb/1putPuHKtwHI5C5r55GJM=](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/DownloadFile?p=VeDNHyETiaKvhA12s81sMdLQ7sshD2clioqVgfwAZT5HG5UoGE0MVg/gWKTMAfFib384JebOEhuqXTnXdvZZb/1putPuHKtwHI5C5r55GJM=,), 05.10.2023.

- TÜİK: **Haber Bülteni** “Gelir Dağılımı İstatistikleri, 2023”, Sayı: 53711, 2024, (Çevrimiçi), <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-Dagilimi-Istatistikleri-2023-53711> , 10.03.2024.
- TÜİK: **Haber Bülteni** “İç Göç İstatistikleri, 2022”, Sayı: 49727, 2023, (Çevrimiçi), <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ic-Goc-Istatistikleri-2022-49727> , 24.02.2024.
- TÜİK: **Haber Bülteni** “İşgücü İstatistikleri, 2023”, Sayı: 53521, 2024, (Çevrimiçi), <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2023-53521> , 25.03.2024.
- TÜİK: **Haber Bülteni** “Tüketici Fiyat Endeksi, Aralık 2023”, Sayı: 49657, 2024, (Çevrimiçi), <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Tuketici-Fiyat-Endeksi-Aralik-2023-49657> , 10.03.2024.
- TÜİK: **Haber Bülteni** “Ücretli Çalışan İstatistikleri, Mart 2024”, Sayı: 53578, 2024, (Çevrimiçi), <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ucretli-Calisan-Istatistikleri-Mart-2024-53578> , 15.05.2024.
- World Bank: **World Development Indicators**, (Çevrimiçi), <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>

Kitaplar

- Blanchard, Olivier: **Macroeconomics**, Seventh Education, Pearson.
- Epstein, Gerald A.: **Financialization and the World Economy**, Edward Elgar Publishing, 1972.
- Erdoğan, Zeynep.: **Kayıt Dışı Ekonomi: İzlenen Politikalar ve Çözüm Önerileri**, 1. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2016.
- Hamamcı, E.D.E.: **Bölgesel Kalkınma Politikalarındaki Dönüşüm: Yerel Ekonomik Kalkınma**, 1. Baskı, Ankara, Gazi Kitabevi, 2021.
- Kalenderoğlu, M.: **Kamu Maliyesi ve Borçlanma**, 17. Baskı, Ankara, Agon Bilgi Akademisi, 2017.
- Kishtainy, Niall: **Dakikalar İçinde Ekonomi**, Çev. Demet Yiğitbaş, 6. Baskı, İstanbul, Kronik Kitap, 2023.
- Skousen, Mark: **İktisadi Düşünce Tarihi: Modern İktisadın İnşası**, Çev. Mustafa Acar, Ekrem Erdem ve Metin Toprak, 8. Baskı, Ankara, Adres Yayınları, 2019.
- Sundrum, R. M.: **Income Distribution in Less Developed Countries**, 1. Baskı, Londra, Routledge, 1990.

- Theil, Henri: **Statistical Decomposition Analysis: With Applications in the Social and Administrative Sciences**, Amsterdam-Londra, North Holland Publishing Company, 1972.
- Yılmaz, Akyüz: **Sermaye Bölüşüm Büyüme**, 2. Baskı, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayını, 1980.

Makaleler

- Acar, İlhan: "Türkiye’de Gelir Dağılımı", **Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 8, 2015, s.42-59.
- Afşar, Aslı: "Finansal Gelişme ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki", **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Sayı: 36, 2007, s.188-198.
- Akbulut, Eyüp: "Sağlık Harcamaları ve Gelir Dağılımı İlişkisi: Türkiye ve OECD Ülkeleri Karşılaştırmalı Analizi", **Maliye Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 3, 2020, s.137-155.
- Akbulut, Eyüp: "Türkiye’de Enflasyon, Faiz, Vergiler ve Gelir Dağılımı İlişkisi: Ampirik Analiz", **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 17, Sayı: 1, 2021, s.147-169.
- Akça, Haşim,
Mehmet Ela: "Eğitim ve Gelir Dağılımı İlişkisi: Türkiye Değerlendirmesi", **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 21, Sayı: 3, 2012, s.241-259.
- Akın, C. Serhat,
Cengiz Aytun: "Gelir Dağılımının Makroekonomik Belirleyicileri: Türkiye Örneği", **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 15, Sayı: 42, 2018, s.52-81.
- Aktan, C. Can,
İstiklal Yaşar Vural: "Gelir Dağılımında Adaletsizlik ve Gelir Eşitsizliği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri", **Yoksullukla Mücadele Stratejileri**, Ankara, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, 2002, s.19-38.
- Aktan, C. Can,
İstiklal Yaşar Vural: "Makro-Ekonomik Politikalar, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk", **Yoksullukla Mücadele Stratejileri**, Ankara, Hak İş Konfederasyonu Yayınları, 2002, s.71-100.
- Aktaş, E. Efecan: "Gelir Dağılımı Adaletsizliği ve İstihdam İlişkisi: Seçili Ülkeler için Panel Tobit Analizi", **Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 40, Sayı: 1, 2022, s.1-24.
- Altuğ, Osman: "Kayıtdışı Ekonominin Boyutları (1997)", **Öneri Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 9, 1998, s.1-13.

Ay, Hakan,

M. Latif Haydanlı: “Vergi Yüğü Ekseninde Toplumsal Yapının Gelir Dağılımı ve Yoksullukla İlişkisi”, **Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 3, 2017, s.136-153.

Aydın, Atilla: “Türkiye’de İller Arası Gelir Dağılımının Sorgulayıcı Veri Çözümlemesi Teknikleri ile Analizi”, **İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 2, 2021, s.104-124.

Çalışkan, Şadan: “Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk”, **Sosyal Siyaset Konferansları**, Sayı: 59, 2010/2, s.89-132.

Dayar, Hatice,

Adil Akıncı: “Kamu Sosyal Transfer Harcamalarının Kişisel Gelir Dağılımına Etkisi”, **Maliye Dergisi**, Sayı: 179, 2020, s.172-185.

Doğan, Cem,

Murat Tek: “Türkiye’de Gelir Dağılımının Toplanma Oranı Yöntemiyle Analizi”, **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 2, 2007, s.93-119.

Doğan, Seyhun: “Keynesyen Teori ’ye Bir Tepki: Arz Yanlı İktisat”, **Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 12, 2006, s.252-272.

Eren, Mehmet Vahit,

İbrahim Çütcü: “Küreselleşmenin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Analiz”, **Siyaset, Ekonomi ve Yöntem Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 1, 2018, s.47-61.

Erikli, Süheyla,

Ahmet Yücel: “Gelir Eşitsizliği Bireylerin Refahını Etkiler Mi? Türkiye’den Bulgular”, **Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 19, Sayı: 41, 2018, s.51-70.

Eser, Kadir,

Ç. Ekiz Gökmen: “Beşerî Sermayenin Ekonomik Gelişme Üzerindeki Etkileri: Dünya Deneyimi ve Türkiye Üzerine Gözlemler”, **Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 2, 2009, s.41-56.

Galbraith, James K.: “The Distribution of Income”, **Utip Working Paper**, Sayı: 2, 1998.

Gündoğan, Naci: “Kendi Hesabına Çalışma: Kavram, Ölçüm ve Özellikleri”, **Ekonomik Yaklaşım**, Cilt: 10, Sayı: 34, 1999, s.75-87.

Günel, Tuğay: “Türkiye’de Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Gelir Dağılımına Etkisi: Ekonometrik Bir Uygulama”, **Yaşar Üniversitesi E-Dergisi**, Cilt: 14, Sayı: 55, 2019, s.277-287.

- Horvath, S. Kutlu,
L. Csaba Horvath: “Post Keynesyen İktisatta Fonksiyonel Gelir Dağılımının Evrimi: Eleştirel Bir Literatür Analizi”, **Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 11, Sayı: 21, 2020, s.331-352.
- İsagiller, Alpaslan: “Income Distribution and Economic Growth”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 1, 2007, s.83-94.
- Kaldor, Nicholas: “Alternative Theories of Distribution”, **The Review of Economic Studies**, Cilt: 23, Sayı: 2, 1955.
- Kececi, N. Fidan: “Türkiye Bölgeler Arası Gelir Dağılımı İçin Bir Analiz”, **PressAcademia Procedia**, Cilt: 7 , Sayı: 1, 2018, s.139-143.
- Kitson, Michael
Ron Martin
Peter Tyler: “Regional Competitiveness: An Elusive yet Key Concept?”, **Regional Studies**, Cilt: 38, Sayı: 9, 2004, s.991-999.
- Kubar, Yeşim: “Bir İktisat Politikası Amacı Olarak Gelir Dağılımı: Türkiye Örneği (1994-2007)”, **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 1 , Sayı: 2, 2011, s.227-246.
- Lorenzo, G.B,
Paolo Liberati: “Charting Income Inequality: The Lorenz Curve”, 2005, **MPRA Paper** 30063, University Library of Munich, Germany, (Çevrimiçi), https://mpra.ub.uni-muenchen.de/30063/1/MPRA_paper_30063.pdf.
- Öcal, F. Mehmet: “1980 Sonrası Uygulanan Gelir Dağılımı Politikaları ile Gelir Dağılımının Değişimi ve Türkiye Ekonomisine Olan Etkileri”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 1-2, 2014, s.263-278.
- Öz, Sabri: “Gelir Dağılımında Gini Katsayısı ve P80/P20 Oranı Arasındaki İlişkiler: 2000-2016 Dönemi Türkiye Örneği”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi** , Cilt: 18, Sayı: 35, 2019, s.587-605.
- Öztürk, Nazım,
Z. Gökalp Göktolga: “Yoksulluk ve Gelir Bölüşümünü Belirlemede Kullanılan Ölçütler”, **Bütçe Dünyası Dergisi** , Cilt: 2, Sayı: 34, 2010/2, s.3-25.
- Saçık, S. Yapar: “Büyümenin Bir Kaynağı Olarak Ticari Dışa Açıklık”, **Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 17, 2009, s.525-548.

- Sümer, Eren: “Türkiye’de Dış Borç Faiz Ödemelerinin Gelir Dağılımına Etkisi: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı (1989-2019 Dönemi)”, **Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 1, 2021, s.42-58.
- Süzek, Sarper: “Türk İş Hukukunda İşveren”, **Sicil İş Hukuku Dergisi**, Sayı: 17, 2010/1, s.17-26.
- Şengür, Mehmet,
Sami Taban: “Gelir Dağılımı-Tasarruf İlişkisi: Türkiye’de Hanehalkı Gelir Türünün Tasarruflar Üzerindeki Etkisi”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 16, Sayı: 1, 2016, s.49-71.
- Şerbetçi, Gamze: “Türkiye’de Uygulanan Finansal Politikaların Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi”, **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 1, 2015, s.93-116.
- Tokol, Aysen: “Kendi Hesabına Çalışma: Yeni Eğilimler ve Sorunlar”, **Karatahta İş Yazıları Dergisi**, Sayı: 21, 2021, s.83-111.
- Topuz, S. Gülşah,
Özcan Dağdemir: “Ekonomik Büyüme ve Gelir Eşitsizliği İlişkisi: Kuznets Ters-U Hipotezi ’nin Geçerliliği”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 11, Sayı: 3, 2016, s.115-130.
- Topuz, S. Gülşah,
Taner Sekmen: “Türkiye’de Hanehalkı Gelir Eşitsizliğine Etki Eden Faktörlerin Lorenz ve Yoğunlaşma Eğrileri ile Analiz Edilmesi ve Bölgeler Arası Karşılaştırma”, **Current Research in Social Sciences**, Cilt: 6, Sayı: 2, 2020, s.103-124.
- Yüce, Mehmet: “Türkiye’de Gelir Dağılımı Bozukluğunun İzlenen Kamu Gelir ve Harcama Politikaları ile Bağlantısı”, **Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 23, 2002, s.1-38.
- Zhang, Chengsi,
Yueteng Zhu
Zhe Lu: “Trade Openness, Financial Openness, and Financial Development in China”, **Journal of International Money and Finance**, Cilt: 59, 2015, s.287-309.